
BEZPIECZNA SZKOŁA

**Zagrożenia i zalecane działania
profilaktyczne w zakresie
bezpieczeństwa fizycznego
i cyfrowego uczniów**

Warszawa, wrzesień 2019 r.

Dokument został opracowany w Departamencie Wychowania i Kształcenia Integracyjnego Ministerstwa Edukacji Narodowej z udziałem ekspertów, po konsultacji z innymi resortami i instytucjami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo.

Stanowi zbiór rekomendacji i wytycznych dla dyrektorów szkół i organów prowadzących szkoły.

Departament Wychowania i Kształcenia Integracyjnego
00-918 Warszawa, al. J. Ch. Szucha 25

Dyrektor: **Joanna Wilewska**

tel.: (22) 34 74 228

e-mail: Sekretariat.DWKI@men.gov.pl

SPIS TREŚCI

Rozdział I

PROFILAKTYKA ZAGROŻEŃ FIZYCZNYCH I ZAPEWNIENIE BEZPIECZEŃSTWA FIZYCZNEGO W SZKOLE.....	5
---	----------

ROZDZIAŁ II

PROFILAKTYKA CYBERZAGROŻEŃ I BEZPIECZEŃSTWO CYFROWE W SZKOLE	17
---	-----------

Rozdział III

REKOMENDACJE NA PODSUMOWANIE	266
---	------------

Rozdział IV

PROCEDURY REAGOWANIA W PRZYPADKU WYSTĄPIENIA WEWNĘTRZNYCH I ZEWNĘTRZNYCH ZAGROŻEŃ FIZYCZNYCH W SZKOLE.....	27
1. Zagrożenia zewnętrzne.....	27
1.1. Ewakuacja w trakcie lekcji i przerwy – zasady postępowania po ogłoszeniu alarmu.....	27
1.2. Wtargnięcie napastnika (terrorysty) do szkoły	30
1.3. Podłożenie ładunku wybuchowego	33
1.4. Podłożenie podejrzanego pakunku	34
1.5. Wypadek skażenia chemicznego lub biologicznego szkoły	36
2. Zagrożenia wewnętrzne.....	42
2.1. Procedura postępowania na wypadek wystąpienia agresywnych zachowań w szkole lub tzw. fali	45
2.2. Procedura postępowania na wypadek znalezienia w szkole substancji psychoaktywnych	47
2.3. Procedura postępowania na wypadek wystąpienia kradzieży lub wymuszenia pieniędzy lub przedmiotów wartościowych.....	50
2.4. Procedura postępowania na wypadek wystąpienia przypadków pedofilii w szkole.....	52
2.5. Procedura postępowania na wypadek przypadków rozpowszechniania pornografii w szkole przez ucznia	53
2.6. Procedura postępowania na wypadek wystąpienia przypadków prostytucji w szkole lub wśród uczniów	54
2.7. Procedura postępowania w sytuacji wystąpienia przypadków niepokojących zachowań seksualnych uczniów w szkole	55
2.8. Procedura postępowania w sytuacji wypadku ucznia w szkole.....	56
2.9. Procedura postępowania na wypadek popełnienia przez ucznia czynu karalnego.....	59
2.10. Procedura postępowania na wypadek ucznia będącego ofiarą czynu karalnego.....	60

Rozdział V

PROCEDURY REAGOWANIA W PRZYPADKU WYSTĄPIENIA W SZKOLE ZAGROŻEŃ BEZPIECZEŃSTWA CYFROWEGO.....	61
2.1. Dostęp do treści szkodliwych, niepożądanych, nielegalnych.....	64
2.2. Cyberprzemoc.....	65

2.3 Naruszenia prywatności dotyczące nieodpowiedniego lub niezgodnego z prawem wykorzystania danych osobowych lub wizerunku dziecka i pracownika szkoły.....	68
2.4 Zagrożenia dla zdrowia dzieci w związku z nadmiernym korzystaniem z Internetu.....	70
2.5 Nawiązywanie niebezpiecznych kontaktów w Internecie - uwodzenie, zagrożenie pedofilią.....	71
2.6 Seksting, prowokacyjne zachowania i aktywność seksualna jako źródło dochodu osób nieletnich.....	73
2.7 Bezkrytyczna wiara w treści zamieszczone w Internecie, nieumiejętność odróżnienia treści prawdziwych od nieprawdziwych, szkodliwość reklam.....	74
2.8 Łamanie prawa autorskiego.....	75
2.9 Zagrożenia bezpieczeństwa technicznego sieci, komputerów i zasobów.....	77

Rozdział VI

DOBRE PRAKTYKI CYFRYZACJI SZKÓŁ I ZAPEWNIENIA IM BEZPIECZEŃSTWA

CYFROWEGO.....	79
-----------------------	-----------

Rozdział I

PROFILAKTYKA ZAGROŻEŃ FIZYCZNYCH I ZAPEWNIENIE BEZPIECZEŃSTWA FIZYCZNEGO W SZKOLE

Problematyka zapewnienia bezpieczeństwa w środowisku szkolnym znalazła się w ostatnich latach w centrum zainteresowania władz oświatowych, a także rodziców uczniów. W szkole dochodzi bowiem, coraz częściej do zdarzeń, które mogą bezpośrednio zagrażać bezpieczeństwu i zdrowiu, a czasem również życiu uczniów. Właściwa reakcja wychowawcy, pedagoga, dyrektora szkoły, adekwatna do zaistniałego zdarzenia oraz powiadomienie w razie potrzeby stosownych instytucji - dają gwarancję, że podjęte działania będą skuteczne - zapewnią bezpieczeństwo.

Bezpieczeństwo uczniów w szkole jest wartością stawianą na pierwszym miejscu przez większość rodziców - z badań Instytutu Badań Edukacyjnych na grupie ok. 5 tys. rodziców wynika, iż blisko 80% oczekuje, aby szkoła była bezpieczna, 60% liczy na kompetencje nauczycieli, a ¼ na wysoki poziom nauczania.

Według danych Systemu Informacji Oświatowej w roku szkolnym 2017/2018 w szkołach i placówkach systemu oświaty wydarzyło się 54 459 wypadków, w tym 95 wypadków ciężkich oraz 14 wypadków śmiertelnych. W stosunku do roku szkolnego (2015/2016) liczba wypadków zmniejszyła się o 10 782.

Przyczynami wypadków w szkołach były najczęściej:

- **brak wiedzy** na temat aktualnego stanu i potrzeb szkoły w dziedzinie bezpieczeństwa i higieny, brak przeglądów i pomiarów oraz lekceważenie zagrożeń i niezajomość przepisów
- **brak środków finansowych** na odpowiednie przygotowanie się na zagrożenia
- **niewłaściwa organizacja czasu ucznia w szkole:** brak zagospodarowania czasu podczas lekcji i przerw, powodujące u ucznia nudę i poszukiwanie sposobów jej odreagowania
- **ograniczenia przestrzenne:** zagęszczenie, nadmiar bodźców, hałas
- **niewłaściwy system norm obowiązujących w szkole:** niejasny, niespójny, nieprzestrzeganie norm przez osoby znaczące
- **niewłaściwa reakcja na zachowania uczniów:** reakcje niekonsekwentne, bagatelizowanie zachowań, brak reakcji na drobne wykroczenia, brak skutecznej mediacji w przypadku konfliktów
- pojawianie się **nowych zagrożeń** jak zagrożenia w cyberprzestrzeni czy terroryzm.

1. Uwarunkowania prawne zapewnienia bezpieczeństwa w szkole

Bezpieczeństwo w szkole – uczniów, kadry nauczycielskiej i innych pracowników - stanowi kluczowe i centralne zagadnienie polityki oświatowej. Jego zapewnienie należy do najważniejszych obowiązków dyrektorów, nauczycieli i opiekunów.

Zasady bezpieczeństwa i obowiązki postępowania w sytuacji zagrożenia regulują przede wszystkim:

a. ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz. U. z 2019 r. , poz.1148)

Ustawa prawo oświatowe z 14 grudnia 2016 r.	
Art. 1	<p>System oświaty zapewnia w szczególności:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) realizację prawa każdego obywatela Rzeczypospolitej Polskiej do kształcenia się oraz prawa dzieci i młodzieży do wychowania i opieki, odpowiednich do wieku i osiągniętego rozwoju; 2) wspomaganie przez szkołę wychowawczej roli rodziny; 3) wychowanie rozumiane jako wspieranie dziecka w rozwoju ku pełnej dojrzałości w sferze fizycznej, emocjonalnej, intelektualnej, duchowej i społecznej, wzmacniane i uzupełniane przez działania z zakresu profilaktyki problemów dzieci i młodzieży; 6) możliwość pobierania nauki we wszystkich typach szkół przez dzieci i młodzież niepełnosprawną, niedostosowaną społecznie i zagrożoną niedostosowaniem społecznym, zgodnie z indywidualnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi oraz predyspozycjami; 14) utrzymywanie bezpiecznych i higienicznych warunków nauki, wychowania i opieki w szkołach i placówkach; 21) upowszechnianie wśród dzieci i młodzieży wiedzy o bezpieczeństwie oraz kształtowanie właściwych postaw wobec zagrożeń, w tym związanych z korzystaniem z technologii informacyjno-komunikacyjnych, i sytuacji nadzwyczajnych.
Art. 3	<ol style="list-style-type: none"> 3) System oświaty mogą wspierać jednostki organizacyjne Państwowej Straży Pożarnej oraz jednostki innych właściwych służb w działaniach służących podnoszeniu bezpieczeństwa dzieci i młodzieży, w tym w zakresie ochrony przeciwpożarowej. 4) Organy administracji publicznej, w tym organy prowadzące szkoły i placówki, współdziałają z ww. podmiotami w zapewnieniu właściwych warunków realizacji tych zadań wymienionych, w szczególności w prowadzeniu zajęć edukacyjnych z zakresu podnoszenia bezpieczeństwa dzieci i młodzieży, w tym bezpieczeństwa przeciwpożarowego.
Art. 5	<p>Nauczyciel w swoich działaniach dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych ma obowiązek kierowania się dobrem uczniów, troską o ich zdrowie, postawę moralną i obywatelską, z poszanowaniem godności osobistej ucznia.</p>
Art. 10	<p>Organ prowadzący szkołę lub placówkę odpowiada za jej działalność. Do zadań organu prowadzącego szkołę lub placówkę należy m.in. zapewnienie warunków działania szkoły lub placówki, w tym bezpiecznych i higienicznych warunków nauki, wychowania i opieki.</p>
Art. 27	<p>Szkoły i placówki zapewniające uczniom dostęp do Internetu są obowiązane podejmować działania zabezpieczające uczniów przed dostępem do treści, które mogą stanowić zagrożenie dla ich prawidłowego rozwoju, w szczególności zainstalować i aktualizować oprogramowanie zabezpieczające.</p>
Art. 47	<p>Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określił w drodze rozporządzenia warunki i sposób organizowania przez szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki, z uwzględnieniem celów edukacyjnych i wychowawczych oraz bezpieczeństwa uczniów</p>

	- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 maja 2018 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyk (Dz.U. z 2018 r. poz. 1055).
--	---

b. ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2019 r. poz. 1481 i 2245)

<u>Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty</u>	
Art. 95a ¹	Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw pracy, określi, w drodze rozporządzenia, ogólne przepisy bezpieczeństwa i higieny obowiązujące w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach, z uwzględnieniem w szczególności warunków pracy i nauki w czasie pobytu w szkole, w tym w warsztatach, laboratoriach i pracowniach szkolnych oraz w czasie zajęć z wychowania fizycznego, w czasie zawodów sportowych i wycieczek turystycznych, oraz postępowanie w sprawach wypadków uczniów. - Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach (Dz. U. z 2003 r. póź. 69,z późn. zm.)

c. ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych (Dz. U. z 2019 r. poz.796).

Ustawa o działaniach antyterrorystycznych określa zasady funkcjonowania organów i urzędów państwa wypadek zagrożeń terrorystycznych oraz procedury przeciwdziałania i zapobiegania działalności terrorystycznej.

<u>Ustawa o działaniach antyterrorystycznych z 10 czerwca 2016 r.</u>	
Art. 1	Ustawa określa zasady prowadzenia działań antyterrorystycznych oraz współpracy między organami właściwymi w zakresie prowadzenia tych działań.
Art. 2	Ustawa definiuje istotne pojęcia związane z terroryzmem. Ilekroć w ustawie jest mowa o: <ol style="list-style-type: none"> 1. Działaniach antyterrorystycznych – należy przez to rozumieć działania organów administracji publicznej, polegające na zapobieganiu zdarzeniom o charakterze terrorystycznym, przygotowaniu do przejmowania nad nimi kontroli w drodze zaplanowanych przedsięwzięć, reagowaniu w przypadku wystąpienia takich zdarzeń oraz usuwaniu ich skutków, w tym odtwarzaniu zasobów wykorzystywanych do reagowania na nie; 2. Działaniach kontrterrorystycznych – należy przez to rozumieć działania wobec sprawców, osób przygotowujących lub pomagających w dokonaniu przestępstwa o charakterze terrorystycznym, o którym mowa w art. 115 § 20 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2018 r. poz. 1600 i 2077), prowadzone w celu wyeliminowania bezpośredniego zagrożenia dla życia, zdrowia osób oraz

¹ Przepis utrzymany w mocy przez art. 365 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. - Przepisy wprowadzające ustawę - Prawo oświatowe (Dz. U. z 2017 r. póź. 60, z późn. zm),

	<p>mienia przy wykorzystaniu specjalistycznych sił i środków oraz specjalistycznej taktyki działania,</p> <p>6. Miejscu zdarzenia o charakterze terrorystycznym – należy przez to rozumieć przestrzeń otwartą lub zamkniętą, w której nastąpiło zdarzenie o charakterze terrorystycznym lub w której wystąpił lub miał wystąpić jego skutek oraz przestrzeń, w której występują zagrożenia związane ze zdarzeniem o charakterze terrorystycznym;</p> <p>7. Zdarzeniu o charakterze terrorystycznym – należy przez to rozumieć sytuację, co do której istnieje podejrzenie, że powstała na skutek przestępstwa o charakterze terrorystycznym, o którym mowa w art. 115 § 20 ustawy z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny lub zagrożenie zaistnienia takiego czynu.</p>
--	--

d. ustawa Karta Nauczyciela z 26 stycznia 1982 r. (Dz.U. z 2018 r. poz. 967, z późn. zm.).

Ustawa Karta Nauczyciela z dnia 26 stycznia 1982 r.	
Art. 6	<p>Nauczyciel obowiązany jest rzetelnie realizować zadania związane z powierzonym mu stanowiskiem oraz podstawowymi funkcjami szkoły: dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą, w tym zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę;; wspierać każdego ucznia w jego rozwoju oraz dążyć do pełni własnego rozwoju osobowego. Nauczyciel obowiązany jest kształcić i wychowywać młodzież w umiłowaniu Ojczyzny, w poszanowaniu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w atmosferze wolności sumienia i szacunku dla każdego człowieka; dbać o kształtowanie u uczniów postaw moralnych i obywatelskich zgodnie z ideą demokracji, pokoju i przyjaźni między ludźmi różnych narodów, ras i światopoglądów.</p>

d) ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich z 26 października 1982 r. (Dz.U. z 2018 r. poz.969).

Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich z 26 października 1982 r.	
Art. 1	<p>§ 1. Przepisy ustawy stosuje się w zakresie:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. zapobiegania i zwalczania demoralizacji – w stosunku do osób, które nie ukończyły lat 18; 2. postępowania w sprawach o czyny karalne – w stosunku do osób, które dopuściły się takiego czynu po ukończeniu lat 13, ale nie ukończyły lat 17; 3. wykonywania środków wychowawczych lub poprawczych – w stosunku do osób, względem których środki te zostały orzeczone, nie dłużej jednak niż do ukończenia przez te osoby lat 21. <p>§ 2. Ilekroć w ustawie jest mowa o:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. „nieletnich” – rozumie się przez to osoby, o których mowa w § 1; 2. „czynie karalnym” – rozumie się przez to czyn zabroniony przez ustawę jako:

	<p>a) przestępstwo lub przestępstwo skarbowe albo</p> <p>b) wykroczenie określone w art. 50a, art. 51, art. 69, art. 74, art. 76, art. 85, art. 87, art. 119, art. 122, art. 124, art. 133 lub art. 143 Kodeksu wykroczeń.</p>
Art. 2	Przewidziane w ustawie działania podejmuje się w wypadkach, gdy nieletni wykazuje przejawy demoralizacji lub dopuści się czynu karalnego.
Art. 4	<p>§ 1. Każdy, kto stwierdzi istnienie okoliczności świadczących o demoralizacji nieletniego, w szczególności naruszanie zasad współżycia społecznego, popełnienie czynu zabronionego, systematyczne uchylanie się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego, używanie alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, uprawianie nierządu, włóczęgostwo, udział w grupach przestępczych, ma społeczny obowiązek odpowiedniego przeciwdziałania temu, a przede wszystkim zawiadomienia o tym rodziców lub opiekuna nieletniego, szkoły, sądu rodzinnego, Policji lub innego właściwego organu.</p> <p>§ 2. Każdy, dowiedziawszy się o popełnieniu czynu karalnego przez nieletniego, ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym sąd rodzinny lub Policję.</p> <p>§ 3. Instytucje państwowe i organizacje społeczne, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przez nieletniego czynu karalnego ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym sąd rodzinny lub Policję oraz przedsięwziąć czynności niecierpiące zwłoki, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów popełnienia czynu.</p>

e) ustawa Kodeks Cywilny z 23 kwietnia 1964 r. (Dz. U. z 2019 r. poz.1145).

Ustawa Kodeks Cywilny z dnia 23 kwietnia 1964 r.	
Art. 415	Kto z winy swej wyrządził drugiemu szkodę, obowiązany jest do jej naprawienia.
Art. 426	Małoletni, który nie ukończył lat trzynastu, nie ponosi odpowiedzialności za wyrządzoną szkodę.
Art. 427	Kto z mocy ustawy lub umowy jest zobowiązany do nadzoru nad osobą, której z powodu wieku albo stanu psychicznego lub cielesnego winy poczytać nie można, ten obowiązany jest do naprawienia szkody wyrządzonej przez tę osobę, chyba że uczynił zadość obowiązkowi nadzoru albo że szkoda byłaby powstała także przy starannym wykonywaniu nadzoru. Przepis ten stosuje się również do osób wykonywających bez obowiązku ustawowego ani umownego stałą pieczę nad osobą, której z powodu wieku albo stanu psychicznego lub cielesnego winy poczytać nie można.

f) ustawa Kodeks Karny z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz. U. z 2018 r. poz.1600, z późn. zm.).

Ustawa Kodeks Karny z dnia 6 czerwca 1997 r.	
Art. 1	§ 1. Odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia.

	<p>§ 2. Nie stanowi przestępstwa czyn zabroniony, którego społeczna szkodliwość jest znikoma.</p> <p>§ 3. Nie popełnia przestępstwa sprawca czynu zabronionego, jeżeli nie można mu przypisać winy w czasie czynu</p>
Art. 10	<p>§ 1. Na zasadach określonych w tym kodeksie odpowiada ten, kto popełnia czyn zabroniony po ukończeniu 17 lat.</p> <p>§ 2. Nieletni, który po ukończeniu 15 lat dopuszcza się czynu zabronionego określonego w art. 134, art. 148 § 1, 2 lub 3, art. 156 § 1 lub 3, art. 163 § 1 lub 3, art. 166, art. 173 § 1 lub 3, art. 197 § 3 lub 4, art. 223 § 2, art. 252 § 1 lub 2 oraz w art. 280, może odpowiadać na zasadach określonych w tym kodeksie, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają, a w szczególności, jeżeli poprzednio stosowane środki wychowawcze lub poprawcze okazały się bezskuteczne.</p> <p>§ 3. W wypadku określonym w § 2 orzeczona kara nie może przekroczyć dwóch trzecich górnej granicy ustawowego zagrożenia przewidzianego za przypisane sprawcy przestępstwo; sąd może zastosować także nadzwyczajne złagodzenie kary..</p> <p>§ 4. W stosunku do sprawcy, który popełnił występki po ukończeniu lat 17, lecz przed ukończeniem lat 18, sąd zamiast kary stosuje środki wychowawcze, lecznicze albo poprawcze przewidziane dla nieletnich, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają.</p>
Art. 115	<p>§ 1. Czynem zabronionym jest zachowanie o znamionach określonych w ustawie karnej.</p> <p>§ 2. Przy ocenie stopnia społecznej szkodliwości czynu sąd bierze pod uwagę rodzaj i charakter naruszonego dobra, rozmiary wyrządzonej lub grożącej szkody, sposób i okoliczności popełnienia czynu, wagę naruszonych przez sprawcę obowiązków, jak również postać zamiaru, motywację sprawcy, rodzaj naruszonych reguł ostrożności i stopień ich naruszenia. (...)</p> <p>§ 21. Występkiem o charakterze chuligańskim jest występki polegający na umyślnym zamachu na zdrowie, na wolność, na cześć lub nietykalność cielesną, na bezpieczeństwo powszechne, na działalność instytucji państwowych lub samorządu terytorialnego, na porządek publiczny, albo na umyślnym niszczeniu, uszkodzeniu lub czynieniu niezdatną do użytku cudzej rzeczy, jeżeli sprawca działa publicznie i bez powodu albo z oczywiście błahego powodu, okazując przez to rażące lekceważenie porządku prawnego.</p>

g) ustawa o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi z 26 października 1982 (Dz. U. z 2018 r. poz.2137).

Ustawa o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi z 26 października 1982 r.

Art. 14	<p>1. Zabrania się sprzedaży, podawania i spożywania napojów alkoholowych:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) na terenie szkół oraz innych zakładów i placówek oświatowo-wychowawczych, opiekuńczych i domów studenckich; 2) na terenie zakładów pracy oraz miejsc zbiorowego żywienia pracowników; 3) w miejscach i czasie masowych zgromadzeń;
---------	--

h) ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii z dnia 29 lipca 2005 r. (Dz. U. z 2019 r. poz. 852).

Ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii z 29 lipca 2005 r.	
Art. 1	<p>Ustawa określa:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) zasady i tryb postępowania w zakresie przeciwdziałania narkomanii; 2) zadania i uprawnienia organów administracji rządowej i jednostek samorządu terytorialnego oraz innych podmiotów w zakresie przeciwdziałania naruszeniom prawa dotyczącego obrotu, wytwarzania, przetwarzania, przerobu i posiadania substancji, których używanie może prowadzić do narkomanii;
Art. 2	<p>Przeciwdziałanie narkomanii realizuje się przez odpowiednie kształtowanie polityki społecznej, gospodarczej, oświatowo-wychowawczej i zdrowotnej, a w szczególności:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) działalność wychowawczą, edukacyjną, informacyjną i profilaktyczną; 2) leczenie, rehabilitację i reintegrację osób uzależnionych; 3) ograniczanie szkód zdrowotnych i społecznych; 4) nadzór nad substancjami, których używanie może prowadzić do narkomanii; 5) zwalczanie niedozwolonego obrotu, wytwarzania, przetwarzania, przerobu i posiadania substancji, których używanie może prowadzić do narkomanii; 6) nadzór nad uprawami roślin zawierających substancje, których używanie może prowadzić do narkomanii.
Art. 5	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zadania w zakresie przeciwdziałania narkomanii realizują organy administracji rządowej i jednostek samorządu terytorialnego w zakresie określonym w ustawie. 2. Zadania w zakresie przeciwdziałania narkomanii są realizowane, w zakresie określonym w ustawie, także przez: <ol style="list-style-type: none"> 1) przedszkola, szkoły i inne jednostki organizacyjne wymienione w art. 2 pkt 3-9 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. - Prawo oświatowe (Dz.U. z 2018 r. poz. 996, 1000, 1290, 1669 i 2245 oraz z 2019 r. poz. 534);
Art. 19	<ol style="list-style-type: none"> 1. Działalność wychowawcza, edukacyjna, informacyjna i profilaktyczna obejmuje: <ol style="list-style-type: none"> 1) promocję zdrowia psychicznego; 2) promocję zdrowego stylu życia; 3) informowanie o szkodliwości środków i substancji, których używanie może prowadzić do narkomanii, oraz o narkomanii i jej skutkach; 4) edukację psychologiczną i społeczną; 5) edukację prawną; 6) działania interwencyjne. 2. Działalność, o której mowa w ust. 1, obejmuje w szczególności: <ol style="list-style-type: none"> 1) wprowadzanie problematyki zapobiegania narkomanii do programów wychowawczo-profilaktycznych jednostek organizacyjnych systemu oświaty; 2) 2) wprowadzanie problematyki zapobiegania narkomanii do programów przygotowania zawodowego osób zajmujących się wychowaniem oraz

	profilaktyką w szkołach i innych placówkach systemu oświaty oraz w szkołach wyższych.
--	---

2. Bezpieczeństwo fizyczne w szkole

Na stan bezpieczeństwa środowiska szkolnego wpływają czynniki materialne oraz czynnik ludzki. Czynnikiem materialnym jest budynek szkoły, jego wyposażenie i otoczenie - obszar przyległy do budynku z infrastrukturą należącą do placówki, ograniczony ogrodzeniem lub widocznym oznakowaniem.

Tereny przyległe do szkoły

Obiekty szkolne usytuowane są najczęściej w otoczeniu budynków mieszkalnych, małych obiektów handlowych, czy w pobliżu parkingów. Tereny przyległe do budynków to także boiska - *orliki*, ogólnodostępne dla uczniów podczas godzin pracy szkoły oraz dla mieszkańców pobliskich osiedli lub innych osób - poza godzinami otwarcia placówki. Są to miejsca, gdzie odbywają się szkolne zawody, festyny, inne imprezy okolicznościowe. Większość badanych placówek posiada monitoring zewnętrzny.

REKOMENDACJE DLA DZIAŁAŃ SZKOŁY:

- 1) należy monitorować tereny przyległe, zwrócić szczególną uwagę na **osoby poruszające się w otoczeniu szkoły/placówki**, obserwowujące szkołę/placówkę, wchodzące na jej teren lub często pojawiające się w okolicy szkoły;
- 2) należy zwracać uwagę na **nietypowe przedmioty** pozostawione w okolicy szkoły lub **pojazdy zaparkowane** w nietypowych miejscach lub o szczególnych cechach - bez tablic rejestracyjnych, świadczące o dużym wyeksploatowaniu, auta dostawcze lub nienależące do pracowników szkoły, rodziców (pozostawione na dłuższy czas bez opieki);
- 3) w przypadku *orlika* - należy zwracać uwagę na osoby korzystające z obiektu - czy zachowują się adekwatnie do miejsca, w którym przebywają, czy nie pozostawiają nietypowych przedmiotów - kartonów, walizek, siatek, plecaków etc.;

Po zakończeniu zajęć należy zamykać bramy i furtki prowadzące do szkoły oraz należące do niej tereny (np. boiska, place zabaw).

Wejścia do budynków i na tereny przyległe

Szkoły znajdują się na terenach ogrodzonych, standardowo posiadają 3 i więcej wejść do budynku. Klucze wejściowe znajdują się w stałym posiadaniu osób upoważnionych lub wydawane są zgodnie z ustalonymi przez szkoły procedurami.

W szkołach zlokalizowanych w dużych miastach przy wejściu do budynków najczęściej znajduje się portiernia. Z trudniejszą sytuacją mamy do czynienia w szkołach zlokalizowanych w mniejszych miejscowościach, gdzie często brak portierni lub osoby pełniącej funkcję portiera, a osoby wchodzące/wychodzące kontrolowane są przez wyznaczoną osobę dyżurującą przy wejściu.

REKOMENDACJE DLA DZIAŁAŃ SZKOŁY:

- 1) należy **monitorować wejście do budynku, weryfikować osoby** wchodzące do budynku – zwłaszcza niezwiązane z codziennym życiem szkoły i nie dopuszczać do ich swobodnego poruszania się po terenie szkoły;
- 2) nie należy **pozostawiać otwartych drzwi** do budynku szkoły, szczególnie tych, które nie podlegają monitorowaniu i/lub bezpośredniej kontroli pracownika szkoły;
- 3) nie należy **wpuszczać bez weryfikacji** osób na teren szkoły;
- 4) należy **prowadzić książkę wejść i wyjść**, zwłaszcza osób niezwiązanych bezpośrednio z placówką;
- 5) należy sprawować stały nadzór przy wejściu do budynku szkoły.

Procedura wejścia/wyjścia

Uczniowie najczęściej wpuszczani są do budynku wejściem głównym. Osoby z zewnątrz podlegają kontroli portiera lub osoby wyznaczonej, stosowany jest również wpis książki gości. Bardzo często gość nie jest doprowadzany do celu, co umożliwia mu swobodne poruszanie się po placówce szkolnej.

REKOMENDACJE DLA DZIAŁAŃ SZKOŁY:

Procedury wejścia/wyjścia powinny być dokładnie określone i przedstawione pracownikom administracyjnym oraz dydaktycznym. Bezwzględnie nie można pozwolić na swobodne poruszanie się po terenie szkoły osobie obcej.

System alarmowy

Placówki szkolne posiadają system alarmowy – to najczęściej dzwonek. Nauczyciele i personel administracyjny są na ogół zaznajomieni z systemem alarmowym oraz z zasadami postępowania po jego ogłoszeniu, niezbędną wiedzę posiadają również uczniowie.

REKOMENDACJE POSTĘPOWANIA:

- 1) należy opracować/dopracować system alarmowania. System alarmowy na wypadek „barykadowania” – konieczności pozostania w pomieszczeniach, klasach powinien wyraźnie odróżniać się od systemu alarmowania na wypadek ewakuacji. Informacje o obowiązującym systemie alarmowym w placówce należy udostępnić uczniom, nauczycielom i pracownikom szkoły w dostępnych miejscach;
- 2) należy prowadzić ćwiczenia praktyczne z użyciem sygnałów alarmowych na wypadek ewakuacji oraz na wypadek konieczności pozostania w pomieszczeniach.

Drogi ewakuacyjne

Drogi ewakuacyjne w budynkach szkolnych są oznakowane, jednak nie zawsze oznakowanie to jest czytelne dla kadry i dla uczniów.

Miejszem docelowym ewakuacji jest najczęściej **boisko szkolne**. Brak alternatywnego miejsca może stanowić poważny problem podczas ataku zewnętrznego (brak możliwości ucieczki, schronienia się, skupienie dużej ilości osób na jednej, otwartej przestrzeni = łatwy cel do

eliminacji). W wielu budynkach szkolnych (zwłaszcza zlokalizowanych w starych budynkach – kamienice, tzw. „tysiąclatki”) problem stanowią zbyt wąskie schody stanowiące element tzw. ciągów ewakuacyjnych.

REKOMENDACJE DLA DZIAŁAŃ SZKOŁY:

Należy zapoznać wszystkich uczniów i pracowników szkoły z lokalizacją wszystkich wyjść ewakuacyjnych, zadbać o drożność wyjść ewakuacyjnych oraz umieszczanie kluczy w ich sąsiedztwie.

Czynnik ludzki to człowiek z jego indywidualnymi cechami, do których należy zaliczyć kwalifikacje zawodowe, znajomości i zrozumienie zasad przepisów bezpieczeństwa, racjonalną organizację pracy, dyscyplinę pracy oraz nauki.

Obowiązki dyrektora szkoły

Dyrektor szkoły/placówki (art. 7. 1. ustawy Karta Nauczyciela z 26 stycznia 1982 r.) jest jej przedstawicielem na zewnątrz, przełożonym służbowym wszystkich pracowników szkoły, sprawuje opiekę nad dziećmi i młodzieżą uczącą się w szkole, zapewnia w miarę możliwości odpowiednie warunki organizacyjne do realizacji zadań dydaktycznych i opiekuńczo-wychowawczych oraz bezpieczeństwo uczniom i nauczycielom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę.

Do obowiązków dyrektora szkoły w zakresie zagwarantowania bezpieczeństwa szkoły/placówki należy:

- 1) systematyczne prowadzenie oceny stanu zabezpieczeń
- 2) sprawdzanie, czy zasady postępowania w sytuacji zagrożenia są znane wszystkim pracownikom
- 3) sprawdzanie, czy ciągi ewakuacyjne są drożne, a klucze od drzwi ewakuacyjnych są w wyznaczonym miejscu
- 4) wyznaczenie miejsca ewakuacji – punktu ześrodkowania – najlepiej od tej strony budynku, która nie posiada okien lub znajduje się za przeszkodą stałą, zza której nie widać zagrożonego budynku
- 5) w przypadku braku możliwości przeprowadzenia ewakuacji, przez wyznaczenie miejsca do schronienia się i zabarykadowania - zaleca się, by odpowiednie pomieszczenia posiadały grube ściany, pełne drzwi oraz były wyposażone w środki pierwszej pomocy – apteczki, środki łączności dające możliwość przesłania informacji na zewnątrz
- 6) wyznaczenie co najmniej dwóch źródeł alarmowania w różnych miejscach placówki, uwzględniając sposoby alarmowania, gdy nie ma zasilania, tj. ustalenie hasła np.: „NAPASTNIK”, zabezpieczenie sygnałów dźwiękowych modulowanych sprężonym powietrzem
- 7) wyznaczenie co najmniej dwóch źródeł uruchamiania systemu alarmowego w różnych miejscach placówki (np. dwa niezależne włączniki uruchamiające dzwonek)
- 8) organizowanie przeszkolenia pracowników i służby ochrony budynku na wypadek wtargnięcia napastnika na teren placówki oraz ćwiczeń, bądź instruktaży dla pracowników szkoły, uczniów, dzieci

- 9) ograniczenie osobom nieuprawnionym dostępu do dokumentów i planów sytuacyjnych placówki. Wszystkie te informacje powinny być udostępnione służbom porządkowym – Policji, Państwowej Straży Pożarnej itp.
- 10) zarządzanie ewakuacji na wypadek ogłoszenia alarmu o zagrożeniach
- 11) respektowanie otrzymanych poleceń od służb ratowniczych.

Obowiązki nauczycieli i innych pracowników szkoły

Zgodnie z art. 6. ustawy Karta Nauczyciela, nauczyciel zobowiązany jest rzetelnie realizować zadania związane z powierzonym mu stanowiskiem oraz podstawowymi funkcjami szkoły: dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą, w tym zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę.

Nauczyciele

Na wzrost bezpieczeństwa w placówce oświatowej mają wpływ:

- 1) świadomość możliwości wystąpienia zagrożenia oraz umiejętność ich rozpoznawania;
- 2) działania prewencyjne polegające na minimalizowaniu ryzyka wystąpienia zagrożenia;
- 3) znajomość rodzajów alarmów, komunikatów ostrzegawczych i sygnałów alarmowych oraz sposobów postępowania w przypadku ich ogłoszenia;
- 4) ćwiczenia umiejętności posługiwania się technicznymi środkami alarmowania i powiadamiania oraz znajomości miejsca ich rozmieszczenia w placówce;
- 5) dysponowania numerami telefonów do kierownictwa placówki (dyrektora, zastępcy dyrektora, innych osób funkcyjnych), znajomość numerów telefonów służb ratunkowych;
- 6) okresowego zapoznawania się z instrukcją przeciwpożarową, planami ewakuacji oraz innymi instrukcjami i planami dotyczącymi m.in. rozmieszczenia głównych: wyłączników energii elektrycznej, hydrantów, systemów alarmowych oraz posiadanie umiejętności posługiwania się nimi w razie wystąpienia sytuacji kryzysowej;
- 7) przeprowadzanie ćwiczeń ewakuacyjnych.

Pracownicy administracji i obsługi

Do obowiązków pracowników administracji i obsługi należy:

- 1) reagowanie na przejawy krzywdy, przemocy i agresji stosowanej wobec uczniów;
- 2) zgłaszanie do kierownictwa szkoły zauważonych niepokojących zachowań zagrażających bezpieczeństwu, zdrowiu lub życiu uczniów;
- 3) podejmowanie natychmiastowych działań zmierzających do usunięcia sytuacji zagrażających bezpieczeństwu uczniów (szczególnie w trakcie trwania przerwy) takich, jak: rozlany płyn, potłuczone szkło, oberwana tablica, otwarty dostęp do urządzeń elektrycznych itp.;
- 4) bezwzględne przestrzeganie procedury wpuszczania osób obcych (w tym rodziców) na teren szkoły oraz uczniów przedwcześnie przychodzących na zajęcia dydaktyczne;
- 5) przeprowadzanie ćwiczeń ewakuacyjnych.

Nie ma wyraźnych znaków ostrzegawczych o możliwości wystąpienia zamachu lub są one trudno dostrzegalne! Jednak wystąpienie zagrożenia związanego z ingerencją w środowisku szkolnym

może być poprzedzone obecnością przyszłego sprawcy w szkole lub w jej otoczeniu. Towarzyszą temu zauważalne symptomy – zachowania potencjalnego sprawcy lub napastnika - pozwalające na przewidzenie sytuacji niebezpiecznej:

- 1) przybycie w towarzystwie innej osoby, która następnie opuszcza miejsce ;
- 2) unikanie kontaktu wzrokowego ;
- 3) unikanie kamer;
- 4) niespokojne ruchy, nienaturalny chód;
- 5) niestosowanie się do znaków zakazu wejścia;
- 6) pojawienie się samotnych osób;
- 7) nieodpowiedni ubiór do pory roku;
- 8) podejrzane wypukłości pod ubiorem ;
- 9) wystające kable;
- 10) zaciśnięte dłonie;
- 11) podejrzane pakunki/plecaki.

Sygnaly, na które należy zwrócić szczególną uwagę:

- 1) fałszywe alarmy o podłożeniu bomby (rozpoznanie systemu)
- 2) próby wejścia do szkoły pod błahym powodem (rozpoznanie systemu)
- 3) podrzucania paczek lub toreb bez podejrzanych substancji wewnątrz (rozpoznanie systemu)
- 4) częste loty dronów nad szkołą (rozpoznanie celu)
- 5) robienie zdjęć ze szkołą w tle (rozpoznanie celu)
- 6) indagacja uczniów na tematy związane z szkołą (rozpoznanie celu)
- 7) ataki hackerskie (rozpoznanie celu)
- 8) samochody, a zwłaszcza furgonetki, parkujące w miejscach nietypowych (rozpoznanie systemu)
- 9) nietypowe i rzucające się w oczy zachowanie osób
- 10) pozostawione bez opieki przedmioty: paczki, torby, pakunki
- 11) pojawienie się osób interesujących się szkołą
- 12) pojazdy bez rejestracji lub z widocznymi śladami włamania
- 13) młodzież, której odzież może maskować duże przedmioty
- 14) szczególnie zainteresowanie uczniów militariami
- 15) informacje od uczniów o nieformalnych grupach/klubach
- 16) uczniowie wykluczeni z grupy
- 17) inne sytuacje odmiennie od typowych w otoczeniu szkoły.

Rozdział II

PROFILAKTYKA CYBERZAGROŻEŃ I BEZPIECZEŃSTWO CYFROWE W SZKOLE

Większość polskiego społeczeństwa żyje w świecie cyfrowych treści i usług, przenikających codzienność w stopniu niemającym porównania z żadną z technologii przeszłości. Polska szkoła - **musi zatem w pełni działać w środowisku cyfrowym**, wykorzystując edukacyjne zasoby dostępne online – multimedialne treści, aplikacje, platformy i skojarzone z nimi interaktywne metody nauczania. W pełni – to znaczy nie wybiórczo, lecz konsekwentnie we wszystkich przedmiotach nauczania; merytorycznie – czyli ze zrozumieniem specyfiki zasobów i narzędzi cyfrowych *online* i ich zastosowań metodycznych oraz bezpiecznie – a zatem ze świadomością zagrożeń i wiedzą o tym, jak na nie reagować.

Niniejszy rozdział ma na celu przedstawienie pakietu **podstawowych, obligatoryjnych działań na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa uczniów w środowisku cyfrowym, jakie winny zostać podjęte w każdej polskiej szkole**. A także zaproponowanie zestawu minimalnych **procedur poprawnego reagowania** w przypadku wystąpienia zagrożeń cyberbezpieczeństwa uczniów². Proponowane działania profilaktyczne będą odpowiedzią na obowiązek *upowszechniania wśród dzieci i młodzieży wiedzy o bezpieczeństwie oraz kształtowania właściwych postaw wobec zagrożeń, w tym związanych z korzystaniem z technologii informacyjno-komunikacyjnych*, który nakłada na szkoły ustawa - Prawo oświatowe z 14 grudnia 2016r.

Problematyka bezpieczeństwa cyfrowego to rozległa i złożona dziedzina wiedzy, a jej odniesienia do sytuacji w polskiej szkole były już przedmiotem wielu szczegółowych analiz, opracowań i rekomendacji dostępnych w publikacjach ostatnich lat. To ogromna i wartościowa skarbnica wiedzy.

Intencją Ministerstwa Edukacji Narodowej oraz autorów niniejszego opracowania poświęconych bezpieczeństwu cyfrowemu szkół nie było jednak budowanie rozległej syntezy tych prac. Przeciwnie: trudnym zadaniem, jakiego się podjęli, jest zaproponowanie **zwięzłego, systematyzującego wiedzę poradnika dla dyrektorów szkół i nauczycieli**, zawierającego pakiet zadań rekomendowanych do zrealizowania w szkole a w kwestiach szczegółowych odsyłającego do rozwiązań, materiałów szkoleniowych, dokumentów i multimediów edukacyjnych, które pozwolą nauczycielom i dyrektorom szkół podnieść swoje kompetencje w zakresie bezpieczeństwa ucznia w cyberprzestrzeni.

Zapewnienie bezpieczeństwa cyfrowego środowiska szkolnego jest jednym z priorytetów Ogólnopolskiej Sieci Edukacyjnej (OSE).

OSE to program publicznej sieci telekomunikacyjnej dającej szkołom dostęp do szybkiego, bezpłatnego i bezpiecznego Internetu. Program został zaprojektowany przez Ministerstwo Cyfryzacji we współpracy z Ministerstwem Edukacji Narodowej na mocy ustawy o Ogólnopolskiej Sieci Edukacyjnej³. Operatorem OSE jest NASK Państwowy Instytut badawczy, nadzorowany

² Przez bezpieczeństwo cyfrowe (cyberbezpieczeństwo, bezpieczeństwo w środowisku cyfrowym) rozumie się zarówno zapewnienie bezpiecznej aktywności uczniów w środowisku cyfrowym, jak i przeciwdziałanie zagrożeniom odnoszącym się do bezpieczeństwa sieci, serwerów, danych na urządzeniach.

³ Ustawa z dnia 27 października 2017 r. (Dz. U. nr 2184).

przez Ministerstwo Cyfryzacji. Szczegółowe informacje o OSE dostępne są na stronie <https://ose.gov.pl/>. Informacje o tym, w jaki sposób przystąpić do OSE dostępne są na stronie <https://ose.gov.pl/dolacz-do-nas>.

Bezpieczeństwo cyfrowe środowiska szkolnego: uczniów, nauczycieli i innych pracowników **jest stanem nabytym – a nie danym z góry, zastanym**. Jego zapewnienie wymaga realizacji wielu powiązanych ze sobą merytorycznie działań organizacyjnych, wychowawczych, edukacyjnych i technicznych. Gwarancję zarówno w zakresie technicznego bezpieczeństwa sieci szkolnej, jak i niezbędne narzędzia cyfrowe oraz treści edukacyjne dostarcza OSE. .

Najważniejsze znaczenie dla zapewnienia podstaw bezpieczeństwa cyfrowego w szkole odgrywają działania profilaktyczne (prewencyjne) prowadzone wobec i z udziałem wszystkich członków społeczności szkolnej: uczniów i ich rodziców, dyrektorów, nauczycieli i innych pracowników szkoły (np. psychologów, pedagogów, pracowników sekretariatu). Działania te powinny mieć charakter systemowy, ciągły, wieloletni i skoordynowany, a ich zakres należy wpisać w realizowany w szkole program: wychowawczo-profilaktyczny i inwestycyjny.

Rekomendacja
strategiczna

**Opracowanie, realizacja i aktualizacja
szkolnych działań mających na celu zapewnienia bezpieczeństwa
cyfrowego (np. plan, strategia).**

Zainicjowanie pracy nad planem oraz opracowanie jego projektu to zadanie **dyrektora szkoły**. Założenia planu winny powstać z jego inspiracji w ramach dyskusji z nauczycielami i przedstawicielami organu prowadzącego, samorządu szkolnego oraz rady rodziców lub rady szkoły. Finalna postać planu strategii stanowić winna oficjalny dokument przyjęty do realizacji w szkole i zaakceptowany przez rodziców, nauczycieli i uczniów.

Na taki plan - obejmujący aktywności w okresie 3-4 -letnim, aktualizowany w trakcie realizacji - składać się będą wynikające z rekomendacji profilaktycznych niniejszego dokumentu działania o charakterze: kadrowym, edukacyjnym, wychowawczym i techniczno-inwestycyjnym. Ważną - wyróżnioną – część strategii stanowić musi tzw. **polityka bezpieczeństwa cyfrowego** w szkole (bezpiecznego korzystania z zasobów sieci oraz infrastruktury cyfrowej w szkole). Polityka bezpieczeństwa uwzględniać musi wprowadzenie standardów i procedur zgłaszania incydentów oraz podejmowania interwencji w sytuacji wystąpienia zagrożenia (jak zgłaszać, do kogo, gdzie szukać pomocy, itp.)⁴. W jej opracowaniu warto skorzystać ze wsparcia eksperta lub wyspecjalizowanej firmy. Rekomenduje się koordynację przygotowania polityk bezpieczeństwa cyfrowego w szkołach na poziomie organu prowadzącego.

Punktem wyjścia dla sformułowania planu jest zawsze **diagnoza sytuacji początkowej** - obejmująca ocenę potrzeb edukacyjnych uczniów i nauczycieli, analizę występujących i potencjalnych zagrożeń oraz ewaluację poziomu bezpieczeństwa infrastruktury cyfrowej.

Internet - jego zasoby i możliwości komunikacyjne - to wielkie bogactwo, z którego korzysta na co dzień nowoczesna szkoła. Działania na rzecz zapewnienia cyberbezpieczeństwa w największym stopniu składać się muszą z aktywności, które gwarantować będą wszystkim grupom budującym społeczność szkolną łatwy i bezpieczny dostęp do treści i platform edukacyjnych, a także sprzyjać będą budowaniu atmosfery zaufania między uczniami

⁴ Politykę bezpieczeństwa cyfrowego w szkole należy rozumieć jako zbiór zasad obejmujący procedury działania i reagowania w sytuacjach zidentyfikowanych i sklasyfikowanych jako występujące w cyberprzestrzeni szkoły oraz pojawiające się w związku z użytkowaniem sieci przez nauczycieli, uczniów i osób trzecich.

i nauczycielami oraz rodzicami poprzez wyjaśnianie i pozytywne rozwiązywanie pojawiających się problemów. Nie mogą być zatem wyłącznie zbiorem ograniczeń, zakazów i kar.

W przypadkach wystąpienia zagrożeń czy incydentów naruszenia bezpieczeństwa dzieci, w tym naruszenia prawa, działania szkoły cechować powinna otwartość w działaniu oraz identyfikacja i zaproponowanie rozwiązania adekwatnego do poziomu zagrożenia, jakie wywołują. Warto przy tym podkreślić, iż nie istnieje „złota recepta”, którą zastosować można we wszystkich przypadkach zagrożeń. Dyrektorzy i nauczyciele muszą uwzględniać kontekst indywidualnych przypadków, a także ich szkolne i środowiskowe tło, i reagować adekwatnie do poziomu odpowiedzialności i winy ucznia.

Rekomendacja
profilaktyczna

1

Wdrożenie bezpieczeństwa na poziomie klas szkolnych

Zapewnienie uczniom bezpieczeństwa cyfrowego to zadanie dla **niemal wszystkich pracowników szkoły oraz rodziców**. Dzieci i młodzież korzystają bowiem z usług i treści sieci w szkole, a także – przede wszystkim - **poza nią**. Aby działać skutecznie, dyrektor powinien powołać spośród członków grona pedagogicznego **lidera tej tematyki w szkole** - osobę współodpowiedzialną wraz z nim za realizację strategii zapewnienia bezpieczeństwa cyfrowego: koordynatora i lidera działań w szkole na rzecz cyberbezpieczeństwa.

Osoby tej nie należy jednak mylić z osobą lub firmą odpowiedzialną za techniczne bezpieczeństwo sprzętu cyfrowego (komputerów stacjonarnych, laptopów, tablic multimedialnych, tabletek, itp.) i sieci szkolnej. *Spectrum* jej zadań jest potencjalnie szersze i obejmuje: bieżącą diagnozę potrzeb szkoły w zakresie bezpieczeństwa cyfrowego, organizację procesu nabywania dziedzinowych kompetencji nauczycieli, zarządzanie szkolnymi zasobami narzędzi zapewniających cyberbezpieczeństwo, nadzorowanie pracy osób/firm odpowiedzialnych za techniczne bezpieczeństwo urządzeń cyfrowych i wewnętrznej sieci szkolnej oraz koordynację działań w przypadku wystąpienia zagrożenia. Jej zadaniem powinno być także koordynowanie działań służących rozwijaniu kompetencji medialnych i cyfrowych uczniów oraz działań adresowanych do rodziców.

Osoby te należy rekrutować raczej spośród nauczycieli zaangażowanych w częste wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK) w codziennej praktyce nauczania, pasjonatów tematyki cyfrowej, niż z grupy informatyków. Liderowanie procesowi cywilizacyjnej zmiany w szkole to wyzwanie niezwykle odpowiedzialne, a jednocześnie atrakcyjne i budujące pozycję nauczyciela w szkole. Bardzo ważne, żeby była to osoba, do której uczniowie mają zaufanie, znana im z aktywnego wspierania uczniów znajdowaniu rozwiązań sytuacji problemowych związanych z poruszaniem się w środowisku cyfrowym i nie tylko.

Lider tematyki bezpieczeństwa cyfrowego w szkole może być wynagradzany dodatkowo za swoją pracę niedydaktyczną, posiadać odpowiednie uprawnienia nadane mu przez dyrektora oraz narzędzia do wprowadzania niezbędnych zmian oraz koordynacji działań w przypadku wystąpienia zagrożenia. Wymagać to będzie odpowiednich decyzji organu prowadzącego szkołę – samorządu, w formie uchwały o zapewnieniu środków finansowych na ten cel. Dlatego duże znaczenie dla powodzenia działań zapewniających bezpieczeństwo cyfrowe w szkole ma **przekonanie władz samorządowych o wadze i powszechności zagrożeń cyberbezpieczeństwa uczniów**. W praktyce można wyobrazić sobie, iż liderem działań na rzecz

bezpieczeństwa cyfrowego w szkole mógłby być jej wicedyrektor, którego obowiązki koncentrują się na wprowadzeniu placówki w cyfrowy świat.

W większych placówkach szkolnych opisane powyżej zadania może realizować szerszy Zespół ds. Bezpieczeństwa Cyfrowego, powołany i koordynowany przez dyrektora szkoły. Warto rozważyć włączenie do takiego Zespołu przedstawicieli uczniów i rodziców.

W polskich szkołach częstym przejawem prewencji zagrożeń cyberbezpieczeństwa lub przeciwdziałania korzystaniu przez uczniów podczas lekcji z własnych urządzeń cyfrowych (na ogół smartfonów) dla celów nie związanych z nauką jest **zamykanie dostępu uczniów do Internetu w przestrzeni szkolnej** (dostęp limitowany do wybranych sal lekcyjnych) oraz wprowadzanie **zakazu korzystania z telefonów komórkowych w trakcie lekcji lub na terenie całej szkoły**⁵.

Taki wzorzec (pozornego) zapewnienia bezpieczeństwa cyfrowego w środowisku szkolnym, bazujący na zakazach i ograniczeniach w korzystaniu z zasobów Internetu **kontrastuje z dominującym wśród uczniów modelem niemal nieograniczonej obecności w sieci oraz swobodą użytkowania jej zasobów i komunikowania się**, powoduje, że uczniowie – „internetowi tubylcy” - traktują szkołę jako **środowisko wykluczenia, restrykcji i nienowoczesności** i dystansują się wobec jej zachowawczości i technologicznej anachroniczności, co odbija się na skuteczności nauki w szkole.

Dlatego realizację Szkolnego Planu Zapewnienia Bezpieczeństwa Cyfrowego należy potraktować jako inspirację do przeprowadzenia dyskusji i opracowania **szkolnego kontraktu cyfrowego** (w formie umowy), **uzgodnionego i zawartego między wszystkimi współtwórcami środowiska edukacji: uczniami i ich rodzicami oraz nauczycielami i innymi pracownikami szkoły**. Kontrakt taki - z dobrze zbalansowanym zestawem praw i obowiązków wszystkich sygnatariuszy - pobudza zwykle ludzi młodych poczucie współodpowiedzialności za sytuację w szkole i buduje w nich poczucie podmiotowości jako partnera dorosłych w życiu szkoły.

Rekomendacja
profilaktyczna
2

Przeprowadzenie dyskusji nad szkolnym kontraktem cyfrowym, zawierającym uzgodnienia odnośnie zakresu i zasad korzystania z Internetu w szkole. Formalne uzgodnienie kontraktu i jego okresowa aktualizacja.

W powszechnej opinii ekspertów dominujące w polskich szkołach blokowanie dostępu do Internetu - nie jest rozwiązaniem. Postulujemy zatem, aby zapisy kontraktu - respektując uprawnienia szkoły do zapewnienia bezpieczeństwa cyfrowego i wykluczenia przypadków nielegalnego i wychowawczo niepożądanego korzystania z treści i usług Internetu - koncentrowały się na **otwartym dostępie do infrastruktury internetowej**⁶, **budowaniu atmosfery zaufania między nauczycielami a uczniami w świecie cyfrowym, edukacji cyfrowej i medialnej**, a także umożliwieniu - w pewnych sytuacjach - **korzystania z urządzeń cyfrowych w modelu BYOD**⁷. Celem kontraktu jest uzgodnienie i respektowanie zestawu praw

⁵ Zakazy te wpisywane są często do statutu i/lub regulaminu szkoły lub objęte specjalnymi zastrzeżeniami w ramach kontraktów zawieranych między kierownictwem szkoły, rodzicami a uczniami. Mogą być także ujęte w statucie szkoły/placówki.

⁶ Przy założeniu zapewnienia przez infrastrukturę sieciową szkoły identyfikacji każdej osoby. Każdy uczeń i inny użytkownik sieci w szkole powinien mieć indywidualny login i hasło: do sieci i do WiFi.

⁷ (ang.) Bring Your Own Device - przynieś swoje własne urządzenie.

i obowiązków wszystkich aktorów społeczności szkolnej, obowiązujących w relacjach ze światem cyfrowym.

W pracach nad umową ważną rolę odgrywać muszą rodzice (poprzez udział rad rodziców lub rad szkół oraz osób zainteresowanych, w tym fachowców), uczniowie (poprzez aktywność samorządu szkolnego i osób zainteresowanych).

W zakres tego dokumentu wchodzić powinny m.in. regulacje odnośnie: bezpiecznego dostępu uczniów do Internetu w szkole, wykorzystywania TIK w trakcie zajęć, zasad korzystania z pracowni informatycznej, szkolnych zasady netykiety i tworzenia szkolnej strony internetowej.

Strategiczny cel - zapewnienie bezpieczeństwa cyfrowego dzieci i młodzieży, a także przestrzeni szkolnej - można osiągnąć głównie poprzez wychowanie i edukację, prowadzone w sposób zintegrowany tak w szkole, jak i w rodzinie. Wyjątkową rolę szkoły jest zainicjowanie takiego procesu, który połączy starania nauczycieli i rodziców w celu: (1) zapewnienia dzieciom aktualnej wiedzy o korzystaniu z zasobów Internetu, (2) kształtowania postaw odpowiedzialnej aktywności w środowisku cyfrowym oraz (3) zapewnienia spójności między prawidłowymi zachowaniami w szkole, w przestrzeni publicznej i w domu rodzinnym.

Współczesną polską szkołę cechuje **duży deficyt kompetencji uczniów w zakresie bezpieczeństwa cyfrowego.** Do każdej z grup wiekowych dzieci warto w szkole adresować działania uświadamiające, motywujące i edukacyjne o odpowiedniej skali i zakresie tematycznym. Najlepsze efekty w dziedzinie bezpieczeństwa cyfrowego szkoła osiągnie wówczas, gdy we wszystkich działaniach głównymi aktorami będą właśnie uczniowie, którzy świetnie potrafią zidentyfikować wszystkie przejawy niewłaściwych zachowań. To właśnie oni mogliby stworzyć, np.: katalog zagrożeń - udostępniony online dla wszystkich i poparty „żywymi” przykładami ku przestrodze innych lub katalog zasad bezpiecznego i efektywnego, przynoszącego uczniom korzyści edukacyjne, korzystania z Internetu.

Rekomendacja
profilaktyczna
3

Działania wychowawcze i edukacyjne adresowane do uczniów

Wyniki badań z ostatnich lat wskazują, że niemal wszyscy nastolatki (96%) zadeklarowało korzystanie z sieci każdego dnia., Respondenci najczęściej korzystają z internetu w domu (95,4% wskazań). Aż 60% używa sieci podczas podróży, komunikacji i transportu (np. w drodze do szkoły). Niespełna połowa respondentów (41,2%) zadeklarowała, że korzysta z internetu w szkole.⁸ Z uwagi na to warto, aby nauczyciele pokazali uczniom w jaki sposób bezpiecznie poruszać się w sieci. Nauczyciele i pedagodzy szkolni mają zatem do odegrania wielką rolę przewodników w eksploracji Internetu i w nabywaniu właściwych zachowań w Internecie. Aby było to możliwe, niezbędne jest doskonalenie w tym obszarze.

Prowadzone w sposób zrozumiały, akcentujące przewagę pozytywnych cech Internetu, odnoszące się do systemu wartości akceptowanego przez uczniów działania wychowawcze i edukacyjne adresowane do uczniów są fundamentalnym sposobem zapewnienia bezpieczeństwa cyfrowego dzieci.

⁸ NASK, Nastolatki 3.0 Raport z ogólnopolskiego badania uczniów, Warszawa, 2019.

Proponujemy, aby w każdej ze szkół zajęcia z tematyki cyberbezpieczeństwa miały charakter zaplanowany, systematyczny w działaniach i kompleksowy w zakresie tematyki.

Na **coroczny minimalny zakres uświadamiających problem zajęć profilaktycznych** składać się mogą:

- 1) poświęcenie tematyce jednego z aspektów bezpieczeństwa cyfrowego „**apelu szkolnego**” - spotkania całej szkolnej społeczności, przygotowanego przez uczniów [2-3 spotkania rocznie]
- 2) organizacja **spotkań społeczności szkolnej z ekspertem** tematyki korzystania z Internetu przez dzieci (edukatorem, nauczycielem, informatykiem, policjantem, itp.) [2 razy w roku]
- 3) przeprowadzenie, co najmniej **jednej lekcji wychowawczej** kwartalnie (**w zależności od zdiagnozowanych potrzeb części**) na temat wybranego aspektu cyberbezpieczeństwa, adekwatnego do potrzeb i wyzwań klasy i wieku uczniów. Sposób prowadzenia lekcji i ich tematyka muszą uwzględniać wiek i doświadczenia dzieci. [4-6 lekcji rocznie]
- 4) organizacja **dnia bezpieczeństwa cyfrowego w szkole**, np. w ramach Dnia Bezpiecznego Internetu wydarzenia dla całej społeczności szkolnej, otwartego na współudział rodziców/opiekunów prawnych uczniów, a także przedstawicieli lokalnego środowiska - władz oświatowych, organizacji pozarządowych, czy instytucji kultury. Do współorganizacji takiego dnia dyrekcja szkoły oraz lider tematyki bezpieczeństwa cyfrowego w szkole zaprosić powinien samorząd uczniowski, przewodniczących klas a także radę rodziców (szkoły). Bezpośrednim organizatorem może być np. samorząd uczniowski, którego działania adresowane do społeczności szkolnej byłyby lepiej ukierunkowane i skuteczniejsze. Na wydarzenie składać się mogą prelekcje i zajęcia praktyczne (warsztaty) w szkole, a także spotkania uświadamiające, dyskusje, happeningi, pikniki i inne formy popularyzacji tematyki cyberbezpieczeństwa⁹ [raz w roku]
- 5) organizacja przez samorząd uczniowski **konkursu** - rywalizacji między klasami - na temat bezpieczeństwa cyfrowego (np. pozytywnego wykorzystania zasobów Internetu, sposobów radzenia sobie w sytuacjach zagrożenia) z nagrodami ufundowanymi przez radę rodziców i sponsorów [raz w roku]
- 6) organizacja **zajęć pozalekcyjnych** dla uczniów o tematyce informatycznej (np. programowanie, robotyka, projektowanie graficzne, szkolne radio lub telewizja) z obligatoryjnym uwzględnieniem komponentu edukacji w zakresie bezpieczeństwa cyfrowego, a także kształtujących miękkie kompetencje medialne i cyfrowe (np. tworzenie własnego wizerunku cyfrowego, współpraca grupowa poprzez sieć, skuteczne szukanie informacji, odróżnianie fałszu od prawdy w sieci, prawo autorskie, bezpieczeństwo w sieci, etc.). Warto zauważyć, że tematyka ta obecna jest w nowej podstawie programowej, w szczególności w ramach zajęć edukacji informatycznej oraz informatyki.
- 7) realizacja **projektów edukacyjnych** uwzględniających nowe technologie informacyjno-komunikacyjne oraz tematykę bezpieczeństwa cyfrowego, finansowanych ze środków unijnych, kuratoriów i fundacji prywatnych.

⁹ Formuła takich dni bezpieczeństwa cyfrowego w szkole umożliwia realizację bardzo wielu różnorodnych aktywności, dostosowanych do potrzeb lokalnej społeczności. Bardzo wiele inspirujących przykładów takich działań w ostatnich latach zostało opisane w portalu projektu Cyfrowobezpieczni.pl <https://www.cyfrowobezpieczni.pl/szkoly/szkoly-cyfrowobezpieczne>. Organizację dni bezpieczeństwa cyfrowego powiązać można z uczestnictwem w europejskiej akcji Dzień Bezpiecznego Internetu (Safer Internet Day), realizowanej co roku w lutym (<https://www.saferinternet.pl/dbi/o-dbi.html>)

W codziennej pracy dydaktycznej należy dążyć do włączania tematyki bezpieczeństwa cyfrowego w nauczanie przedmiotów nie-informatycznych, a także wzmacniać zainteresowania uczniów tematyką bezpieczeństwa cyfrowego poprzez przygotowywanie ich do startu w konkursach¹⁰.

Spotkania społeczności szkolnych mogą też przybierać formę aktywną np. w postaci gier terenowych/miejskich, festiwali, spektakli szkolnych o tematyce bezpieczeństwa w sieci itp. Współpraca nauczycieli z uczniami w dziedzinie bezpieczeństwa cyfrowego mogłaby zostać znacznie zintensyfikowana, gdyby z ramienia samorządu uczniowskiego, w ramach realizacji planu udało się powołać grupę „uczniowskich liderów cyberbezpieczeństwa”, ściśle współpracujących z liderem tematyki bezpieczeństwa cyfrowego w szkole i czuwających nad bezpieczeństwem cyfrowym szkoły ze strony uczniów. Zdaniem praktyków, w takim modelu współpracy planowane działania przyniosą lepszy skutek i zapewnią wyższy poziom bezpieczeństwa cyfrowego w szkole.

Tematyka bezpieczeństwa cyfrowego szkoły pojawić się powinna **w serwisie internetowym szkoły (oraz na profilach szkoły w portalach społecznościowych) jako oddzielne zagadnienie**. Szczególne znaczenie ma publikacja w nich numerów telefonów, pod którymi można zgłosić przypadki naruszenia bezpieczeństwa cyfrowego w sposób anonimowy lub jako spersonalizowane zgłoszenie. Uczniowie w szkole powinni ponadto wiedzieć, kto pełni rolę szkolnego lidera bezpieczeństwa cyfrowego - do kogo należy zgłaszać indywidualne przypadki niedozwolonych zachowań lub działań. Proponujemy, aby uzupełnieniem informacji na ten temat w Internecie była aktualizowana tablica informacyjna na korytarzu szkolnym, informująca o aktualnościach i o różnych zagadnieniach bezpieczeństwa cyfrowego, czy odsyłająca do materiałów informacyjnych i edukacyjnych w sieci.

Rekomendacja
profilaktyczna
4

Przygotowanie grona pedagogicznego do prowadzenia zajęć w zakresie bezpieczeństwa cyfrowego

Badania wskazują na relatywnie **niski poziom wiedzy nauczycieli wszystkich typów szkół na temat różnorodnych aspektów bezpieczeństwa cyfrowego**. Wykazano w nich także, iż tylko część nauczycieli aktualizuje swoje kompetencje cyfrowe, a w szkołach osoby o średnich i wysokich umiejętnościach wykorzystania TIK w nauczaniu **stanowią zdecydowaną mniejszość**.

Duże znaczenie ma realizacja postulatu objęcia szkoleniami nauczycieli wszystkich przedmiotów oraz pedagogów i psychologów. Proponujemy, aby tematyce bezpieczeństwa cyfrowego uczniów w szkole poświęcone było **co najmniej jedno posiedzenie rady pedagogicznej** w roku szkolnym, zaś tematyka ta była obowiązkowo każdorazowo włączana w program najbliższego posiedzenia rady w przypadku wystąpienia przypadków naruszenia cyberbezpieczeństwa w środowisku szkolnym.

Szkolenia z wybranych zagadnień bezpieczeństwa cyfrowego należy organizować obligatoryjnie, wykorzystując środki będące w dyspozycji dyrekcji szkoły na podniesienie kwalifikacji nauczycieli lub środki projektów zewnętrznych (np. unijnych, kuratoria, MEN) - **w związku z zakupem nowych urządzeń cyfrowych lub instalacją/zmianami w szkolnej sieci komputerowej/internetowej**.

¹⁰ Takich jak np. Olimpiada Cyfrowa <https://olimpiadacyfrowa.pl>, Olimpiada wiedzy o mediach <http://owm.edu.pl/> i Olimpiada Informatyczna <http://www.oi.edu.pl/>

Nauczyciele i dyrektorzy szkół mogą także poszerzać swoją wiedzę zapoznając się z bezpłatnymi publikacjami na temat cyberbezpieczeństwa, zamieszczonymi na stronie Naukowej i Akademickiej Sieci Komputerowej, będącej operatorem projektu Ogólnopolskiej Sieci Edukacyjnej.¹¹ Publikacje te obejmują zarówno raporty przedstawiające stan bezpieczeństwa polskiej części Internetu, raporty z działalności zespołu Dyżurnet.pl jak i poradniki dobrych praktyk.

Rekomendacja
profilaktyczna
5

Uświadamianie rodzicom i opiekunom prawnym uczniów znaczenia działań wychowawczych z zakresu bezpieczeństwa cyfrowego

Szkoła może być miejscem edukacji uczniów w zakresie cyberbezpieczeństwa, nie zastąpi jednak rodziców w ich funkcjach wychowawczych. Ponieważ w domu rodzinnym uczniowie niemal przez cały czas pozostają *online*, szczególne znaczenie mają **świadome działania kontrolne, wychowawcze i edukacyjne prowadzone przez rodziców** w omawianym zakresie. Pozostawiona sama z tym zadaniem szkoła może tylko częściowo zaspokoić potrzeby wychowawcze i edukacyjne uczniów na tym polu.

Jak pokazują badania, **na przeszkodzie w realizacji tego ważnego zadania rodziców staje w Polsce duży deficyt ich kompetencji w zakresie bezpieczeństwa cyfrowego** oraz - zapewne z nim skojarzony - dominujący wśród rodziców i opiekunów prawnych **brak zainteresowania celami i sposobami korzystania przez dzieci z usług i treści Internetu**.

Współpraca szkoły z rodzicami powinna zatem w pierwszej kolejności polegać **na uświadomieniu im znaczenia ich roli** w zakresie przygotowania dzieci do bezpiecznego korzystania z Internetu. Takim działaniom towarzyszyć może wsparcie edukacyjne, np. w formie wskazywania na źródła wiedzy, popularne multimedia edukacyjne, etc. Wartościowym projektem realizowanym przez NASK i skierowanym do ogółu społeczeństwa jest kampania STÓJ.POMYŚL.POŁĄCZ¹² (polska wersja międzynarodowej kampanii STOP.THINK.CONNECT), mająca na celu zwiększanie poziomu świadomości społecznej i promowanie bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni. Na stronie internetowej kampanii znajduje się gotowa baza dobrych praktyk, z których mogą skorzystać zarówno rodzice, jak i uczniowie.

Współpracę ze środowiskiem rodziców prowadzić należy tak poprzez inicjatywy dyrekcji szkoły i szkolnego lidera bezpieczeństwa cyfrowego podejmowane wspólnie z radami rodziców lub radami szkoły, jak i w ramach dostępnych kanałów komunikacji z rodzicami („wywiadówki”, e-dziennik).

We wszystkich tych działaniach na pierwszym miejscu stawiać należy uświadamianie rodzicom znaczenia cyfrowego świata w życiu dzieci i młodzieży, w tym skali i dotkliwości zagrożeń cyberbezpieczeństwa, przed jakimi stają ich dzieci oraz najważniejszej roli, jaką rodzice muszą odegrać w procesie kształtowania odpowiedzialnych postaw dzieci wobec świata cyfrowego.

Na przykłady działań w szkole uświadamiających i edukacyjnych adresowanych do rodziców składać się winny:

¹¹ <https://www.nask.pl/pl/dzialalnosc/cyberbezpieczenstwo/poradniki/1070,Poradniki.html>

¹² <https://stojpomyslpolacz.pl/>.

- 1) organizacja **szkolnego dnia bezpieczeństwa cyfrowego**, a w jego ramach m. in. krótkiego szkolenia dla rodziców z wykorzystaniem materiałów multimedialnych i przygotowanej dla tego celu ulotki informacyjnej z podaniem źródeł przystępnie udostępnionej wiedzy [raz w roku]¹³.
- 2) **włączenie w tematykę spotkania - „wywiadówki” z rodzicami każdej z klas w szkole tematyki bezpieczeństwa cyfrowego** – co najmniej na jednej „wywiadówce” w roku. W przypadku wystąpienia zagrożenia cyberbezpieczeństwa w klasie należy o tym powiadomić rodziców bezzwłocznie i zorganizować spotkanie specjalnie poświęcone temu incydentowi.
- 3) w szkołach posiadających system e-dziennika **rozesłanie za pomocą tej platformy informacji na temat potencjalnych zagrożeń wraz z linkami do materiałów edukacyjnych i multimediów oraz apelem do rodziców** o zapoznanie się z daną tematyką i rozmowę z dziećmi [2 razy w roku]
- 4) przedstawienie **prezentacji dotyczącej zagrożeń bezpieczeństwa cyfrowego dzieci i młodzieży**, jakie mogą dotknąć dzieci w czasie wakacji, w trakcie zakończenia roku szkolnego, ze zwróceniem uwagi obecnych dzieci i rodziców na konieczność rozmowy na ten temat w trakcie wakacji.

Rekomendacja
profilaktyczna
6

Opracowanie i wdrożenie w praktyce szkolnej tzw. polityki bezpieczeństwa cyfrowego, ukierunkowanej na eliminację zagrożeń sieci komputerowych, systemów operacyjnych i innego oprogramowania wykorzystywanego w szkole

8. Dlatego zarówno sprzęt cyfrowy (komputery stacjonarne, laptopy, tablety, tablice multimedialne i inne urządzenia) oraz szkolną sieć komputerową (okablowanie, urządzenia sieciowe, jak i zainstalowane systemy informacyjne oraz inne oprogramowanie) **należy chronić zgodnie z wytycznymi zawartymi w III rozdziale dokumentu *Bezpieczna szkoła cyfrowa. Zalecenia i rekomendacje dla samorządów - realizatorów projektów w ramach unijnej perspektywy budżetowej 2014-2020***¹⁴.

Inwestując w infrastrukturę cyfrową szkoły należy dążyć do **zakupów urządzeń dostosowanych do potrzeb i warunków wykorzystywania przez uczniów** (trwałość, odporność na mobilne korzystanie) i **profesjonalnych rozwiązań sieci** (router, firewall). Bezpieczeństwo cyfrowe jest silnie skorelowane z jakością infrastruktury. Sprzyja mu także korzystanie z zewnętrznych **platform edukacyjnych**¹⁵ oraz rozwiązań **chmury edukacyjnej**.

Obok zwalczania zagrożeń złośliwym oprogramowaniem (m.in. wirusy, robaki, oprogramowanie szpiegujące, trojany), na poziomie technicznym instalowane być winny i aktualizowane **systemy**

¹³ Organizując takie wydarzenie w szkole można skorzystać z materiałów informacyjnych m. in.: projektu Cyfrowobezpieczeni.pl – Bezpieczna Szkoła Cyfrowa (www.cyfrowobezpieczeni.pl), programu Safer Internet: <http://www.saferinternet.pl/pl/3045-10-rad-dla-rodzicow-dotyczacych-bezpiecznego-korzystania-z-Internetu-przez-dzieci> oraz materiałów przygotowanych przez Fundację Orange: <http://fundacja.orange.pl/strefa-wiedzy/materialy-edukacyjne-dla-rodzicow/>, a także NASK <http://akademia.nask.pl/baza-wiedzy.html>

¹⁴<https://www.cyfrowobezpieczeni.pl/aktualnosci/73-bezpieczna-szkola-cyfrowa-rekomendacje-dla-samorzadow>.

¹⁵ Takich jak np. Akademia Khana <https://pl.khanacademy.org/>

blokowania ruchu pod kątem filtrowania treści nieodpowiednich, niepożądanych i nielegalnych dla dzieci i młodzieży. Należy zwrócić uwagę, że zapewnienie bezpieczeństwa sieci oraz filtrowania treści należy do obowiązków nauczyciela zgodnie z art. 4a ustawy o systemie oświaty oraz art. 27 ustawy Prawo oświatowe.

Zawsze wszakże należy pamiętać, iż celem cyfryzacji szkoły jest zapewnienie uczniom otwartego, ograniczonego tylko względami bezpieczeństwa dostępu do Internetu, który w perspektywie najbliższych lat umożliwi korzystanie na co dzień w trakcie uczenia (się) z modelu BYOD. Wymagać to będzie jednak zabezpieczeń na wyższym niż podstawowy poziomie.

Za techniczne cyberbezpieczeństwo szkoły **muszą odpowiadać specjaliści**. W przypadku dużych szkół niezbędne jest zatrudnienie osoby profesjonalnie odpowiedzialnej za szkolną infrastrukturę, przy czym nie powinna ona łączyć swoich obowiązków z rolą nauczyciela informatyki. Jej obowiązki obejmować muszą głównie zapewnienie niezawodności i bezpieczeństwa sprzętu oraz sieci, tak aby nauczyciele i uczniowie mogli korzystać z nich nie tracąc czasu na korekty, naprawy i instalacje. Środki na wynagrodzenie takiego specjalisty powinny zostać zapewnione przez organ prowadzący. W przypadku szkół mniejszych organ prowadzący powinien zapewnić opisane wsparcie na poziomie wszystkich szkół w gminie.

Rozdział III

REKOMENDACJE NA PODSUMOWANIE

- [1] Przedstawione w poprzednich rozdziałach dokumencie wytyczne i rekomendacje odnośnie zapewnienia bezpieczeństwa w szkole są propozycją działań, jakie dyrektorzy szkół winni podjąć w swoich środowiskach szkolonych wspólnie z nauczycielami i rodzicami dzieci. Wskazania te należy traktować jako **obowiązek** wynikający z nowej ustawy prawo oświatowe z 14 grudnia 2016r.
- [2] Zapewnienie bezpieczeństwa cyfrowego uczniów – dzieci i młodzieży – jest w obecnym czasie równie istotne, jak zapewnienie bezpieczeństwa fizycznego i psychicznego. Często zagrożenie bezpieczeństwa ucznia ma mieszany charakter – np. rozpoczyna się od nękania podczas przerw w lekcjach, rozwijając się następnie w Internecie. **Wagę tych problemów powinni sobie uświadamiać zarówno nauczyciele i dyrektorzy szkół, organy prowadzące oraz rodzice.** Tylko stała – nie incydentalna - współpraca wszystkich tych podmiotów może zminimalizować zagrożenia poruszania się dzieci w cyfrowym świecie.
- [3] Bezpieczeństwo cyfrowe powinno być jednym z elementów programu wychowawczo-profilaktycznego szkoły, za którego realizację odpowiada **całe grono pedagogiczne**. Należy pamiętać, że nawet wtedy, gdy w szkole wytypowano osobę odpowiedzialną za bezpieczeństwo cyfrowe (Koordynatora, tzw. Szkolnego Mentora), nie zwalania to z odpowiedzialności za jego zapewnienie pozostałych pracowników placówki.
- [4] Kluczowe dla zapewnienia bezpieczeństwa w szkole są **działania profilaktyczne**, obejmujące całą społeczność szkolną – uczniów, ich rodziców/opiekunów oraz nauczycieli. Działania te powinny być podejmowane cyklicznie – nie incydentalnie, przez cały rok szkolny.
- [5] W działaniach podejmowanych przez szkołę na rzecz bezpieczeństwa uczniów **ważną rolę winni odgrywać oni sami**. Dlatego do codziennej pracy warto zaangażować uczniów

i samorządy uczniowskie np. poprzez powierzenie organizacji wydarzeń samorządowi uczniowskiemu i wyłonienie przezeń np. „uczniowskich liderów bezpieczeństwa cyfrowego szkoły”.

- [6] Uczeń ma kontakt z cyfrowym światem niemal przez cały czas swojej aktywności poza szkołą: w domu, środowisku rówieśniczym, w podróży czy w miejscach publicznych. Zapewnienie bezpieczeństwa cyfrowego jest zatem **wyzwaniem dla jego rodziców** na równi ze szkołą. Szkoła powinna bardzo **aktywnie inspirować rodziców do podejmowania działań kontrolnych i wychowawczych, a także zapewnić im minimalny choćby poziom wsparcia szkoleniowego na tym polu.**
- [7] W działaniach na rzecz bezpieczeństwa szkoły warto **korzystać z dobrych praktyk wypracowanych przez inne placówki** – np. zwrócić się do szkół z regionu o prezentację ich działań lub skorzystać z materiałów wypracowywanych przez organizacje pozarządowe, instytucje publiczne oraz podmioty biznesowe.
- [8] Bezpieczna szkoła to szkoła **kompetentnych nauczycieli**. Dlatego kadra pedagogiczna winna stale aktualizować i pogłębiać wiedzę na temat bezpieczeństwa w środowisku szkolnym, szczególnie w zakresie kompetencji cyfrowych. Służyć temu ma realizacja rekomendacji ukończenia przez wszystkich nauczycieli kursu online.

Rozdział IV

PROCEDURY REAGOWANIA W PRZYPADKU WYSTĄPIENIA WEWNĘTRZNYCH I ZEWNĘTRZNYCH ZAGROŻEŃ FIZYCZNYCH W SZKOLE

1. Zagrożenia zewnętrzne

Do najczęściej występujących zewnętrznych zagrożeń fizycznych należą: podejrzenie podłożenia ładunku wybuchowego, podejrzenie otrzymania podejrzonej przesyłki, włamanie do szkoły połączone z kradzieżą, agresywne zachowanie ucznia, wtargnięcie osoby posiadającej broń, wtargnięcie terrorysty do szkoły, zagrożenie wybuchem pożaru lub wybuch pożaru, zagrożenie wybuchem gazu lub wybuch gazu, zagrożenie niebezpiecznymi środkami chemicznymi lub biologicznymi, zagrożenie katastrofą budowlaną i zagrożenie siłą żywiołową.

W niemal każdym z powyższych przypadków dochodzi do ogłoszenia **alarmu i ewakuacji** uczniów oraz personelu szkoły. Sposób ich przeprowadzenia powinien być znany wszystkim, a ćwiczenia w przeprowadzaniu ewakuacji powinny odbywać się raz w roku szkolnym.

1.1. Ewakuacja w trakcie lekcji i przerwy – zasady postępowania po ogłoszeniu alarmu w szkole/placówce oświatowej

Alarm lokalny w szkole jest jednym z kilku rodzajów alarmów, które mogą być ogłaszane w konsekwencji wystąpienia zagrożeń ekologicznych lub innych spowodowanych działalnością człowieka. Ma on na celu **zapewnienie bezpieczeństwa w razie zagrożenia życia i zdrowia młodzieży** przebywającej na terenie szkoły. Najczęstszymi przyczynami, dla których może zająć

konieczność ogłoszenia alarmu w szkole, są zagrożenia związane z powstaniem pożaru, a także możliwość rozprzestrzenienia na terenie szkoły niebezpiecznych substancji chemicznych lub ładunków wybuchowych.

Najważniejszym działaniem, jakie należy podjąć w przypadku stwierdzenia zagrożenia, jest jak najszybsze powiadomienie o niebezpieczeństwie wszystkich osób znajdujących się w strefie zagrożenia i natychmiastowe podjęcie działań mających na celu ratowanie zdrowia i życia osób zagrożonych. W tym celu korzystamy z sygnału alarmu lokalnego, którym w szkole są trzy sygnały dzwonka, trwające około 10 sekund każdy, następujące bezpośrednio po sobie.

Alarm lokalny w szkole jest sygnałem, który powinien być znany wszystkim uczniom i pracownikom szkoły. Tylko w wypadku, gdy nastąpiło bezpośrednie zagrożenie życia, nauczyciel sam podejmuje decyzję o ewakuacji, nie czekając na ogłoszenie alarmu.

O ewakuacji decyduje dyrektor, który po otrzymaniu meldunku od nauczyciela lub innej osoby zgłaszającej zagrożenie oraz rozpoznaniu sytuacji podejmuje decyzję o zawiadomieniu służb (policja, straż pożarna) i ogłoszeniu alarmu. W sytuacji braku prądu, sygnał alarmowy może być ogłaszany za pomocą gwizdka lub dzwonka ręcznego z jednoczesnym komunikatem słownym podawanym przez osoby ogłaszające alarm. Jest to sygnał do natychmiastowego działania dla wszystkich pracowników szkoły oraz do bezwzględnego wykonywania poleceń nauczycieli przez uczniów.

W dużej liczbie przypadków wystąpienia zagrożenia bezpieczeństwa fizycznego niezbędne jest wezwanie odpowiednich służb drogą telefoniczną. Procedura wezwania powinna odbywać się zgodnie z poniższym schematem:

- 1) wybranie numeru odpowiedniej służby. Po zgłoszeniu się dyżurnego operatora danej służby podanie następujących informacji:
 - rodzaj stwierdzonego zagrożenia
 - nazwę i adres szkoły
 - imię i nazwisko oraz pełnioną funkcję
 - telefon kontaktowy
 - zrealizowane dotąd działania w reakcji na zagrożenie
- 2) potwierdzenie przyjęcie zgłoszenia i zapisanie danych przyjmującego zgłoszenie.

O zagrożeniu należy bezzwłocznie poinformować odpowiednie służby:

- Policja 997
- Straż Pożarna 998
- Pogotowie Ratunkowe 999
- Europejski Telefon Alarmowy obowiązującym na terenie całej Unii Europejskiej **112**
- Pogotowie Energetyczne 991
- Pogotowie Gazowe 992
- Pogotowie Ciepłownicze 993
- Pogotowie Wodno-Kanalizacyjne 994
- Wojewódzkie Centrum Zarządzania Kryzysowego 987
- Infolinia Policji (połączenie bezpłatne) 800 120 226.

Wszystkie działania od tej chwili mają prowadzić do jak najszybszej ewakuacji wszystkich osób znajdujących się na terenie szkoły. Musimy wiedzieć, że od tej chwili bezwzględnie podporządkowujemy się poleceniom osób funkcyjnych. W przypadku uczniów taką osobą jest

nauczyciel, z którym w tym momencie mamy zajęcia. Akcją nie może kierować wiele osób, bo prowadzi to tylko do dezorientacji i możliwości wybuchu paniki.

Po rozpoznaniu zagrożenia i dokonaniu oceny sytuacji nauczyciel decyduje o możliwej i najkrótszej drodze ewakuacji z budynku. Uczniowie na polecenie nauczyciela ustawiają się w szeregu i w sposób zorganizowany kierują się do wskazanego wyjścia ewakuacyjnego. Należy się poruszać po prawej stronie korytarzy i klatek schodowych, wykonując polecenia osób funkcyjnych. Jeżeli alarm zostanie ogłoszony w czasie przerwy, uczniowie powinni skupić się wokół najbliższego stojącego nauczyciela. Nauczyciele i uczniowie, którzy mają lekcje na wyższych kondygnacjach, schodzą po stwierdzeniu, że uczniowie niższych kondygnacji opuścili już budynek i drogi ewakuacyjne są już wolne. Po opuszczeniu budynku uczniowie wraz z nauczycielem udają się na miejsce zbiórki. Jeżeli alarm jest ogłoszony w czasie przerwy to natychmiast udajemy się (jeżeli tylko nie zagraża to naszemu bezpieczeństwu) pod salę, gdzie mamy mieć zajęcia i stamtąd pod opieką nauczyciela postępujemy jak wyżej.

Zbiórka na placu alarmowym służy sprawdzeniu obecności uczniów klas i ustalenia osób nieobecnych. Jest to bardzo istotne dla prowadzenia akcji ratunkowej przez wezwane służby ratownicze.

Najważniejsze zasady, które powinien pamiętać i przestrzegać każdy uczeń z chwilą ogłoszenia alarmu w szkole:

- 1) słuchaj i wykonuj dokładnie polecenia nauczyciela
- 2) bądź opanowany, nie ulegaj panice
- 3) po przerwaniu zajęć udaj się na miejsce zbiórki wraz z klasą drogą wskazywaną przez nauczyciela
- 4) pomagaj osobom słabszym
- 5) bezwzględnie podporządkowuj się osobom funkcyjnym
- 6) nie lekceważ zagrożenia, nawet wówczas, gdy nie zagraża ci bezpośrednio.

W przypadku osób niepełnosprawnych bezpieczna ewakuacja powinna uwzględniać rodzaj oraz stopień niepełnosprawności, wiek wychowanków i ewentualne wykorzystanie na potrzeby ewakuacji pomocy ze strony innych osób (pracowników, uczniów).

Aby ułatwić ewakuację osób z niepełnosprawnościami możemy wykorzystać informacje zawarte w procedurach ewakuacji lub instrukcji bezpieczeństwa budynku:

- 1) należy sporządzić listę uczniów z różnymi rodzajami niepełnosprawności,
- 2) należy rozplanować zajęcia klas, w których uczą się osoby niepełnosprawne w taki sposób, by osoby te nie musiały przemieszczać się poza najniższą kondygnację naziemną budynku (przeważnie parter), należy przystosować drogi ewakuacyjne do poruszania się osób z różną niepełnosprawnością
- 3) należy wyznaczyć opiekuna osoby niepełnosprawnej na czas ewakuacji.

Osoby niepełnosprawne ruchowo często są w stanie samodzielnie pokonać drogę do bezpiecznego miejsca. Może to jednak opóźnić czas ewakuacji całej placówki. Jest to szczególnie istotne w pierwszej fazie opuszczania budynku. Warto uwzględnić konieczność przepuszczenia przed osobę niepełnosprawną strumienia ewakuowanych.

Bezpieczne, docelowe miejsce ewakuacji nie zawsze będzie znajdować się poza budynkiem szkolnym. W przypadku osób poruszających się na wózkach inwalidzkich, miejsce takie powinno mieć odpowiednie wymiary (co najmniej 900 x 1400 mm). Jego położenie w pobliżu pionowej drogi ewakuacyjnej (schodów) wpłynie na podniesienie bezpieczeństwa osoby niepełnosprawnej.

Samodzielne pokonywanie dróg ewakuacyjnych przez osoby niewidome i niedowidzące może się wiązać z ogromnym stresem. Pomóc mogą wprowadzone w placówce rozwiązania łagodzące ten efekt: poziome znaki fluorescencyjne na podłogach i ścianach, podświetlone poręcze schodów, progi i przeszkody w kolorach kontrastujących z barwą ścian i otoczenia oraz oświetlenie ewakuacyjne. Sprawdzonym rozwiązaniem jest organizowanie tzw. grup pomocy koleżeńskiej oraz przydzielanie opiekunów uczniom niewidomym lub niedowidzącym. W pozostałych przypadkach niepełnosprawności aspekt przystosowania dróg ewakuacyjnych należy rozpatrywać indywidualnie.

Przykłady technik ewakuacji osób z niepełnosprawnościami:

- 1) wykorzystanie krzeselka lub wózka inwalidzkiego - ratownicy sadzają na nim osobę wymagającą pomocy, a następnie chwytają za nóżki oraz oparcie
- 2) chwyt strażacki - ratownik przekłada swoją rękę między nogami osoby ratowanej, zaciskając ją na nadgarstku zwisającej ręki ratowanego, kładzie go sobie na barkach. chwyt kończynowy - jeden ratownik staje za głową ratowanego i chwytą go pod pachy, drugi ratownik jest odwrócony do ratowanego plecami i chwytą go pod kolana
- 3) chwyt na barana - ratowany znajduje się na plecach ratownika, który podtrzymuje go obydwiema rękami za uda
- 4) chwyt kołyskowy - klasyczny sposób przenoszenia małych dzieci
- 5) wykorzystanie koca lub innego podobnego rozmiarami materiału - koc owija się wokół rąk i głowy
- 6) ratowanie w ten sposób, by możliwe było ciągnięcie osoby po płaskiej równej powierzchni (szczególnie przydatne przy ewakuacji osób o dużej masie ciała, nieprzytomnych oraz w zadymieniu gdzie nie ma możliwości przyjęcia postawy wyprostowanej).

1.2 Wtargnięcie napastnika (terrorysty)¹⁶ do szkoły

Poniższe rekomendacje odnoszą się do niezbędnej reakcji nauczyciela i dotyczą sytuacji wtargnięcia napastnika z niebezpiecznym narzędziem lub bronią, który strzela do osób znajdujących się na korytarzu i w salach lekcyjnych, tzw. *aktywny strzelec*.

¹⁶ Terrorysta - osoba posługująca się bronią, która eliminuje lub próbuje wyeliminować osoby znajdujące się na określonym obszarze, w obiekcie lub budynku.

- **Jeżeli nie miałeś szansy na ucieczkę, ukryj się, zamknij drzwi na klucz (zabarykaduj się)** - szybkie zamknięcie drzwi może uniemożliwić napastnikowi wejście do pomieszczenia i zabicie kolejnych osób
- **Wycisz i uspokój uczniów** - wszelkie dźwięki wydostające się z sal lekcyjnych mogą spowodować próbę wejścia napastnika do pomieszczenia lub ostrzelanie sali lekcyjnej przez drzwi czy ścianę
- **Zaopiekuj się uczniami ze SPE¹⁷ i uczniami, którzy potrzebują pomocy** - należy zwrócić szczególną uwagę na dzieci, które specyficznie reagują na stres i mogą mieć problemy z opanowaniem emocji
- **Każ bezwzględnie wyciszyć, wyłączyć telefony** - niespodziewane sygnały telefonów mogą zdradzić obecność osób wewnątrz zamkniętych pomieszczeń i zachęcić napastnika do wejścia
- **Poinformuj policję wysyłając informację tekstową - SMS o zaistniałej sytuacji** - w przypadku wtargnięcia napastnika do szkoły niezbędnym jest natychmiastowe przekazanie informacji policji
- **Zasłoń okno, zgaś światło** - należy zaciemnić salę aby utrudnić obserwację osób zabarykadowanych w salach lekcyjnych przez osoby współpracujące z napastnikami, a znajdujące się na zewnątrz obiektu szkolnego
- **Nie przemieszczaj się** - przemieszczanie się może powodować dźwięki lub cień, który może zostać zauważony przez napastników
- **Stań poniżej linii okien, zejdź ze światła drzwi** - przebywanie w świetle drzwi rzuca cień i może zostać zauważone przez napastników
- **Zejdź z linii strzału, połóż się na podłodze** - z reguły napastnicy strzelają na wysokości około 1 do 1,5 m. Strzały z broni palnej bez problemu penetrują drzwi i mogą zabić osoby znajdujące się wewnątrz
- **Jeżeli padną strzały, nie krzycz** - napastnicy oddając na ślepo strzały przez zamknięte drzwi chcą sprowokować krzyki przerażonych osób i upewnić się czy w salach rzeczywiście nikogo nie ma
- **Nie otwieraj nikomu drzwi** - interweniujące oddziały policji w przypadku takiej konieczności same otworzą drzwi. Napastnicy mogą zmusić osoby funkcyjne do przekazania komunikatu, który ma spowodować otwarcie drzwi
- **W przypadku wtargnięcia napastnika do pomieszczenia podejmij walkę, która może być ostatnią szansą na uratowanie życia** - w sytuacji obecności aktywnego strzelca jego celem jest zabicie jak największej liczby ludzi. W takiej sytuacji podjęcie walki może dać jedyną szansę na uratowanie życia

W przypadku bezpośredniego kontaktu z napastnikami, którzy dążą do przejęcia kontroli nad szkołą:

- **Wykonuj bezwzględnie polecenia napastnika** - wszelkie próby oporu mogą być uznane przez napastników jako akt agresji i zakończyć się śmiercią zakładników

¹⁷ SPE – specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

- **Na żądanie terrorystów oddaj im przedmioty osobiste, np. telefon** - wszelkie próby oszukania napastników mogą zakończyć się śmiercią osoby oszukującej
- **Poinformuj, że nie możesz wykonać jakiegos polecenia** - w takim przypadku ewentualne niewykonanie polecenia napastników nie zostanie potraktowane jako próba oporu
- **Nie patrz terrorystom w oczy, unikaj kontaktu wzrokowego** - w takiej sytuacji patrzenie w oczy może zostać uznane za akt prowokacji i agresji
- **Nigdy nie odwracaj się plecami do napastnika** - odwracanie plecami może zostać uznane jako akt agresji czy lekceważenia, utrudnia także orientację w sytuacji
- **Nie zwracaj na siebie uwagi** - niezwracanie na siebie uwagi może zwiększyć szansę na uratowanie życia w przypadku, gdy zamachowcy zdecydują się zabić kogoś dla przykładu
- **Nie lekceważ napastnika i nie bądź agresywny** - brak szacunku i agresja mogą zostać ukarane przez zamachowców
- **Nie oszukuj terrorysty** - oszustwo może zostać potraktowane jako brak szacunku czy agresji i zostać ukarane
- **Uspokój uczniów, zawsze zwracaj się do nich po imieniu** - zwracanie się do uczniów po imieniu pozwala na ich spersonalizowanie, co może spowodować lepsze ich traktowanie przez zamachowców
- **Poinformuj napastnika o uczniach ze schorzeniami** - wiedza ta w konsekwencji obniży agresję ze strony zamachowców wobec dzieci, których zachowanie odstaje od reszty
- **Pytaj zawsze o pozwolenie, np. gdy chcesz się zwrócić do uczniów** - każda aktywność podjęta bez zgody zamachowców może zostać potraktowana jako akt oporu czy agresji i w konsekwencji ukarana
- **Zawsze korzystaj z dobrej woli terrorysty** - nigdy nie wiadomo, kiedy kolejny raz będziemy mogli napić się czy zjeść posiłek.

W przypadku działań antyterrorystycznych podjętych przez policję:

- **Nie uciekaj z miejsca zdarzenia, nie wykonuj gwałtownych ruchów – możesz zostać uznany za terrorystę** - policja w trakcie operacji odbijania zakładników nie jest w stanie odróżnić napastników od ofiar
- **Nie próbuj pomagać służbom ratowniczym, dyskutować z nimi** - próba pomocy siłom bezpieczeństwa bez ich wyraźnej zgody czy prośby może zostać potraktowane jako akt agresji
- **Położ się na podłodze, trzymaj ręce z otwartymi dłońmi najlepiej na wysokości głowy** - taka pozycja pozwala widzieć ewentualne niebezpieczne narzędzia będące w posiadaniu zamachowców, którzy wtopili się w szeregi zakładników
- **Słuchaj poleceń i instrukcji grupy antyterrorystycznej, poddawaj się jej działaniom** - postawa taka ułatwia działania policji, a także identyfikację zamachowców, którzy próbują się wtopić w szeregi napastników
- **Nie trzyj oczu w przypadku użycia gazów łzawiących** - tarcie oczu tylko pogarsza skutki użycia gazu łzawiącego

- **Pytaj o pozwolenie zaopiekowania się swoimi uczniami** - wszelkie samowolne działania mogą zostać potraktowane jako akt agresji i mogą utrudnić akcję ratunkową
- **Odpowiadaj na pytania funkcjonariuszy** - policja zbiera kluczowe informacje mające się przyczynić do skutecznej akcji uwolnienia zakładników i identyfikacji zamachowców
- **Bądź przygotowany na traktowanie siebie jako potencjalnego terrorysty dopóki twoja tożsamość nie zostanie potwierdzona** - w pierwszej fazie operacji odbijania zakładników policja nie jest w stanie odróżnić zakładników od napastników, którzy często próbują się wtapiać w tłum i uciec z miejsca ataku
- **Po wydaniu polecenia wyjścia – opuść pomieszczenie jak najszybciej, oddal się we wskazanym kierunku** - w przypadku interwencji sił bezpieczeństwa należy wykonać polecenia dokładnie tak, jak tego chcą siły interwencyjne
- **Nie zatrzymuj się dla zabrania rzeczy osobistych, zawsze istnieje ryzyko wybuchu lub pożaru** - najważniejsze jest uratowanie życia i zdrowia, a dopiero później ratowanie dóbr materialnych.

1.3 Podłożenie ładunku wybuchowego

Specyfika zamachu bombowego polega na tym, że nie rozróżnia on „swoich” czy „obcych”, inaczej niż w przypadku porwania lub użycia broni palnej, które dotyczą konkretnych osób. Przez materiał wybuchowy rozumiemy związek chemiczny lub mieszaninę kilku związków chemicznych, która jest zdolna w odpowiednich warunkach do gwałtownej reakcji chemicznej i której towarzyszy wydzielenie wielkiej liczby produktów gazowych w postaci wybuchu (detonacji lub deflagacji). Określenie ładunek materiału wybuchowego oznacza określoną ilość materiału wybuchowego przygotowanego do wysadzenia.

Otrzymanie informacji o podłożeniu ładunku wybuchowego:

- 1) **Prowadząc rozmowę z osobą informującą o podłożeniu ładunku wybuchowego zapamiętaj jak największą ilość szczegółów** - uzyskane informacje/szczegóły mogą być istotne dla policji dla identyfikacji sprawcy alarmu
- 2) **Zapisz natychmiast wszystkie uzyskane lub zapamiętane informacje** - w przypadku stresującej sytuacji po pewnym czasie możesz mieć problemy z przypomnieniem sobie istotnych informacji
- 3) **Poinformuj niezwłocznie o otrzymaniu zgłoszenia osobę odpowiedzialną w szkole za uruchomienie procedury** - osoba odpowiedzialna może zarządzić ewakuację całości personelu szkoły
- 4) **Po usłyszeniu sygnału o podłożeniu ładunku wybuchowego rozpocznij ewakuację zgodnie z planem ewakuacji** - ewakuacja musi być rozpoczęta niezwłocznie po ogłoszeniu

odpowiedniego sygnału. Ma ona na celu ochronę personelu przed skutkami ewentualnej eksplozji ładunku.

- 5) **Nie używaj telefonu komórkowego** - eksplozja ładunku może zostać zainicjowana falami emitowanymi przez telefon komórkowy
- 6) **Sprawdź, jeżeli możesz, czy w klasie pozostały przedmioty, które nie należą do jej wyposażenia** - stwierdzenie obecności nieznanego przedmiotu w klasie może przyspieszyć akcję policji i zminimalizować skutki ewentualnej eksplozji
- 7) **Bezwzględnie wykonuj polecenia osoby kierującej sytuacją kryzysową lub funkcjonariuszy służb** - w trakcie uruchomienia procedury niezbędna jest dyscyplina i niezwłoczne wykonywanie wszystkich poleceń osoby kierującej sytuacją kryzysową
- 8) **W miejscu ewakuacji policz wszystkie dzieci i poinformuj osobę odpowiedzialną za kierowanie działaniami kryzysowymi** - szybkie sprawdzenie obecności wszystkich dzieci, ułatwi zakończenie ewakuacji całości personelu szkoły
- 9) **Poinformuj rodziców o miejscu odbioru dzieci i drodze dojazdu** - informacja ta pozwoli rodzicom na sprawny odbiór dzieci i nie spowoduje blokowania dróg ewakuacyjnych

Przez podejrzany pakunek rozumiemy przesyłkę, która może zawierać ładunek wybuchowy.

1.4 Podłożenie podejrzanego pakunku

Podejrzany pakunek to przesyłka z ładunkiem wybuchowym lub nieznaną substancją. W przypadku podejrzenia jej otrzymania:

- 1) **Odizoluj miejsce znajdowania się podejrzanego pakunku** - należy założyć, że podejrzany pakunek jest ładunkiem wybuchowym, dopóki taka ewentualność nie zostanie wykluczona
- 2) **Nie dotykaj, nie otwieraj i nie przesuwaj podejrzanego pakunku** - w przypadku ładunku wybuchowego może on eksplodować w trakcie próby manipulowania
- 3) **Okryj pakunek w przypadku stwierdzenia wydobywania się z niego innej substancji (tylko jeżeli czas na to pozwala)** - okrycie pakunku w przypadku wycieku nieznannej substancji może ograniczyć rozprzestrzenianie się substancji
- 4) **Poinformuj o stwierdzeniu pakunku osobę odpowiedzialną za uruchomienie procedury** - osoba odpowiedzialna może zarządzić ewakuację całości personelu szkoły
- 5) **Po usłyszeniu sygnału o podłożeniu ładunku wybuchowego rozpocznij ewakuację zgodnie z planem ewakuacji** - ewakuacja musi być rozpoczęta niezwłocznie po ogłoszeniu odpowiedniego sygnału. Ewakuacja ma na celu ochronę personelu przed skutkami ewentualnej eksplozji ładunku
- 6) **Nie używaj telefonu komórkowego** - eksplozja ładunku może zostać zainicjowana falami emitowanymi przez telefon komórkowy

- 7) **Bezwzględnie wykonuj polecenia osoby kierującej sytuacją kryzysową lub funkcjonariuszy służb** - w trakcie uruchomienia procedury niezbędna jest dyscyplina i niezwłoczne wykonywanie wszystkich poleceń osoby kierującej sytuacją kryzysową
- 8) **W miejscu ewakuacji policz wszystkie dzieci i poinformuj osobę odpowiedzialną za kierowanie działaniami kryzysowymi** - szybkie sprawdzenie obecności wszystkich dzieci, ułatwi zakończenie ewakuacji całości personelu szkoły
- 9) **Poinformuj rodziców o miejscu odbioru dzieci i drodze dojazdu** - informacja ta pozwoli rodzicom na sprawny odbiór dzieci i nie spowoduje blokowania dróg ewakuacyjnych

Poniższa tabela prezentuje instrukcję postępowania w przypadku podejrzenia podłożenia na terenie szkoły ładunku wybuchowego lub podejrzanego pakunku:

Osoby odpowiedzialne za uruchomienie procedury	Dyrektor placówki lub w przypadku jego nieobecności wicedyrektor W przypadku ich nieobecności – osoba przez nich upoważniona
Otrzymanie informacji o podłożeniu ładunku wybuchowego	Stwierdzenie podejrzanego pakunku
Prowadząc rozmowę z osobą informującą o podłożeniu ładunku wybuchowego, zapamiętaj jak największą ilość szczegółów	Odizoluj miejsce znajdowania się podejrzanego pakunku
Zapisz natychmiast wszystkie uzyskane lub zapamiętane informacje	Nie dotykaj, nie otwieraj i nie przesuwaj podejrzanego pakunku
Poinformuj niezwłocznie o otrzymaniu zgłoszenia osobę odpowiedzialną za uruchomienie procedury	Okryj pakunek w przypadku stwierdzenia wydobywania się z niego innej substancji (tylko jeżeli czas na to pozwala)
Po usłyszeniu sygnału o podłożeniu ładunku wybuchowego rozpocznij ewakuację zgodnie z planem ewakuacji	Poinformuj o stwierdzeniu pakunku osobę odpowiedzialną za uruchomienie procedury
Nie używaj telefonu komórkowego	Po usłyszeniu sygnału o podłożeniu ładunku wybuchowego rozpocznij ewakuację zgodnie z planem ewakuacji
Sprawdź, jeżeli możesz, czy w klasie pozostały przedmioty, które nie należą do jej wyposażenia	Nie używaj telefonu komórkowego
Bezwzględnie wykonuj polecenia osoby kierującej sytuacją kryzysową lub funkcjonariuszy służb	Bezwzględnie wykonuj polecenia osoby kierującej sytuacją kryzysową lub funkcjonariuszy służb

W miejscu ewakuacji policz wszystkie dzieci i poinformuj osobę odpowiedzialną za kierowanie działaniami kryzysowymi		W miejscu ewakuacji policz wszystkie dzieci i poinformuj osobę odpowiedzialną za kierowanie działaniami kryzysowymi	
Poinformuj rodziców o miejscu odbioru dzieci i drodze dojazdu		Poinformuj rodziców o miejscu odbioru dzieci i drodze dojazdu	
Sposób prowadzenia ewakuacji	Ewakuację można przeprowadzić tylko na wyraźną komendę administratora budynku (wyznaczonej osoby odpowiedzialnej za uruchomienie procedury) lub sił interweniujących i zgodnie z ich wskazówkami		
Telefony alarmowe	Policja 997	Telefon alarmowy 112	
Sposób powiadamiania służb	Wybierz jeden z ww. numerów.	nazwę i adres szkoły	
	Po zgłoszeniu się dyżurnego operatora danej służby podaj następujące informacje:	rodzaj stwierdzonego zagrożenia	
		imię i nazwisko oraz pełnioną funkcję	
		telefon kontaktowy	
		zrealizowane przedsięwzięcia	
	potwierdź przyjęcie zgłoszenia i zapisz dane przyjmującego zgłoszenie		
Sposób postępowania z uczniami ze SPE	Nauczyciele odpowiedzialni za opiekę na osobami niepełnosprawnymi dbają o zachowanie się przez dzieci zgodnie z potrzebami danej sytuacji. W przypadku konieczności ewakuacji zapewniają pomoc zgodnie z wcześniejszymi ustaleniami.		
Zarządzanie na wypadek sytuacji kryzysowej	Czynnościami realizowanymi w trakcie procedury kieruje dyrektor placówki, wicedyrektor lub osoba przez niego wyznaczona.		
Obowiązki pracowników	Zapoznać się z czynnościami realizowanymi w trakcie uruchamiania procedury		
	Brać udział w treningach i szkoleniach z zakresu stosowania procedury		
	Znać sygnał uruchamiający procedurę		
	Mieć zapisane numery telefonów osób odpowiedzialnych za uruchomienie procedury i koordynację ewakuacji osób niepełnosprawnych		
	Znać swoje zadania na wypadek uruchomienia procedury		
	Znać miejsce ewakuacji.		
	Szkolić uczniów w zakresie postępowania na wypadek uruchomienia procedury		
	Stosować się do poleceń osoby zarządzającej sytuacją kryzysową.		

1.5 Wypadek skażenia chemicznego lub biologicznego szkoły

Przez zagrożenie chemiczne rozumiemy uwolnienie niebezpiecznych dla ludzi i środowiska pierwiastków chemicznych oraz ich związków, mieszanin lub roztworów występujących w środowisku lub powstałych w wyniku działalności człowieka. Zagrożenie może wynikać także z stosowania broni biologicznej (broń B, broń bakteriologiczna). W broni B ładunki bojowe są wypełnione mikroorganizmami chorobotwórczymi: bakteriami (wąglik, bruceloza etc.) wirusami (ospy, gorączki krwotocznej, zapalenia mózgu, wirusa HIV), toksynami (rycyna, toksyna otulinowa), grzybami lub pierwotniakami.

SYTUACJA, GDY NASTĄPIŁO SKAŻENIE SZKOŁY (SZKOŁA OTRZYMUJE INFORMACJĘ O MOŻLIWYM SKAŻENIU SUBSTANCJĄ CHEMICZNĄ/BIOLOGICZNĄ - NP. TELEFON O ZAMIARZE ATAKU).

Należy wówczas:

- 1) **zaalarmować wszystkich przebywających na terenie szkoły, a osoby przebywające na zewnątrz ewakuować do budynku szkoły przemieszczając się pod wiatr oraz poprzecznie do kierunku wiatru**
- 2) **natychmiast po ogłoszeniu alarmu powiadomić odpowiednie służby - policję, straż pożarną, pogotowie ratunkowe, kładąc szczególny nacisk na zawarcie w tym powiadomieniu informacji o charakterze potencjalnego ataku**
- 3) **w budynku - szkole, zamknąć i uszczelnić okna, drzwi, otwory wentylacyjne, wyłączyć klimatyzację**
- 4) **w miarę możliwości gromadzić podręczne środki ratownicze i odtrutki - maski pyłowe, gazę, watę, kwas octowy, sok cytrynowy, oliwę jadalną, wodę, wodę utlenioną, mydło, olej parafinowy, środki pobudzające krążenie, spirytus do zmywania skóry**
- 5) **przygotować wilgotne tampony do ochrony dróg oddechowych, na wypadek przeniknięcia środka biologicznego lub chemicznych do wnętrza pomieszczeń częsta zmiana tamponu lub nawilżanie go wodą zabezpiecza przed nadmiernym pochłanianiem substancji**
- 6) **powstrzymać się od picia, spożywania posiłków, palenia oraz prac wymagających dużego wysiłku**
- 7) **do chwili odwołania alarmu lub zarządzenia ewakuacji nie wolno opuszczać uszczelnionych pomieszczeń, przebywać w pobliżu okien i innych otworów wentylacyjnych**
- 8) **oczekiwać na pojawienie się odpowiednich służb i postępować zgodnie z otrzymanymi od nich wytycznymi.**

SYTUACJA, GDY SZKOŁA ZOSTAŁA SKAŻONA SUBSTANCJĄ CHEMICZNĄ/BIOLOGICZNĄ, A ZAGROŻENIE ZOSTAŁO WYKRYTE NATYCHMIAST LUB SZYBKO PO JEGO POJAWIENIU SIĘ.

Należy wówczas:

- 1) **nie dotykać i nie wąchać podejrzanych przedmiotów, nie sprzątać proszku, nie ścierać cieczy**

- 2) **aby zapobiec rozprzestrzenianiu się substancji, przykryć ją np. kocem**
- 3) **pozamykać okna oraz drzwi i wyłączyć klimatyzację, nie dopuścić do przeciągów**
- 4) **opuścić pomieszczenie, w którym wykryto/stwierdzono obecność podejrzanej substancji i nie wpuszczać do niego innych osób**
- 5) **powiadomić osobę odpowiedzialną za zarządzanie kryzysowe w szkole - dyrektora, zastępcę dyrektora, osobę upoważnioną przez dyrekcję**
- 6) **zaalarmować wszystkie osoby przebywające na terenie szkoły i ewakuować je w rejon ewakuacji, przemieszczając się pod wiatr oraz poprzecznie do kierunku wiatru - rejonów ewakuacji powinno być kilka, znajdujących się w różnych kierunkach od szkoły, gdyż nie znamy kierunku wiatru, z jakiego będzie wiał w czasie przedmiotowego zagrożenia, rejonem ewakuacji powinien być budynek/budynki, a nie otwarta przestrzeń**
- 7) **natychmiast po ogłoszeniu ewakuacji powiadomić odpowiednie służby - policja, straż pożarna, pogotowie ratunkowe kładąc szczególny nacisk na zawarcie w tym powiadomieniu informacji o charakterze potencjalnego zagrożenia**
- 8) **jeśli miał miejsce kontakt z substancją, należy: umyć dokładnie ręce wodą i mydłem, zdjąć ubranie, które miało kontakt z podejrzaną substancją i włożyć do plastikowego worka**
- 9) **po kontakcie z substancją nie wolno: jeść, pić, palić do czasu uzyskania zgody odpowiednich służb - policja, straż pożarna, wyspecjalizowana jednostka zwalczania skażeń i zakażeń**
- 10) **w obiekcie - budynku, do którego nastąpiła ewakuacja zamknąć i uszczelnić okna, drzwi, otwory wentylacyjne, wyłączyć klimatyzację**
- 11) **sporządzić listę osób, które miały kontakt z podejrzaną substancją albo znalazły się w odległości ok. 5 m od niej. Listę przekazać policji.**
- 12) **w miarę możliwości gromadzić podręczne środki ratownicze i odtrutki - maski pyłowe, gazę, watę, kwas octowy, sok cytrynowy, oliwę jadalną, wodę, wodę utlenioną, mydło, olej parafinowy, środki pobudzające krążenie, spirytus do zmywania skóry**
- 13) **przygotować wilgotne tampony do ochrony dróg oddechowych, na wypadek przeniknięcia środków biologicznego lub chemicznego do wnętrza pomieszczeń - częsta zmiana tamponu lub nawilżanie go wodą zabezpiecza przed nadmiernym pochłanianiem substancji**
- 14) **powstrzymać się od picia, spożywania posiłków, palenia oraz prac wymagających dużego wysiłku**
- 15) **oczekiwać na pojawienie się odpowiednich służb i postępować zgodnie z otrzymanymi od nich wytycznymi.**

SYTUACJA, GDY SZKOŁA ZOSTAŁA SKAŻONA SUBSTANCJĄ CHEMICZNĄ/BIOLOGICZNĄ, A ZAGROŻENIE ZOSTAŁO WYKRYTE PÓŹNO, NP. GDY POJAWIŁY SIĘ OBJAWY REAKCJI NA SUBSTANCJĘ LUB/I OGNISKA ZACHOROWAŃ:

Należy wtedy:

- 1) **nie dotykać i nie wąchać podejrzanych przedmiotów, nie sprzątać proszku, nie ścierać cieczy**
- 2) **powiadomić osobę odpowiedzialną w szkole za zarządzanie kryzysowe - dyrektora, zastępcę dyrektora, osobę upoważnioną przez dyrekcję**
- 3) **przykryć substancję np. kocem, aby zapobiec jej rozprzestrzenianiu się**
- 4) **pozamykać okna oraz drzwi i wyłączyć klimatyzację, nie dopuścić do przeciągów**
- 5) **opuścić pomieszczenie, w którym wykryto/stwierdzono obecność podejrzanej substancji i nie wpuszczać do niego innych osób**
- 6) **ogłosić alarm i wszystkich uczniów, nauczycieli oraz pracowników znajdujących się bezpośrednio poza budynkiem, a przebywających na terenie szkoły ewakuować do wnętrza szkoły**
- 7) **natychmiast po ogłoszeniu alarmu powiadomić odpowiednie służby - policję, straż pożarną, pogotowie ratunkowe, kładąc szczególny nacisk na zawarcie w tym powiadomieniu informacji o charakterze potencjalnego zagrożenia**
- 8) **w szkole zamknąć i uszczelnić okna, drzwi, otwory wentylacyjne, wyłączyć klimatyzację a budynek szkoły wraz ze wszystkimi obecnymi wewnątrz osobami odizolować od bezpośredniego otoczenia przygotowując się do ewentualnej kwarantanny**
- 9) **oczekiwać na pojawienie się odpowiednich służb i postępować zgodnie z otrzymanymi od nich wytycznymi.**

Poniższa tabela prezentuje instrukcję postępowania w przypadku skażenia substancją chemiczną lub biologiczną terenu szkoły oraz zagrożenia skażeniem ww. substancjami.

<p>Osoby odpowiedzialne za uruchomienie procedury</p>	<p>Dyrektor lub wicedyrektor szkoły W przypadku ich nieobecności – osoba przez nich upoważniona</p>
<p>Szkoła otrzymuje informację o możliwym skażeniu substancją chemiczną/biologiczną (np. telefon o zamiarze ataku) gdy nie nastąpiło skażenie placówki</p>	<p>zaalarmować wszystkich przebywających na terenie szkoły, osoby przebywające na zewnątrz ewakuować do budynku szkoły przemieszczając się pod wiatr oraz poprzecznie do kierunku wiatru</p> <p>natychmiast po ogłoszeniu alarmu powiadomić odpowiednie służby</p> <p>w budynku - szkole, zamknąć i uszczelnić okna, drzwi, otwory wentylacyjne, wyłączyć klimatyzację</p> <p>w miarę możliwości gromadzić podręczne środki ratownicze</p>

	przygotować wilgotne tampony do ochrony dróg oddechowych, na wypadek przeniknięcia środka biologicznego lub chemicznych do wnętrza pomieszczeń
	powstrzymać się od picia, spożywania posiłków, palenia oraz prac wymagających dużego wysiłku
	do chwili odwołania alarmu lub zarządzenia ewakuacji, nie wolno opuszczać uszczelnionych pomieszczeń, przebywać w pobliżu okien i innych otworów wentylacyjnych
	oczekiwać na pojawienie się odpowiednich służb i postępować zgodnie z otrzymanymi od nich wytycznymi.
Szkoła została skażona substancją chemiczną/biologiczną, a zagrożenie zostało wykryte natychmiast lub szybko po jego pojawieniu się	nie dotykać i nie wąchać podejrzanych przedmiotów, nie sprzątać proszku, nie ścierać cieczy
	aby zapobiec rozprzestrzenianiu się substancji, przykryć ją np. kocem
	pozamykać okna oraz drzwi i wyłączyć klimatyzację, nie dopuścić do przeciągów
	opuścić pomieszczenie, w którym wykryto/stwierdzono obecność podejrzanej substancji i nie wpuszczać do niego innych osób
	powiadomić administratora
	zaalarmować wszystkie osoby przebywające na terenie szkoły i ewakuować je w rejon ewakuacji, przemieszczając się pod wiatr oraz poprzecznie do kierunku wiatru
	natychmiast po ogłoszeniu ewakuacji powiadomić odpowiednie służby
	jeśli miał miejsce kontakt z substancją, należy: umyć dokładnie ręce wodą i mydłem, zdjąć ubranie, które miało kontakt z podejrzaną substancją i włożyć do plastikowego worka
	po kontakcie z substancją nie wolno: jeść, pić, palić do czasu uzyskania zgody odpowiednich służb
	w obiekcie – budynku, do którego nastąpiła ewakuacja zamknąć i uszczelnić okna, drzwi, otwory wentylacyjne, wyłączyć klimatyzację
	sporządzić listę osób, które miały kontakt z podejrzaną substancją albo znalazły się w odległości ok. 5 m od niej. Listę przekazać policji.
	w miarę możliwości gromadzić podręczne środki ratownicze i odtrutki

	przygotować wilgotne tampony do ochrony dróg oddechowych, na wypadek przeniknięcia środków biologicznego lub chemicznych do wnętrza pomieszczeń	
	powstrzymać się od picia, spożywania posiłków, palenia oraz prac wymagających dużego wysiłku	
	oczekiwać na pojawienie się odpowiednich służb i postępować zgodnie z otrzymanymi od nich wytycznymi.	
Szkoła została skażona substancją chemiczną/biologiczną a zagrożenie zostało wykryte późno, np. gdy pojawiły się objawy reakcji na substancję lub/i ogniska zachorowań:	nie dotykać i nie wąchać podejrzanych przedmiotów, nie sprzątać proszku, nie ścierać cieczy	
	powiadomić kierownictwo szkoły	
	aby zapobiec rozprzestrzenianiu się substancji, przykryć ją np. kocem	
	pozamykać okna oraz drzwi i wyłączyć klimatyzację, nie dopuścić do przeciągów	
	opuścić pomieszczenie, w którym wykryto/stwierdzono obecność podejrzanej substancji i nie wpuszczać do niego innych osób	
	ogłosić alarm i wszystkich uczniów, nauczycieli oraz pracowników znajdujących się bezpośrednio poza budynkiem, a przebywających na terenie szkoły ewakuować do wnętrza szkoły	
	natychmiast po ogłoszeniu alarmu powiadomić odpowiednie służby	
	w szkole zamknąć i uszczelnić okna, drzwi, otwory wentylacyjne, wyłączyć klimatyzację, a budynek szkoły wraz ze wszystkimi obecnymi wewnątrz osobami odizolować od bezpośredniego otoczenia przygotowując się do ewentualnej kwarantanny	
	oczekiwać na pojawienie się odpowiednich służb i postępować zgodnie z otrzymanymi od nich wytycznymi	
Sposób prowadzenia ewakuacji	Ewakuację można przeprowadzić tylko na wyraźną komendę sił interwenujących i zgodnie z ich wskazówkami	
Sposób reakcji na sygnał dźwiękowy	Sygnał dźwiękowy	ewakuacja
	Sygnał dźwiękowy	wejść i pozostać w budynku
Telefony alarmowe	Policja 997 Straż pożarna 998 Pogotowie Ratunkowe 999 Telefon alarmowy 112	
		nazwę i adres szkoły

Sposób powiadamiania służ	Wybierz jeden z ww. numerów. Po zgłoszeniu się dyżurnego operatora danej służby podaj następujące informacje:	rodzaj stwierdzonego zagrożenia
		imię i nazwisko oraz pełnioną funkcję
		telefon kontaktowy
		zrealizowane przedsięwzięcia
		potwierdź przyjęcie zgłoszenia i zapisz dane przyjmującego zgłoszenie
Sposób postępowania z uczniami ze SPE	Nauczyciele odpowiedzialni za opiekę na osobami niepełnosprawnymi dbają o zachowanie się przez dzieci zgodnie z potrzebami danej sytuacji. W przypadku konieczności ewakuacji zapewniają pomoc zgodnie z wcześniejszymi ustaleniami.	
Zarządzanie na wypadek sytuacji kryzysowej	Czynnościami realizowanymi w trakcie procedury kieruje dyrektor placówki, wicedyrektor lub osoba przez niego wyznaczona.	
Obowiązki pracowników	Zapoznać się z czynnościami realizowanymi w trakcie uruchamiania procedury	
	Brać udział w treningach i szkoleniach z zakresu stosowania procedury	
	Znać sygnał uruchamiający procedurę	
	Mieć zapisane numery telefonów osób odpowiedzialnych za uruchomienie procedury i koordynację ewakuacji osób niepełnosprawnych	
	Znać swoje zadania na wypadek uruchomienia procedury	
	Znać miejsce ewakuacji	
	Szkolić uczniów w zakresie postępowania na wypadek uruchomienia procedury	
	Stosować się do poleceń osoby zarządzającej sytuacją kryzysową.	

2. Zagrożenia wewnętrzne

Do najważniejszych zagrożeń wewnętrznych w szkole należą: agresywne zachowania ucznia oraz zjawisko tzw. fali, korzystanie przez uczniów z substancji psychoaktywnych, kradzież lub wymuszenia pieniędzy lub przedmiotów wartościowych, pedofilia, pornografia, prostytutka, picie alkoholu, wypadek lub czyn karalny dokonany przez ucznia.

Zagrożeniom w szkole zwykle towarzyszą poprzedzające je lub im towarzyszące widoczne symptomy zachowań uczniów, na podstawie których można je rozpoznać. Ofiary negatywnych działań w szkole zwykle skarżą się na bóle głowy czy brzucha lub na brak apetytu. Często pojawia

się pośród nich niechęć do chodzenia do szkoły (wagary) lub całkowita absencja. W rodzinie pojawia się agresja wobec rodzeństwa i rodziców, widoczny niepokój, rozdrażnienie lub lękowe reagowanie na różne sytuacje. Uczniowie izolują się i szukają samotności. Odbija się to negatywnie na ich wynikach w nauce. Nauczyciele i rodzice powinni zauważyć te zachowania i rozpocząć wyjaśnianie ich przyczyn. Należy pamiętać, że uczniowie na ogół ukrywają, iż stali się ofiarami czynów zabronionych, wstydzą się, nie chcą martwić nauczycieli/rodziców. Wreszcie przypisują sobie winę za to, co ich spotkało.

Niewłaściwe zachowania uczniów a w konsekwencji zagrożenia dla bezpieczeństwa w szkole z ich strony mają wiele przyczyn:

- uwarunkowania osobowościowe sprawcy – jego kłopoty w nauce, nieumiejętność przystosowania się do środowiska szkolnego, zazdrość w odniesieniu do kolegów z rodzin lepiej sytuowanych, rywalizacja w nauce, zazdrość o oceny,
- środowisko pozaszkolne - otoczenie ucznia, uwarunkowania społeczno-rodzinne,
- wpływ rodziny, telewizji, Internetu, gier komputerowych,
- środowisko szkolne - konflikty między rówieśnikami, dominacja starszych kolegów, próba zaistnienia w grupie - zdobycia kontroli nad rówieśnikami, chęć imponowania, wyróżnienia się wśród społeczności szkolnej,
- błędne funkcjonowanie szkoły - duża liczba uczniów, hałas, anonimowość uczniów, brak współpracy z rodzicami, Policją, nieumiejętność zagospodarowania czasu wolnego uczniów, czy brak zajęć pozalekcyjnych,
- błędy popełnianie przez nauczycieli w procesie kształcenia - niesprawiedliwe ocenianie, niedostateczna kontrola ucznia, tworzenie sytuacji stresowych, wyśmiewanie ucznia.

Źródłem problemów w szkole może być też zestresowany i przemęczony nauczyciel, nie potrafiący poradzić sobie z agresją dzieci, żyjący w poczuciu niedoceniania jego pracy przez rodziców uczniów i kierownictwo szkoły, niepewny swojej przyszłości zawodowej i dotknięty trudnościami materialnymi, reprezentujący przedmiotowy stosunek do ucznia.

Sytuacje zagrożenia rodzą się w codziennych sytuacjach w szkole, kreowanych przez uczniów, a to przejawia się w:

- systematycznym dokuczaniu, wyśmiewaniu, ośmieszaniu, przezywaniu, robieniu sobie żartów, biciu, popychaniu i kopaniu
- prezentowaniu dominacji wobec innych, chęci podporządkowania ich, w używaniu gróźb i siły
- spadku zainteresowania szkołą,
- niechęcią do podejmowania aktywności na rzecz społeczności lokalnej,
- niekontrolowanych - nieadekwatne do wieku i sytuacji - wybuchach gniewu, impulsywności
- nastawieniu „na nie” i agresji wobec dorosłych
- nieprawidłowym zachowaniu się w stosunku do nauczyciela/wychowawcy - chęć dominacji nad kimś silniejszym, stojącym wyżej w hierarchii
- braku poczucia winy i wstydu, a nawet zadowoleniu z własnych negatywnych zachowań
- prezentacji postaw aspołecznych: kradzieży, wandalizmie, picie alkoholu, testowaniu narkotyków
- przejawianiu zachowań agresywnych w stosunku do zwierząt

- fascynacji sytuacjami ukazującymi sceny przemocy, inicjowaniu rozmów na tematy związane z używaniem niebezpiecznych narzędzi
- ekspresji wyrażanej w pracach szkolnych, ukierunkowanej na zjawiska związane z przemocą, pracach plastycznych obrazujących sceny agresji
- nadmiernym zainteresowaniem funkcjonowania grup przestępczych (próbach nawiązania kontaktu)
- rozmowach na tematy związane z bronią, przynoszeniu na teren szkoły niebezpiecznych narzędzi (m. in. broni, materiałów wybuchowych).

Przyczyną zagrożeń mogą być także zachowania nauczycieli takie, jak:

- drwina i złośliwość wobec uczniów
- presja psychiczna, ośmieszanie, lekceważenie
- agresja słowna - dokuczanie, wyśmiewanie
- naruszenie nietykalności cielesnej
- groźby w stosunku do ucznia
- niesprawiedliwe ocenianie, ograniczanie możliwości rozwoju zainteresowań lub umiejętności ucznia
- kumoterstwo pośród nauczycieli - tzw. solidarność zawodowa - nauczyciele bronią siebie nawzajem i są w stanie zrobić naprawdę wszystko, by zachować dobre imię i nie wprowadzać zbędnego zamętu do placówki
- brak autorytetu wśród młodzieży.

Rekomendacje dla działań w szkole	
1.	Nie należy bagatelizować żadnego sygnału świadczącego o fakcie zaistnienia zagrożenia. Należy przeciwdziałać temu zjawisku na możliwie wczesnym etapie jego powstawania.
2.	Należy dać możliwość uczniowi poinformowania nauczyciela lub pedagoga o zaistniałej sytuacji związanej z czynnością niebezpieczną, budując atmosferę zaufania.
3.	Należy wyciągać konsekwencje w stosunku do osób dopuszczających się czynów zabronionych.
4.	W ramach działań profilaktycznych podczas lekcji wychowawczych, przy współpracy z ekspertami i specjalistami, należy informować uczniów o skutkach i konsekwencjach związanych z zagrożeniami w szkole jak i poza nią.
5.	Należy tworzyć przyjazne środowisko pracy i nauki poprzez sprawiedliwe ocenianie, jasne, czytelne, sprawiedliwe normy, przyjazny nadzór nad uczniami, sprawną organizację życia szkolnego.
6.	Należy podejmować działania integrujące zespoły klasowe, poznawanie się uczniów, sprzyjające budowie pozytywnych relacji w klasie.
7.	Należy budować relacje na autorytecie nauczyciela: nauczyciel powinien jasno określić zasady pracy i wymagania wobec uczniów, prowadzić lekcje w sposób zrozumiały, szanować ucznia i udzielać mu wsparcia, sprawować kontrolę w klasie i interweniować w razie zachowania naruszającego normy.
8.	Należy diagnozować sytuacje w szkole w kontekście występowania zagrożeń wewnętrznych w placówce, przeciwdziałania i usuwania oraz monitorować postępy i efekty wprowadzonych działań.

9.	Niezbędna jest edukacja profilaktyczna jako forma merytorycznego wsparcia w zakresie rozwiązywania problemów kierowana do nauczycieli, osób współpracujących z uczniami i rodziców.
10.	Należy organizować rozmowy, pogadanki i dyskusje z rodzicami.

Niektóre z czynów stanowiących fizyczne zagrożenie wewnętrzne w szkole mają znamiona czynów zabronionych. Należy pamiętać, że na zasadach określonych w Kodeksie Karnym odpowiada osoba, która popełniła czyn zabroniony po ukończeniu 17 lat. Określa to art. 10 par.1 Kodeksu Karnego. Także niektóre czyny osoby, która ukończyła 15 lat rozpatrywane są jako przestępstwa – określa je szczegółowo art. 10 par.2 KK.

Nie oznacza to jednak, że odpowiedzialności nie mogą podlegać osoby młodsze. Odpowiedzialność przed Sądem Rodzinnym i dla Nieletnich ponoszą osoby, które w chwili popełnienia czynu ukończyły 13 lat, jednak taki czyn nie stanowi przestępstwa, a jedynie jest to czyn karalny, a sprawca podlega stosowaniu środków wychowawczych przewidzianych w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich.

Poniżej opisano procedury postępowania w przypadku wystąpienia w szkole przypadków najczęściej występujących fizycznych zagrożeń wewnętrznych:

2.1 Procedura postępowania na wypadek wystąpienia agresywnych zachowań w szkole lub tzw. fali

2.1	AGRESYWNE ZACHOWANIA UCZNIĄ W SZKOLE LUB PRZYPADKI TZW. FALI
Cel	Zapewnienie bezpieczeństwa fizycznego w szkole na wypadek wystąpienia na terenie szkoły zachowań agresywnych tj. agresji fizycznej i agresji słownej ucznia wobec ucznia lub nauczyciela.
Osoby odpowiedzialne i zarządzanie	Procedura postępowania jest uruchamiana przez osobę, która zauważyła przedmiotowe zachowanie lub której je zgłoszono. O stopniu zaawansowania procedury i podejmowanych w niej krokach decyduje: dyrektor placówki, a w przypadku jego nieobecności wicedyrektor lub pedagog szkolny. Czynnościami realizowanymi w trakcie procedury kieruje dyrektor placówki, wicedyrektor lub osoba przez niego wyznaczona.
Sposób postępowania	1. Agresja fizyczna <ul style="list-style-type: none"> ▪ Należy bezzwłocznie podjąć działania mające na celu powstrzymanie i wyeliminowanie tego zjawiska. Obowiązkiem każdego pracownika szkoły, który zaobserwował atak agresji fizycznej lub został o nim poinformowany jest przerwanie tego zachowania. Pracownik szkoły powinien w sposób stanowczy i zdecydowany przekazać uczestnikom agresji, że nie wyraża zgody na takie zachowanie. Należy mówić dobitnie, głośno, stanowczo, używać krótkich komunikatów. W razie potrzeby należy zadbać o uniemożliwienie dalszego kontaktu między uczniami.

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Należy powiadomić pielęgniarkę szkolną (jeśli taka jest w szkole), pedagoga/psychologa i dyrektora szkoły oraz powiadomić wychowawcę/ów oraz rodziców (opiekunów prawnych) agresora i ofiary. ▪ W przypadku zagrożenia życia (stan nieprzytomny) - pielęgniarka, pedagog/psycholog lub dyrektor szkoły wzywa natychmiast karetkę pogotowia, nawet bez uzyskania zgody rodziców (opiekunów prawnych). ▪ Opiekę nad uczniem podczas udzielania pomocy medycznej, ale bez możliwości udzielenia zgody na operację, sprawuje osoba wyznaczona przez dyrektora szkoły. ▪ Decyzję o dalszym leczeniu dziecka podejmują rodzice (opiekunowie prawni) poszkodowanego. ▪ Pedagog szkolny/psycholog szkolny i wychowawcy klas przeprowadzają rozmowy z rodzicami (opiekunami prawnymi) obydwu stron oraz ze sprawcą i ofiarą. Z rozmów sporządzają notatkę. ▪ Pedagog/psycholog szkolny powinien udzielić pomocy terapeutycznej ofierze przemocy, wskazać, jak należy rodzić sobie w kontaktach z innymi, ▪ W przypadku agresji fizycznej poczucia bezpieczeństwa i wsparcia wymagają również świadkowie ataku. Należy przeprowadzić rozmowę ze świadkami przemocy, wyjaśnić im pojęcie agresji, przypomnieć normy i zasady reagowania na przemoc, ustalić działania w podobnych przypadkach. <p>W przypadku wszczynania kolejnych ataków przez agresora, z widocznymi skutkami pobicia - szkoła kieruje sprawę na Policję, od postępowania której zależą dalsze losy sprawcy przemocy. Wobec agresora stosuje się konsekwencje przewidziane w statucie i/lub regulaminie szkoły.</p> <p>2. Agresja słowna</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Należy bezzwłocznie podjąć działania mające na celu powstrzymanie i wyeliminowanie tego zjawiska ▪ Należy powiadomić wychowawcę klasy i/lub dyrektora, pedagoga/psychologa. ▪ Wychowawca (pedagog lub psycholog) przeprowadza rozmowę z uczniem mającą na celu wyjaśnienie okoliczności zdarzenia. Rozmowę z ofiarą i agresorem należy przeprowadzić osobno. ▪ Wychowawca (pedagog/psycholog) przeprowadza rozmowę ze sprawcą i ofiarą w celu ustalenia okoliczności zdarzenia, ustala wraz ze sprawcą formę zadośćuczynienia. ▪ O zaistniałym zdarzeniu należy poinformować rodziców/opiekunów prawnych uczestników zdarzenia. ▪ Pedagog/psycholog szkolny powinien udzielić pomocy terapeutycznej ofierze przemocy, wskazać, jak należy rodzić sobie w kontaktach z innymi, ▪ W przypadku agresji fizycznej poczucia bezpieczeństwa i wsparcia wymagają również świadkowie ataku. Należy przeprowadzić rozmowę ze świadkami przemocy, wyjaśnić im pojęcie agresji, przypomnieć normy i zasady reagowania na przemoc, ustalić działania w podobnych przypadkach. ▪ W poważnych przypadkach np. uzyskania informacji o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa ściganego na wniosek poszkodowanego powiadamiana jest Policja.
--	---

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Wobec ucznia przejawiającego zachowania agresywne stosuje się konsekwencje przewidziane w statucie lub regulaminie szkoły.
Obowiązki pracowników szkoły	<p>Należy:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ zapoznać się z czynnościami realizowanymi w trakcie uruchamiania procedury. • brać udział w treningach i szkoleniach z zakresu stosowania procedury. • mieć zapisane numery telefonów osób odpowiedzialnych za uruchomienie procedury • znać swoje zadania na wypadek uruchomienia procedury. • szkolić uczniów w zakresie postępowania na wypadek uruchomienia procedury. • stosować się do poleceń osoby zarządzającej sytuacją kryzysową.

2.2 Procedura postępowania na wypadek znalezienia w szkole substancji psychoaktywnych

2.2	ZNALEZIENIE W SZKOLE SUBSTANCJI PSYCHOAKTYWNYCH
Cel	Zapewnienie zdrowia i bezpieczeństwa fizycznego, psychicznego i emocjonalnego uczniów przebywających w szkole/placówce w sytuacji zagrożeń wewnętrznych związanych z rozprawdaniem niebezpiecznych środków odurzających oraz odurzeniem alkoholem, narkotykami lub „dopalaczami”.
Osoby odpowiedzialne za zarządzanie	Dyrektor szkoły, pedagog szkolny/psycholog szkolny
Podstawy uruchomienia procedury	Wystąpienie zagrożenia: (1) rozpowszechnianiem środków odurzających (narkotyków, dopalaczy) lub alkoholu, (2) zdrowia ucznia po użyciu środka odurzającego lub spożycia alkoholu oraz (3) zdrowia ucznia w wyniku wypadku w szkole lub poza nią.
Sposób działania	<p>1. W przypadku znalezienia podejrzonej substancji odurzającej na terenie szkoły, należy:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ zachować szczególne środki ostrożności ▪ zabezpieczyć substancję przed dostępem do niej uczniów oraz ew. jej zniszczeniem ▪ powiadomić dyrektora szkoły, który powiadamia Policję ▪ ustalić (jeżeli to możliwe), do kogo znaleziona substancja należy ▪ przekazać Policji zabezpieczoną substancję oraz informację o zaistniałej sytuacji ▪ opracować i prowadzić projekty edukacyjne dot. w/w problematyki.

	<p>2. W przypadku podejrzenia ucznia o posiadanie środków odurzających należy:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ odizolować ucznia od pozostałych uczniów w klasie ▪ powiadomić pedagoga/psychologa szkolnego ▪ powiadomić dyrektora szkoły, dyrektor powiadamia Policję ▪ zażądać od ucznia w obecności innej osoby/pedagoga przekazania posiadanej substancji ▪ zażądać od ucznia pokazania zawartości plecaka oraz zawartości kieszeni ▪ powiadomić rodziców/prawnych opiekunów ucznia ▪ poinformować rodziców o obowiązujących procedurach w szkole/placówce ▪ przeprowadzić z uczniem w obecności rodziców / opiekunów prawnych dziecka rozmowę o złamaniu obowiązującego prawa szkolnego W dalszej kolejności należy objąć ucznia działaniami profilaktycznymi lub wychowawczymi. Wsparcia należy udzielić również rodzicom/opiekunom prawnym ucznia. ▪ podjąć wraz z rodzicami /opiekunami prawnymi działania profilaktyczne w zakresie posiadania i rozprowadzania środków odurzających.
	<p>3. W przypadku rozpoznania stanu odurzenia ucznia alkoholem:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ powiadomić wychowawcę klasy ucznia ▪ odizolować ucznia od pozostałych uczniów w klasie ▪ powiadomić pedagoga/psychologa szkolnego ▪ przekazać ucznia pod opiekę pielęgniarki/pedagoga szkolnego/psychologa szkolnego ▪ powiadomić dyrektora szkoły o zaistniałej sytuacji ▪ powiadomić rodziców/opiekunów prawnych ucznia z prośbą o przybycie do szkoły/placówki ▪ poinformować rodziców/opiekunów prawnych o obowiązującej w szkole procedurze postępowania na wypadek znalezienia w szkole substancji psychoaktywnych. W dalszej kolejności należy objąć ucznia działaniami profilaktycznymi lub wychowawczymi. Wsparcia należy udzielić również rodzicom/opiekunom prawnym ucznia. ▪ przeprowadzić rozmowę z rodzicami wskazując argumenty dla zagrożenia zdrowia, wskazać działania, instytucje mogące służyć pomocą w zaistniałej sytuacji. ▪ powiadomić właściwe instytucje zajmujące się zdrowiem ucznia.
	<p>4. W przypadku rozpoznania stanu odurzenia ucznia narkotykami:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ przekazać uzyskaną informację wychowawcy klasy

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ poinformować pielęgniarkę/pedagoga szkolnego/psychologa szkolnego ▪ w momencie rozpoznania odizolować ucznia od pozostałych uczniów w klasie ▪ przekazać ucznia pod opiekę pielęgniarki/pedagoga szkolnego/psychologa szkolnego ▪ poinformować dyrektora szkoły o zaistniałej sytuacji ▪ wezwać do szkoły rodziców/ opiekunów prawnych ucznia ▪ przekazać rodzicom informację o obowiązującej procedurze postępowania ▪ przeprowadzić rozmowę z rodzicami/opiekunami prawnymi oraz z uczniem. ▪ zobowiązać rodziców/opiekunów prawnych do pomocy dziecku w odstąpieniu odurzania się, wskazać działania, instytucje mogące służyć pomocą w zaistniałej sytuacji. ▪ opracować działania profilaktyczne lub wychowawcze pracy z dzieckiem ▪ wdrożyć program wychowawczo-profilaktyczny. Monitorować i ewaluować efekty ▪ powiadomić właściwe instytucje zajmujące się zdrowiem ucznia.
	<p>5. W przypadku rozpoznania stanu odurzenia ucznia „dopalaczami”:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ przekazać uzyskaną informację wychowawcy klasy ▪ w momencie rozpoznania odizolować ucznia od pozostałych uczniów w klasie ▪ poinformować pedagoga/psychologa szkolnego ▪ przekazać ucznia pod opiekę pielęgniarki/pedagoga szkolnego/psychologa szkolnego ▪ poinformować dyrektora szkoły o zaistniałej sytuacji ▪ wezwać karetkę pogotowia ratunkowego ▪ wezwać do szkoły rodziców/ opiekunów prawnych ucznia ▪ przekazać rodzicom/opiekunom prawnym informację o obowiązującej procedurze postępowania ▪ przeprowadzić rozmowę z rodzicami/opiekunami prawnymi oraz z uczniem w ich obecności lub indywidualnie w celu wyciszenia emocji ▪ udzielić pomocy i zobowiązać rodziców/opiekunów prawnych do pomocy dziecku w odstąpieniu od odurzania się ▪ opracować działania profilaktyczne lub wychowawcze pracy z dzieckiem ▪ wdrożyć program wychowawczo-profilaktyczny. Monitorować i ewaluować efekty ▪ powiadomić właściwe instytucje zajmujące się zdrowiem ucznia.

	<p>6. W przypadku odmowy współpracy przez rodziców/opiekunów prawnych:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ szkoła pisemnie powiadamia o zaistniałej sytuacji Sąd Rodzinny lub Policję ▪ powiadomione instytucje wdrażają obowiązujące procedury postępowania ▪ szkoła współpracuje z instytucjami w zakresie pomocy i wsparcia ucznia ▪ szkoła udziela informacji i przekazuje dotychczasowe sposoby postępowania z uczniem ▪ szkoła współpracuje z Ośrodkiem Wychowawczym, w którym umieszczono ucznia ▪ szkoła monitoruje ucznia do czasu osiągnięcia przez niego pełnoletności.
<p>Obowiązki pracowników szkoły</p>	<p>Należy:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zapoznać się ze skutecznymi działaniami profilaktycznymi. • zapoznać się z rodzajami i wyglądem środków odurzających. • zapoznać się z symptomami wskazującymi na odurzenie narkotykiem. • zapoznać się z symptomami nadużycia alkoholu. • zapoznać się z symptomami zachowania dealerów środków odurzających. • prowadzić regularnie zajęcia z zakresu zagrożenia zdrowia środkami niebezpiecznymi. • prowadzić systematyczne zajęcia z zakresu stosowania obowiązującego w szkole Prawa. • realizować projekty edukacyjne z uczniami o współczesnych zagrożeniach. • prowadzić cykliczne szkolenia dla rodziców o zagrożeniach zdrowia dzieci. • prowadzić ciągłą obserwację uczniów w kontekście ich zdrowia i bezpieczeństwa. • poznać nazwy instytucji pomocowych zajmujących się uzależnieniami • zapoznawać się na bieżąco z przepisami obowiązującego Prawa w zakresie zdrowia i bezpieczeństwa uczniów. • zapoznawać się z programami rekomendowanymi, które możesz upowszechniać w swojej szkole (www.programyrekomendowane.pl)

2.3 Procedura postępowania na wypadek wystąpienia kradzieży lub wymuszenia pieniędzy lub przedmiotów wartościowych

<p>2.3</p>	<p>KRADZIEŻ LUB WYMUSZENIE PIENIĘDZY LUB PRZEDMIOTÓW WARTOŚCIOWYCH</p>
------------	---

Cel	Celem procedury jest określenie sposobu postępowania na wypadek stwierdzenia w szkole przypadku kradzieży lub wymuszenia pieniędzy lub przedmiotów wartościowych, dokonanego przez ucznia.
Osoby odpowiedzialne za zarządzanie	Za uruchomienie i anulowanie procedury oraz kierowanie koniecznymi działaniami odpowiadają kolejno: dyrektor placówki, w przypadku jego nieobecności wicedyrektor, a w przypadku jego nieobecności pedagog/psycholog szkolny.
Sposób działania	<p>1. Kradzież lub wymuszenie przedmiotu znacznej wartości:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Działania mające na celu powstrzymanie i niwelowanie tego zjawiska winny zostać podjęte bezzwłocznie ; ▪ Osoba, która wykryła kradzież, winna bezzwłocznie powiadomić dyrektora szkoły; ▪ Należy przekazać sprawcę czynu (o ile jest znany i przebywa na terenie szkoły) pod opiekę pedagoga szkolnego lub dyrektora szkoły; ▪ Należy zabezpieczyć dowody przestępstwa tj. przedmiotów pochodzących z kradzieży lub wymuszenia i przekazanie ich Policji; ▪ Należy zażądać, aby uczeń przekazał skradzioną rzecz, pokazał zawartość torby szkolnej oraz kieszeni we własnej odzieży oraz przekazał inne przedmioty budzących podejrzenie co do ich związku z poszukiwaną rzeczą - w obecności innej osoby, np. wychowawcy klasy, pedagoga szkolnego, psychologa, dyrektora lub innego pracownika szkoły (należy pamiętać, że pracownik szkoły nie ma prawa samodzielnie wykonać czynności przeszukania odzieży ani teczek ucznia. Może to zrobić tylko Policja); ▪ We współpracy z pedagogiem szkolnym należy ustalić okoliczności czynu i ewentualnych świadków zdarzenia; ▪ Dyrektor szkoły winien wezwać rodziców/opiekunów prawnych sprawcy i przeprowadzić rozmowy z uczniem w ich obecności. Należy sporządzić notatkę z tej rozmowy podpisaną przez rodziców/opiekunów prawnych; ▪ Należy powiadomić Policję; ▪ Sprawca winien dokonać zadośćuczynienia poszkodowanemu w kradzieży. <p>2. Otrzymanie przez ucznia prawomocnego wyroku ukończenia postępowania karnego</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Po otrzymaniu zawiadomienia z sądu o prawomocnym ukończeniu postępowania karnego wobec ucznia dyrektor szkoły niezwłocznie na posiedzeniu Rady Pedagogicznej winien przedstawić treść zawiadomienia. ▪ Rada Pedagogiczna może podjąć decyzję o skreśleniu ucznia z listy uczniów. ▪ Następnie dyrektor szkoły powiadamia o decyzji Rady Pedagogicznej rodziców/opiekunów. prawnych.

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dyrektor - na podstawie przepisów kodeksu postępowania administracyjnego oraz po uzyskaniu opinii samorządu uczniowskiego - wydaje decyzję o skreśleniu ucznia z listy uczniów szkoły.
Obowiązki pracowników	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zapoznanie się z czynnościami realizowanymi w trakcie uruchamiania procedury ▪ Wzięcie udziału w treningach i szkoleniach z zakresu stosowania procedury ▪ Posiadanie - dostępnych w każdej chwili – numerów telefonów osób odpowiedzialnych za uruchomienie procedury ▪ Posiadanie wiedzy o swoich zadaniach na wypadek uruchomienia procedury ▪ Stosowanie się do poleceń osoby zarządzającej procedurą.

2.4 Procedura postępowania na wypadek wystąpienia przypadków pedofilii w szkole

2.4	WYSTĄPIENIE PRZYPADKU PEDOFILII W SZKOLE
Cel	Zapewnienie bezpieczeństwa fizycznego, psychicznego i emocjonalnego uczniów, na wypadek zagrożenia wewnętrznego wynikającego z możliwości pojawienia się osób, które psychicznie i fizycznie będą molestowały dzieci i nakłaniały do czynności seksualnych.
Osoby odpowiedzialne za zarządzanie	Dyrektor lub wicedyrektor szkoły W przypadku ich nieobecności – osoba przez nich upoważniona.
Sposób działania	<p>Należy bezzwłocznie podjąć działania mające na celu powstrzymanie tego zjawiska.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ w pierwszym kroku po stwierdzeniu zagrożenia należy powiadomić dyrektora oraz pedagoga/psychologa szkolnego ▪ w przypadku potwierdzenia informacji o pojawianiu się osób obcych, zaczepiających uczniów, należy bezzwłocznie powiadomić najbliższą placówkę Policji ▪ następnie dyrektor szkoły winien przekazać pracownikom szkoły informację o stwierdzonym zagrożeniu ▪ wychowawcy klas oraz pedagodzy/psycholodzy szkolni winni podjąć działania profilaktyczne wśród uczniów w celu wskazania potencjalnego zagrożenia oraz wskazania możliwych form przekazania informacji o osobach, które mogą stwarzać zagrożenie ▪ w przypadku stwierdzenia, że uczeń był molestowany, bezzwłocznie powinni zostać powiadomieni rodzice/prawni opiekunowie ucznia oraz policja w celu przeprowadzenia czynności sprawdzających, które umożliwią ustalenie sprawcy molestowania

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wychowawca lub pedagog/psycholog szkolny przeprowadza indywidualną rozmowę z uczniem (w obecności rodziców ustala przyczyny i okoliczności zdarzenia) ▪ dyrektor winien wezwać do szkoły rodziców/prawnych opiekunów ucznia ▪ wychowawca lub pedagog/psycholog szkolny winien przeprowadzić rozmowę z rodzicami/prawnymi opiekunami ucznia sprawcy na temat zdarzenia ▪ dyrektor szkoły w porozumieniu z rodzicami/prawnymi opiekunami ustali działania z udziałem psychologa dziecięcego lub pedagoga w celu zapewnienia opieki na uczennicą/ucznem
Podstawy prawne uruchomienia procedury	Kodeks Karny: art. 197 § 3; art. 200 art. 200a; art. 200b;

2.5 Procedura postępowania na wypadek wystąpienia przypadków rozpowszechniania pornografii w szkole przez ucznia

2.5	PRZYPADEK ROZPOWSZECHNIANIA PORNOGRAFII W SZKOLE PRZEZ UCZNIĄ
Cel	Zapewnienie bezpieczeństwa fizycznego, psychicznego i emocjonalnego uczniów, na wypadek zagrożenia wewnętrznego związanego z rozpowszechnianiem materiałów o charakterze pornograficznym.
Osoby odpowiedzialne za zarządzanie	Dyrektor lub wicedyrektor szkoły. W przypadku ich nieobecności – osoba przez nich upoważniona.
Sposób działania	<ul style="list-style-type: none"> ▪ W przypadku powzięcia przez nauczyciela/rodzica lub inną osobę informacji o rozpowszechnianiu przez ucznia pornografii w Internecie, w szkole należy bezzwłocznie powiadomić dyrektora szkoły oraz administratora sieci o zaistniałym zdarzeniu ▪ W przypadku, gdy uczeń przekazuje informację o osobach, które pokazywały materiały pornograficzne, konieczne jest zapewnienie anonimowości w celu uniknięcia ewentualnych konsekwencji, które mogą być związane z przemocą skierowaną wobec tego ucznia przez sprawców zdarzenia. ▪ Dyrektor szkoły winien przekazać informację o stwierdzonym zagrożeniu pracownikom szkoły. ▪ Wychowawca klasy i pedagog/psycholog szkolny winien podjąć działania profilaktyczne wśród uczniów w celu wskazania zagrożeń, jakie niesie za sobą upublicznianie materiałów o charakterze pornograficznym oraz wskazania możliwych konsekwencji tego typu działań ▪ Dyrektor winien wezwać do szkoły rodziców/prawnych opiekunów ucznia, który rozpowszechniał materiały pornograficzne

	<ul style="list-style-type: none"> Wychowawca lub pedagog/psycholog szkolny winien przeprowadzić rozmowę z rodzicami/prawnymi opiekunami ucznia sprawcy na temat zdarzenia.
--	--

2.6 Procedura postępowania na wypadek wystąpienia przypadków prostytucji w szkole lub wśród uczniów

2.6	PRZYPADEK PROSTYTUCJI W SZKOLE LUB WŚRÓD UCZNIÓW
Cel	Zapewnienie bezpieczeństwa fizycznego, psychicznego i emocjonalnego uczniów, na wypadek zagrożenia wewnętrznego związanego z prostytucją w szkole lub wśród uczniów.
Osoby odpowiedzialne za zarządzanie	Dyrektor lub wicedyrektor szkoły W przypadku ich nieobecności – osoba przez nich upoważniona.
Sposób działania	<ul style="list-style-type: none"> W przypadku otrzymania informacji o sytuacji, w której uczeń był świadkiem czynności mogących mieć znamiona prostytucji, nauczyciel/pracownik przyjmujący zawiadomienie powinien powiadomić o zaistniałym wydarzeniu dyrektora szkoły. W przypadku uzyskania informacji, że uczeń, który nie ukończył 18 lat, uprawia nierząd, bądź przejawia inne zachowania świadczące o demoralizacji, nauczyciel powiadamia wychowawcę klasy, który powinien wezwać do szkoły rodziców/prawnych opiekunów ucznia. W przypadku stwierdzenia przez pracownika/nauczyciela, że uczeń/uczennica świadomie lub nie, dopuszczał się czynności, które mogłyby być uznane za prostytuowanie się, powinien wezwać do szkoły rodziców/prawnych opiekunów ucznia. Wychowawca winien przeprowadzić rozmowę z rodzicami oraz z uczniem, w ich obecności. W przypadku potwierdzenia informacji, zobowiązuje ucznia do zaniechania negatywnego postępowania, rodziców zaś bezwzględnie do szczególnego nadzoru nad dzieckiem. W toku interwencji profilaktycznej można zaproponować rodzicom skierowanie dziecka do specjalistycznej placówki i udział dziecka w programie terapeutycznym. Jeżeli rodzice/opiekunowie prawni ucznia odmawiają współpracy lub nie stawiają się do szkoły, a nadal z wiarygodnych źródeł napływają informacje o przejawach demoralizacji ich dziecka, dyrektor szkoły winien pisemnie powiadomić o zaistniałej sytuacji sąd rodzinny lub Policję (specjalistę ds. nieletnich). W sytuacji, gdy szkoła wykorzystwała wszystkie dostępne jej środki oddziaływań wychowawczych (rozmowa z rodzicami, ostrzeżenia ucznia, spotkania z pedagogiem, psychologiem i itp.), a ich zastosowanie nie przynosi oczekiwanych rezultatów, dyrektor szkoły winien powiadomić sąd rodzinny lub Policję. Dalszy tok postępowania leży w kompetencji tych instytucji. Jeżeli postępowanie świadczące o demoralizacji przejawia uczeń, który ukończył 18 lat, a nie jest to udział w działalności grup przestępczych, czy

	<p>popęlnienie przestępstwa, to postępowanie nauczyciela powinno być określone przez statut i/lub regulamin szkoły.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ W przypadku uzyskania informacji o popęlnieniu przez ucznia, który ukończył 17 lat, przestępstwa ściganego z urzędu lub jego udziału w działalności grup przestępczych, zgodnie z art. 304 § 2 kodeksu karnego, dyrektor szkoły jest obowiązany niezwłocznie zawiadomić o tym prokuratora lub Policję. ▪ Dyrektor szkoły winien powiadomić Policję o podejrzeniu popęlnienia przestępstwa. ▪ Wychowawca lub pedagog/psycholog szkolny winien przeprowadzić rozmowę z rodzicami/prawnymi opiekunami ucznia sprawcy na temat zdarzenia. ▪ Dyrektor szkoły w porozumieniu z rodzicami/prawnymi opiekunami ustala konieczność podjęcia działań z udziałem psychologa dziecięcego w celu zapewnienia opieki nad uczniem/uczennicą, którzy świadomie lub nie dopuszczali się czynności, które mogłyby być uznane za prostytuowanie się.
Podstawa prawna	Kodeks Karny: art. 18 § 3, art. 203, art. 204.

2.7 Procedura postępowania w sytuacji wystąpienia przypadków niepokojących zachowań seksualnych uczniów w szkole

2.7	PRZYPADK NIEPOKOJĄCYCH ZACHOWAŃ SEKSUALNYCH UCZNIÓW W SZKOLE
Cel	Zapewnienie bezpieczeństwa fizycznego, psychicznego i emocjonalnego uczniów, na wypadek zagrożenia wewnętrznego związanego z zachowaniami uczniów o charakterze seksualnym.
Osoby odpowiedzialne za zarządzanie	Dyrektor lub wicedyrektor szkoły. W przypadku ich nieobecności – osoba przez nich upoważniona,
Sposób działania	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nauczyciel lub inny pracownik szkoły powinien powiadomić wychowawcę klasy i/lub pedagoga/psychologa szkolnego o przypadkach niepokojących zachowań seksualnych uczniów w szkole, a jeżeli jest ich świadkiem, żąda od ucznia zaprzestania czynności i podejmuje z nim rozmowę wychowawczą. ▪ W przypadku, gdy uczeń przekazuje nauczycielowi informację o niepokojących zachowaniach seksualnych, konieczne jest zapewnienie anonimowości w celu uniknięcia ewentualnych konsekwencji, które mogą być związane z przemocą skierowaną wobec tego ucznia przez uczniów, którzy brali czynny udział w tego typu zachowaniach ▪ Wychowawca lub pedagog/ psycholog szkolny przeprowadza rozmowę z uczniem oraz informuje o zaistniałym zdarzeniu rodziców ucznia. ▪ Jeżeli przeprowadzenie rozmowy z uczniem nie jest wystarczające dla zmiany jego zachowań, wychowawca, pedagog lub psycholog szkolny przekazuje rodzicom informację o zachowaniu ich dziecka, zobowiązując ich jednocześnie do szczególnego nadzoru nad nim

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Wychowawca może wezwać rodziców/opiekunów prawnych ucznia do szkoły i przeprowadzić rozmowę z uczniem w ich obecności oraz ustalić z nimi dalsze wspólne postępowanie z dzieckiem. ▪ W sytuacji, kiedy rodzice odmawiają współpracy lub nie reagują na wezwanie do pojawienia się w szkole oraz gdy szkoła wykorzysta dostępne jej metody oddziaływań wychowawczych i nie przynoszą one spodziewanych efektów, a zachowanie ucznia wskazuje na znaczny stopień demoralizacji (np. uprawianie nierzędu), dyrektor szkoły pisemnie powiadamia o zaistniałej sytuacji Sąd Rejonowy Wydział Rodzinny i Nieletnich lub Policję – Wydział ds. Nieletnich. ▪ Gdy zachowanie ucznia może świadczyć o popełnieniu przez niego przestępstwa (np. gwałtu), pedagog/psycholog szkolny w porozumieniu z dyrektorem szkoły po uprzednim powiadomieniu o zajściu rodziców/opiekunów ucznia, zawiadamia najbliższą jednostkę Policji, która dalej postępuje zgodnie ze swoimi procedurami. Pedagog/psycholog szkolny całe zdarzenie dokumentuje, sporządzając możliwie dokładną notatkę. ▪ Jeżeli postępowanie świadczące o demoralizacji przejawia uczeń, który ukończył 18 lat, a nie jest to udział w działalności grup przestępczych, czy popełnienie przestępstwa, to postępowanie nauczyciela powinno być określone przez statut i/lub regulamin szkoły. ▪ W przypadku uzyskania informacji o popełnieniu przez ucznia, który ukończył 17 lat, przestępstwa ściganego z urzędu lub jego udziału w działalności grup przestępczych, zgodnie z art. 304 § 2 kodeksu karnego, dyrektor szkoły jako przedstawiciel instytucji jest obowiązany niezwłocznie zawiadomić o tym prokuratora lub Policję.
--	--

2.8 Procedura postępowania w sytuacji wypadku ucznia w szkole

2.8	SYTUACJA WYPADKU UCZNIĄ W SZKOLE
Cel	Zapewnienie profesjonalnych działań pracowników szkoły gwarantujących poszkodowanemu w wypadku w szkole uczniowi należytą opiekę i niezbędną pomoc.
Osoby odpowiedzialne za zarządzanie	Dyrektor lub wicedyrektor szkoły. W przypadku ich nieobecności – osoba upoważniona przez nich.
Sposób działania	<p>Wypadek ucznia jest to nagłe zdarzenie wywołane przyczyną zewnętrzną, powodujące uraz lub śmierć, które nastąpiło w czasie pozostawania ucznia pod opieką szkoły: na terenie szkoły lub poza jej terenem (w trakcie wycieczki lub wyjścia pod opieką nauczycieli).</p> <p>1. Udzielenie pierwszej pomocy przedmedycznej poszkodowanemu</p> <p>Pracownik szkoły, który powziął wiadomość o wypadku ucznia niezwłocznie zapewnia poszkodowanemu opiekę, w szczególności sprowadzając fachową pomoc medyczną, a w miarę możliwości udzielając poszkodowanemu pierwszej</p>

	<p>pomocy. Udzielenie pierwszej pomocy w wypadkach jest prawnym obowiązkiem każdego pracownika szkoły.</p> <p>Jej nieudzielenie, szczególnie w odniesieniu do osoby odpowiedzialnej za bezpieczeństwo ucznia, skutkuje sankcją karną.</p> <p>W sytuacji wypadku ucznia, nauczyciel przerywa lekcję, wyprowadzając uczniów z miejsca zagrożenia, jeżeli miejsce, w którym są lub będą prowadzone zajęcia może stwarzać zagrożenie dla bezpieczeństwa uczniów. Pracownik zobowiązany jest do niezwłocznego powiadomienia dyrektora szkoły o sytuacji.</p> <p>2. Obowiązek powiadamiania i zabezpieczenia miejsca zdarzenia</p> <p>O każdym wypadku zawiadamia się niezwłocznie: rodziców (opiekunów) poszkodowanego, pracownika szkoły odpowiedzialnego za bezpieczeństwo i higienę pracy, społecznego inspektora pracy, organ prowadzący szkołę lub placówkę oraz radę rodziców.</p> <p>O wypadku śmiertelnym, ciężkim i zbiorowym zawiadamia się niezwłocznie prokuratora i kuratora oświaty. O wypadku, do którego doszło w wyniku zatrucia, zawiadamia się niezwłocznie państwowego inspektora sanitarnego. Zawiadomień dokonuje dyrektor lub upoważniony przez niego pracownik szkoły. Fakt ten powiadamiający dokumentuje wpisem w dzienniku zajęć podając datę i godzinę powiadomienia rodziców / opiekunów prawnych ucznia o wypadku. Przy lekkich przypadkach (brak wyraźnych obrażeń – np. widoczne tylko lekkie zaczerwienienie, zadrapanie, lekkie skaleczenie), po udzieleniu pierwszej pomocy poszkodowanemu uczniowi, powiadamiający o zdarzeniu ustala z nim: potrzebę wezwania pogotowia ratunkowego lub potrzebę wcześniejszego przyścia rodzica/opiekuna prawnego i godzinę odbioru dziecka ze szkoły w dniu zdarzenia. Informację o powyższych ustaleniach powiadamiający zamieszcza również w dzienniku zajęć.</p> <p>W każdym trudniejszym przypadku (widoczne obrażenia, urazy, niepokojące objawy) dyrektor lub upoważniona osoba wzywa pogotowie ratunkowe. W przypadku stwierdzenia przez lekarza potrzeby pobytu ucznia w szpitalu, należy zapewnić uczniowi opiekę w drodze do szpitala.</p> <p>Jeżeli wypadek został spowodowany niesprawnością techniczną pomieszczenia lub urządzeń, miejsce wypadku pozostawia się nienaruszone. Dyrektor zabezpiecza je do czasu dokonania oględzin lub wykonania szkicu przez zespół powypadkowy.</p> <p>Jeżeli wypadek zdarzył się w czasie wyjścia, imprezy organizowanej poza terenem szkoły, wszystkie stosowne decyzje podejmuje opiekun grupy/kierownik wycieczki i odpowiada za nie. Do czasu rozpoczęcia pracy przez zespół powypadkowy dyrektor zabezpiecza miejsce wypadku w sposób wykluczający dopuszczenie osób niepowołanych.</p> <p>Jeżeli czynności związanych z zabezpieczeniem miejsca wypadku nie może wykonać dyrektor, wykonuje je upoważniony przez dyrektora pracownik szkoły.</p> <p>3. Zespół powypadkowy</p> <p>Dyrektor szkoły powołuje zespół powypadkowy. W jego skład wchodzi z zasady pracownik odpowiedzialny za służby bezpieczeństwa i higienę pracy. Jeżeli w składzie zespołu nie może uczestniczyć pracownik służby BHP, w skład zespołu wchodzi dyrektor szkoły. W składzie zespołu może uczestniczyć przedstawiciel organu prowadzącego, kuratora oświaty lub rady rodziców.</p>
--	---

	<p>Przewodniczącym zespołu jest pracownik odpowiedzialny za BHP w szkole, a jeżeli nie ma go w składzie zespołu – przewodniczącego zespołu spośród pracowników szkoły wyznacza dyrektor.</p> <p>4. Postępowanie powypadkowe</p> <p>Zespół powypadkowy:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ przeprowadza postępowanie powypadkowe i sporządza dokumentację powypadkową ▪ rozmawia z uczniem (w obecności rodzica/opiekuna prawnego lub wychowawcy/pedagoga/psychologa szkolnego) i sporządza protokół przesłuchania ▪ rozmawia ze świadkami wypadku i sporządza protokoły przesłuchania; jeżeli świadkami są uczniowie - przesłuchanie odbywa się w obecności wychowawcy lub pedagoga/psychologa szkolnego, a protokół przesłuchania odczytuje się w obecności ucznia - świadka i jego rodziców/opiekunów prawnych ▪ sporządza szkic lub fotografię miejsca wypadku ▪ uzyskuje pisemne oświadczenie nauczyciela, pod opieką którego uczeń przebywał w czasie, gdy zdarzył się wypadek ▪ uzyskuje opinię lekarską z opisem doznanych obrażeń i określeniem rodzaju wypadku ▪ sporządza protokół powypadkowy nie później niż w ciągu 21 dni od daty uzyskania zawiadomienia o wypadku – protokół powypadkowy podpisują członkowie zespołu oraz dyrektor szkoły. <p>Przekroczenie 21 dniowego terminu może nastąpić w przypadku, gdy wystąpią uzasadnione przeszkody lub trudności uniemożliwiające sporządzenie protokołu w wyznaczonym terminie. W sprawach spornych rozstrzygające jest stanowisko przewodniczącego zespołu.</p> <p>Członek zespołu, który nie zgadza się ze stanowiskiem przewodniczącego, może złożyć zdanie odrębne, które odnotowuje się w protokole powypadkowym. Protokół powypadkowy podpisują członkowie zespołu oraz dyrektor szkoły. Jeżeli do treści protokołu powypadkowego nie zostały zgłoszone zastrzeżenia przez rodziców/opiekunów prawnych ucznia poszkodowanego postępowanie powypadkowe uznaje się za zakończone. Protokół powypadkowy sporządza się w trzech egzemplarzach dla: poszkodowanego, szkoły, która przechowuje go w dokumentacji powypadkowej wypadku ucznia oraz dla organu prowadzącego lub kuratora oświaty (na żądanie).</p> <p>Z treścią protokołu powypadkowego i innymi materiałami postępowania powypadkowego zaznajamia się: poszkodowanego pełnoletniego i rodziców (opiekunów) poszkodowanego małoletniego. Jeżeli poszkodowany pełnoletni zmarł lub nie pozwala mu na to stan zdrowia, z materiałami postępowania powypadkowego zaznajamia się jego rodziców (opiekunów). Protokół powypadkowy doręcza się osobom uprawnionym do zaznajomienia się z materiałami postępowania powypadkowego.</p> <p>5. Składanie zastrzeżeń do protokołu powypadkowego</p> <p>W ciągu 7 dni od dnia doręczenia protokołu powypadkowego osoby, którym doręczono protokół, mogą złożyć zastrzeżenia do ustaleń protokołu (są o tym informowani przy odbieraniu protokołu). Zastrzeżenia składa się przewodniczącemu zespołu: ustnie i wtedy przewodniczący wpisuje je do</p>
--	---

	<p>protokołu lub na piśmie. Zastrzeżenia mogą dotyczyć w szczególności: niewykorzystania wszystkich środków dowodowych niezbędnych dla ustalenia stanu faktycznego, sprzeczności istotnych ustaleń protokołu z zebraniem materiałem dowodowym. Zastrzeżenia rozpatruje organ prowadzący szkołę. Po rozpatrzeniu zastrzeżeń organ prowadzący szkołę może: zlecić dotychczasowemu zespołowi wyjaśnienie ustaleń protokołu lub przeprowadzenie określonych czynności dowodowych, powołać nowy zespół celem ponownego przeprowadzenia postępowania powypadkowego.</p> <p>6. Dokumentacja</p> <p>Dyrektor szkoły prowadzi rejestr wypadków. Dyrektor wskazuje prawidłowe zachowania i odstępstwa od niniejszej procedury, informuje o wnioskach i podjętych działaniach profilaktycznych zmierzających do zapobiegania analogicznym wypadkom.</p>
--	---

2.9 Procedura postępowania na wypadek popełnienia przez ucznia czynu karalnego

2.9	POPEŁNIENIE PRZEZ UCZNIĄ CZYNU KARALNEGO
Cel	Zapewnienie bezpieczeństwa fizycznego w szkole na wypadek popełnienia przez ucznia czynu karalnego oraz udzielenie pomocy uczniowi – sprawcy czynu karalnego.
Osoby odpowiedzialne za zarządzanie	Dyrektor lub wicedyrektor szkoły, osoba wyznaczona w przypadku nieobecności w/w.
Podstawy uruchomienia działań	<p>Przypadek dotyczy czynów zabronionych przez ustawę o postępowaniu w sprawach nieletnich rozumianych jako przestępstwo, przestępstwo skarbowe albo wykroczenie określone w artykułach:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ art. 50a – posiadanie noża, maczety lub innego podobnie niebezpiecznego przedmiotu w miejscu publicznym, ▪ art. 51 – zakłócenie spokoju lub porządku publicznego, ▪ art. 69 – umyślne niszczenie, uszkodzenie, usuwanie znaków, ▪ art. 74 – niszczenie, uszkodzenie, usuwanie znaków ostrzegawczych, ▪ art. 76 – rzucanie przedmiotami w pojazd mechaniczny, ▪ art. 85 – samowolne ustawianie, niszczenie, uszkodzenie znaków, ▪ art. 87 – prowadzenie pojazdu w stanie po użyciu alkoholu, ▪ art. 119 – kradzież lub przywłaszczenie, ▪ art. 122 – paserstwo czyli nabycie mienia, wiedząc o tym, że pochodzi ono z kradzieży, ▪ art. 124 – niszczenie lub uszkodzenie cudzej rzeczy, ▪ art. 133 – spekulacja biletami, tzw. konik, ▪ art. 143 – utrudnianie lub uniemożliwianie korzystania z urządzeń użytku publicznego.

Sposób działania	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Osoba będąca świadkiem/dostrzegła zagrożenie zobowiązania jest do powiadomienia dyrektora szkoły. ▪ Dyrektor szkoły odpowiada za ustalenie okoliczności czynu i ewentualnych świadków zdarzenia ▪ W przypadku, gdy sprawca jest znany i przebywa na terenie szkoły, wyznaczone przez niego osoby winny zatrzymać i przekazać go dyrektorowi szkoły lub pedagogowi/psychologowi szkolnemu pod opiekę. ▪ Dyrektor szkoły winien powiadomić rodziców ucznia o zaistniałym przypadku. ▪ Dyrektor szkoły jest zobowiązany do niezwłocznego powiadomienia Policji w przypadku, gdy sprawa jest poważna (np. rozbój, uszkodzenie ciała, itp.) lub w przypadku, gdy nieletni sprawca nie jest uczniem szkoły i jego tożsamość jest nieznaną. Do jego obowiązków należy także zabezpieczenie ewentualnych dowodów lub przedmiotów pochodzących z przestępstwa i przekazanie ich Policji.
-------------------------	---

2. 10 Procedura postępowania na wypadek ucznia będącego ofiarą czynu karalnego

2.10	PRZYPADEK UCZNIĄ BĘDĄCEGO OFIARĄ CZYNU KARALNEGO
Cel	Zapewnienie bezpieczeństwa fizycznego w szkole na wypadek zidentyfikowania w szkole ucznia będącego ofiarą czynu karalnego ucznia oraz udzielenie pomocy uczniowi - ofierze czynu karalnego.
Osoby odpowiedzialne za zarządzanie	Dyrektor lub wicedyrektor szkoły. W przypadku ich nieobecności – osoba przez nich upoważniona.
Podstawy uruchomienia działań	Sytuacja, w której uczeń stał się ofiarą czynu karalnego zabronionego przez ustawę o postępowaniu w sprawach nieletnich.
Sposób działania	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Osoba będąca świadkiem, która dostrzegła zagrożenie, winna udzielić ofierze czynu karalnego pierwszej pomocy (przedmedycznej), bądź zapewnić jej udzielenie poprzez wezwanie lekarza, w przypadku kiedy ofiara doznała obrażeń. Następnie świadek powinien powiadomić o sytuacji dyrektora szkoły. ▪ Obowiązkiem dyrektora szkoły jest niezwłoczne powiadomienie rodziców/opiekunów prawnych ucznia - ofiary czynu karalnego. ▪ Następnie dyrektor szkoły winien niezwłocznie wezwać Policję, szczególnie w przypadku, kiedy istnieje konieczność profesjonalnego zabezpieczenia śladów przestępstwa, ustalenia okoliczności i ewentualnych świadków zdarzenia. ▪ W dalszej kolejności ofiara czynu karalnego powinna otrzymać pomoc, wsparcie psychologiczne.

Rozdział V

PROCEDURY REAGOWANIA W PRZYPADKU WYSTĄPIENIA W SZKOLE ZAGROŻEŃ BEZPIECZEŃSTWA CYFROWEGO

1. Podstawowe działania na rzecz bezpieczeństwa cyfrowego w szkole.

Systematycznie prowadzone w szkole działania profilaktyczne w znacznej mierze ograniczają zakres zagrożeń występujących w cyberprzestrzeni, nie są jednak w stanie ich całkowicie wyeliminować. **W przypadkach wystąpienia incydentu naruszenia bezpieczeństwa, zwłaszcza wobec naruszenia prawa, działania szkoły cechować powinna otwartość w działaniu, szybka identyfikacja problemu - określenie szkodliwych lub niezgodnych z prawem zachowań - i jego rozwiązywanie adekwatnie do poziomu zagrożenia, jakie wywołało w szkole.** Podobnie asertywnie, bez zbędnej zwłoki, merytorycznie - z wykorzystaniem wiedzy ekspertów i dobrych praktyk z innych placówek - szkoła powinna zareagować w przypadku wystąpienia problemów wynikających z deficytu lub braku wiedzy ucznia, np. na temat prawa autorskiego.

Zagrożenia bezpieczeństwa cyfrowego w szkole oraz problemy ucznia w świecie cyfrowym mogą mieć różnorodny charakter. W niniejszym opracowaniu nie podejmowano próby ich systematycznego opisu, natomiast dokonano analizy służącej określeniu procedur reagowania na występujące zagrożenia lub deficyty kompetencji, eksperci korzystali przede wszystkim z wartościowych publikacji: *Standard bezpieczeństwa online placówek oświatowych*¹⁸.

Warto przy tym podkreślić, iż nie istnieje „złota recepta”, którą zastosować można we wszystkich przypadkach wystąpienia zagrożeń spowodowanych przez uczniów. Dyrektorzy i nauczyciele muszą uwzględniać kontekst indywidualnych przypadków, a także ich szkolne i środowiskowe tło i reagować adekwatnie do poziomu odpowiedzialności i winy ucznia.

Obligatoryjne działania interwencyjne, będące następstwem wystąpienia zagrożenia, zawsze podzielić można na 3 grupy:

- 1) **działania wobec aktu/zdarzenia** - opis przypadku, ustalenie okoliczności zdarzenia, zabezpieczenie dowodów oraz monitoring sytuacji szkolnej
- 2) **działania wobec uczestników zdarzenia** (ofiara - sprawca - świadek, rodzice/opiekunowie prawni)
- 3) **działania wobec instytucji/organizacji/służb pomocowych i współpracujących** – Policji, wymiaru sprawiedliwości, służb społecznych.

Na każdą procedurę w związku z wystąpieniem danego typu zagrożenia cyberbezpieczeństwa w szkole muszą składać się działania tego typu - podjęte przez dyrekcję szkoły oraz nauczycieli, pedagogów/psychologów szkolnych. Ich szczegółowy opis znajduje się w opracowaniu: *Standard bezpieczeństwa online placówek oświatowych*

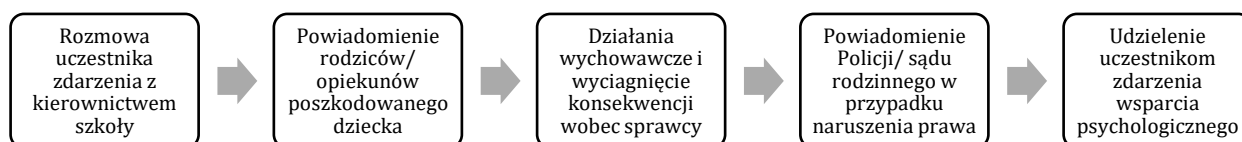
¹⁸ Publikacja *Standard bezpieczeństwa online placówek oświatowych* opracowana została przez zespół ekspertów Naukowej i Akademickiej Sieci Komputerowej (NASK) oraz Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Janusza Korczaka w Warszawie, w ramach projektu *Działania na rzecz bezpiecznego korzystania z Internetu*. www.akademia.nask.pl/pliki/3-standard-bezpieczenstwa-online-placowek-oswiatowych.pdf oraz *Szkolne standardy bezpieczeństwa cyfrowego dzieci i młodzieży*, wydanej przez Fundację Dajemy Dzieciom Siłę w roku 2014 <http://dziekowsieci.fdn.pl/sites/default/files/file/dziecko-w-sieci/skolne-standardy-bezpieczenstwa-online.pdf>

opracowanym przez Zespół ekspertów Naukowej i Akademickiej Sieci Komputerowej (NASK) oraz Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Janusza Korczaka w Warszawie. Publikacja opracowana została w ramach realizowanego przez Fundację Odkrywców Innowacji¹⁹ projektu *Działania na rzecz bezpiecznego korzystania z Internetu*, <http://bezpiecznyinternet.edu.pl/produkty/standard/>

Działania wobec zdarzenia polegają przede wszystkim na zachowaniu (nie usuwaniu) dokumentacji cyfrowej: wiadomości sms, e-maili, nagrań z poczty głosowej telefonu, komentarzy w serwisie społecznościowym, zapisów w blogu i plików filmów wideo. O ile to możliwe, należy także zarchiwizować treść rozmów w komunikatorach oraz linki (konkretne adresy URL) oraz danych o potencjalnym sprawcy. Każde zdarzenie wymaga udokumentowania w stosownym protokole.

Przez **działania na rzecz uczestników zdarzenia** rozumie się aktywności podejmowane wobec **ofiar** (osób poszkodowanych), **sprawców** i **świadków zdarzenia**. W szkole osobami poszkodowanymi będą w przeważającym odsetku przypadków dzieci (nieletni). Dlatego jako kolejną grupę pośrednich uczestników zdarzenia wyróżniamy ich rodziców.

Standardową procedurę reakcji w przypadku wystąpienia zagrożenia bezpieczeństwa cyfrowego prezentuje rysunek 1:

Rys. Standard procedury reakcji na zagrożenie bezpieczeństwa cyfrowego

Źródło: Agnieszka Wrońska, Zuzanna Polak, Standard bezpieczeństwa online placówek oświatowych, str.25 NASK, 2015

Działania szkoły adresowane do instytucji i organizacji zewnętrznych są niezbędne w przypadku naruszenia przepisów prawa przez uczniów lub osoby spoza szkoły²⁰. Pośród nich należy wyróżnić szczególnie współpracę z: (1) Policją i sądami rodzinnymi, (2) służbami społecznymi i placówkami specjalistycznymi oraz (3) dostawcami usług internetowych oraz operatorami telekomunikacyjnymi²¹.

Sprawców wszystkich rodzajów zagrożeń bezpieczeństwa cyfrowego w szkole należy objąć, co najmniej poniższymi działaniami:

- 1) Sprawca musi otrzymać od przedstawicieli szkoły komunikat o braku akceptacji dla działań, jakich dokonał. W trakcie takiej rozmowy uczeń powinien poznać możliwe skutki swojego postępowania, a także konsekwencje, jakie mogą zostać wobec niego wyciągnięte (np. wynikające z statutu i/lub regulaminu szkoły lub wprowadzonego kontraktu-umowy). W trakcie rozmowy sprawca powinien zostać wezwany do zaprzestania podejmowania podobnych działań w przyszłości, w tym usunięcia skutków swoich działań (np. publikacji w portalu społecznościowym). Sprawca powinien również zostać objęty odpowiedzialnością

¹⁹ <http://www.odkrywcyinnowacji.pl/> .

²⁰ Szczegółowy wykaz aktów prawnych związanych z bezpieczeństwem cyfrowym szkoły, działaniami podejmowanymi w szkole oraz wobec osób nieletnich znajduje się w publikacji *Standard bezpieczeństwa online placówek oświatowych*, Warszawa, 2015 – na stronach 92 - 98

²¹ Szczegółowy opis działań wobec tych podmiotów został opisany na stronach 26-30 w publikacji *Standard bezpieczeństwa online placówek oświatowych*, Warszawa, 2015

pomocą psychologiczną - pedagogiczną w celu zrozumienia konsekwencji jego zachowania oraz zmianie postawy i dalszego postępowania. Jeśli sprawców jest więcej, to z każdym z nich należy rozmawiać osobno.

- 2) Należy zadbać o to, żeby osoba reprezentująca szkołę (psycholog, pedagog, wychowawca) ograniczyła się do podjęcia interwencji, a nie wymierzała karę. Decyzję o tym, jaką karę wymierzyć sprawcy, powinna podejmować rada pedagogiczna (po poznaniu wszystkich okoliczności zdarzenia), a przekazywać dyrektor szkoły. Ważne jest zatem oddzielenie osoby pedagoga, nawiązującego relację z uczniem, od organu wymierzającego karę.

Celem sankcji wobec sprawcy jest przede wszystkim: zatrzymanie jego działań i zapewnienie poczucia bezpieczeństwa ofierze oraz zmiana postawy sprawcy. Sankcje mają na celu także pokazanie społeczności szkolnej, że działania sprawcy nie będą tolerowane i że szkoła jest w stanie skutecznie zareagować w tego rodzaju sytuacji. Podejmując decyzję o sankcjach, należy wziąć pod uwagę:

- **rozmiar i rangę szkody** – np. czy w przypadku cyberprzemocy materiał został upubliczniony w sposób pozwalający na dotarcie do niego wielu osobom (określa to rozmiar upokorzenia, jakiego doznaje ofiara), czy trudno jest wycofać materiał z sieci itp.
- **czas trwania prześladowania** – czy było to długotrwałe działanie, czy pojedynczy incydent
- **świadomość popełnianego czynu** – czy działanie było zaplanowane, a sprawca był świadomy, że postąpił nagannie np. czy wie, że wyrządza krzywdę koledze, jak wiele wysiłku włożył w ukrycie swojej tożsamości itp.
- **motywację sprawcy** – należy sprawdzić, czy działanie sprawcy nie jest działaniem odwetowym w odpowiedzi na uprzednie doświadczenia sprawcy.

Aktywność wobec sprawcy powinna także obejmować rozmowę z jego rodzicami lub opiekunami prawnymi – powinni oni zostać poinformowani o zdarzeniu, zapoznani z materiałami oraz decyzją na temat dalszego postępowania ze sprawcą (np. na temat sankcji). Warto, aby rodzice współpracowali ze szkołą w zakresie rozwiązywania sytuacji kryzysowej, aby stali się jej sojusznikami a nie przeciwnikami. Rodzice sprawcy powinni również zostać poinformowani, że rodzice ofiary mają prawo zgłosić sprawę na Policję.

Jeśli sprawca pochodzi spoza szkoły, należy zapewnić bezpieczeństwo ofierze i poinformować ją (jej rodziców) o przysługujących jej prawach (np. zgłoszenie popełnienia przestępstwa na Policję). Jeśli sprawca jest z innej szkoły, należy rozważyć nawiązanie współpracy między placówkami i wspólne rozwiązanie kryzysowej sytuacji.

2. Procedury na wypadek wystąpienia zagrożeń bezpieczeństwa cyfrowego.

Wyróżniono 9 podstawowych zagrożeń bezpieczeństwa cyfrowego w środowisku szkolnym, którym przypisano opracowane według jednego standardu opisu procedury reagowania.

2.1 Dostęp do treści szkodliwych, niepożądanych, nielegalnych - procedura reagowania

2.1	DOSTĘP DO TREŚCI SZKODLIWYCH, NIEPOŻĄDANYCH I NIELEGALNYCH
Podstawy prawne uruchomienia procedury	Kodeks Karny, Statut szkoły, Regulamin szkoły
Rodzaj zagrożenia objętego procedurą	Zagrożenie łatwym dostępem do treści szkodliwych, niedozwolonych, nielegalnych i niebezpiecznych dla zdrowia (pornografia, treści obrazujące przemoc i promujące działania szkodliwe dla zdrowia i życia dzieci, popularyzujące ideologię faszystowską i działalność niezgodną z prawem, nawoływanie do samookaleczeń i samobójstw, korzystania z narkotyków; niebezpieczeństwo werbunku dzieci i młodzieży do organizacji nielegalnych i terrorystycznych)
Telefony/kontakty alarmowe krajowe	Zgłaszanie nielegalnych treści: dyzurnet.pl, tel. 801 615 005, Policja 997
SPOSÓB POSTĘPOWANIA W PRZYPADKU WYSTĄPIENIA ZAGROŻENIA	
Opis okoliczności, analiza, zabezpieczenie dowodów	<p>Reakcja szkoły w przypadku pozyskania wiedzy o wystąpieniu zagrożenia będzie zależna od tego, czy: (1) treści te można bezpośrednio powiązać z uczniami danej szkoły, czy też (2) treści nielegalne lub szkodliwe nie mają związku z uczniami danej szkoły, lecz wymagają kontaktu szkoły z odpowiednimi służbami.</p> <p>W pierwszej kolejności należy zabezpieczyć dowody w formie elektronicznej (pliki z treściami niedozwolonymi, zapisy rozmów w komunikatorach, e-maile, zrzuty ekranu), znalezione w Internecie lub w komputerze dziecka. Zabezpieczenie dowodów jest zadaniem rodziców lub opiekunów prawnych dziecka, w czynnościach tych może wspomagać ich przedstawiciel szkoły posiadający odpowiednie kompetencje techniczne. W przypadku sytuacji (1) rozwiązanie leży po stronie szkoły, zaś (2) należy rozważyć zgłoszenie incydentu na Policję oraz zgłosić go do serwisu Dyżurnet (dyzurnet.pl).</p>
Identyfikacja sprawcy(-ów)	W identyfikacji sprawców kluczowe znaczenie odgrywać będą zgromadzone dowody. W procesie udostępniania nielegalnych i szkodliwych treści małoletnim występują na ogół: twórca treści (np. pornografia) oraz osoby, która udostępniły je dziecku. Często osobami tymi są rówieśnicy – uczniowie tej samej szkoły czy klasy, dzieci sąsiadów. Konieczne jest poinformowanie wszystkich rodziców lub opiekunów dzieci uczestniczących w zdarzeniu o sytuacji i roli ich dzieci.
Działania wobec sprawców zdarzenia ze szkoły/ spoza szkoły	W przypadku udostępniania (szerowania, dzielenia się) treści opisanych wcześniej jako szkodliwych/ niedozwolonych/nielegalnych i niebezpiecznych dla zdrowia przez ucznia należy przeprowadzić z nim rozmowę na temat jego postępowania i w jej trakcie uzmysłwić mu szkodliwość prowadzonych przez niego działań. Działania szkoły powinny koncentrować się jednak na aktywnościach wychowawczych. W przypadku upowszechniania przez sprawców treści nielegalnych (np. pornografia dziecięcej) należy złożyć zawiadomienie o zdarzeniu na Policję.

Aktywności wobec ofiar zdarzenia	<p>Dzieci - ofiary i świadków zdarzenia – należy od pierwszego etapu interwencji - otoczyć opieką psychologiczno-pedagogiczną. Rozmowa z dzieckiem powinna się odbywać w warunkach jego komfortu psychicznego, z poszanowaniem poufności i podmiotowości ucznia ze względu na fakt, iż kontakt z treściami nielegalnymi może mieć bardzo szkodliwy wpływ na jego psychikę. W jej trakcie należy ustalić okoliczności uzyskania przez ofiarę dostępu do ww. treści.</p> <p>Należy koniecznie powiadomić ich rodziców lub opiekunów prawnych o zdarzeniu i uzgodnić z nimi podejmowane działania i formy wsparcia dziecka. Działania szkoły w takich przypadkach powinna cechować poufność i empatia w kontaktach z wszystkimi uczestnikami zdarzenia oraz udzielającymi wsparcia.</p> <p>W przypadku kontaktu dziecka z treściami szkodliwymi należy dokładnie zbadać sposób, w jaki nastąpił kontakt dziecka z nimi. Poszukiwanie przez dziecko tego typu treści w sieci lub podszywanie ich dziecku przez innych może być oznaką niepokojących incydentów ze świata rzeczywistego. Np. kontakty z osobami handlującymi narkotykami czy proces rekrutacji do sekty lub innej niebezpiecznej grupy.</p>
Aktywności wobec świadków	W przypadku, gdy informacja na temat zdarzenia dotrze do środowiska rówieśniczego ofiary – w klasie, czy szkole, wskazane jest podjęcie działań edukacyjnych i wychowawczych.
Współpraca z Policją i sądami rodzinnymi	W przypadku naruszenia prawa np. rozpowszechniania materiałów pornograficznych z udziałem nieletniego lub prób uwiedzenia małoletniego w wieku do 15 lat przez osobę dorosłą należy – w porozumieniu z rodzicami dziecka - niezwłocznie powiadomić Policję
Współpraca ze służbami i placówkami specjalistycznymi	Kontakt z treściami szkodliwymi lub niebezpiecznymi może wywołać potrzebę skorzystania przez ofiarę ze specjalistycznej opieki psychologicznej. Decyzja o takim kontakcie i skierowaniu na terapię musi zostać podjęta w porozumieniu z rodzicami/opiekunami prawnymi dziecka.

2.2 Cyberprzemoc – procedura reagowania

2.2	CYBERPRZEMOC
Podstawy prawne uruchomienia procedury	Kodeks Karny, Statut szkoły, Regulamin szkoły
Rodzaj zagrożenia objętego procedurą	Cyberprzemoc – przemoc z użyciem technologii informacyjnych i komunikacyjnych, głównie Internetu oraz telefonów komórkowych. Podstawowe formy zjawiska to nękanie, straszenie, szantażowanie z użyciem sieci, publikowanie lub rozsyłanie ośmieszających, kompromitujących informacji, zdjęć, filmów z użyciem sieci oraz podszywanie się w sieci pod kogoś wbrew jego woli. Do działań określanych mianem cyberprzemocy wykorzystywane są głównie: poczta elektroniczna, czaty, komunikatory, strony internetowe, blogi, media społecznościowe, grupy dyskusyjne, SMS i MMS ²²

²² Jacek Pyżalski "Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży" Kraków 2012. Wojtasik Łukasz, „Cyberprzemoc – charakterystyka zjawiska”, w: Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, „Jak reagować na cyberprzemoc? Poradnik dla szkół” <http://fdn.pl/sites/default/files/file/pdf/jak-reagowac-na-cyberprzemoc.pdf>

Telefony alarmowe krajowe i lokalne	<p>Dziecięcy Telefon Zaufania Rzecznika Praw Dziecka 800 12 12 12</p> <p>Telefon Zaufania dla Dzieci i Młodzieży - 116 111, https://11611.pl/</p> <p>Telefon dla Rodziców i Nauczycieli w sprawie Bezpieczeństwa Dzieci – 800 100 100, https://800100100.pl/</p> <p>Zgłaszanie nielegalnych treści: dyzurnet.pl, dyzurnet@dyzurnet.pl, 810 615 005.</p>
SPOSÓB POSTĘPOWANIA W PRZYPADKU WYSTĄPIENIA ZAGROŻENIA	
Przyjęcie zgłoszenia i ustalenie okoliczności zdarzenia	<p>Przypadek cyberprzemocy może zostać ujawniony przez ofiarę, świadka (np. innego ucznia, nauczyciela, rodzica) lub osobę bliską ofierze (np. rodzice, rodzeństwo, przyjaciele). W każdym przypadku należy ze spokojem wysłuchać osoby zgłaszającej i okazać jej wsparcie. Podziękować za zaufanie i zgłoszenie tej sprawy.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Jeśli zgłaszającym jest ofiara cyberprzemocy, podejmując działania przede wszystkim należy okazać wsparcie, z zachowaniem jej podmiotowości i poszanowaniem jej uczuć. Potwierdzić, że ujawnienie przemocy jest dobrą decyzją. Taką rozmowę należy przeprowadzić w miejscu bezpiecznym, zapewniającym ofierze intymność. Nie należy podejmować kroków, które mogłyby prowadzić do powtórnej wiktymizacji czy wzbudzić podejrzania sprawcy (np. wywoływać ucznia z lekcji do dyrekcji). ▪ Jeśli osobą zgłaszającą nie jest ofiara, na początku prosimy o opis sytuacji, także z zachowaniem podmiotowości i poszanowaniem uczuć osoby zgłaszającej (np. strach przed byciem kapusiem, obawa o własne bezpieczeństwo). <p>W każdej sytuacji w trakcie ustalania okoliczności trzeba ustalić charakter zdarzenia (rozmiar i rangę szkody, jednorazowość/powtarzalność). Realizując procedurę należy unikać działań, które mogłyby wtórnie stygmatyzować ofiarę lub sprawcę, np.: wywoływanie uczniów z lekcji, konfrontowanie ofiary i sprawcy, niewspółmierna kara, wytykanie palcami, etc. Trzeba dokonać oceny, czy zdarzenie wyczerpuje znamiona cyberprzemocy, czy jest np. niezbyt udanym żartem (wtedy trzeba podjąć działania profilaktyczne mające na celu nie dopuszczenie do eskalacji tego typu zachowań w stronę cyberprzemocy).</p>
Opis okoliczności, analiza, zabezpieczenie dowodów	<p>Należy zabezpieczyć wszystkie dowody związane z aktem cyberprzemocy (np. zrobić kopię materiałów, zanotować datę i czas otrzymania materiałów, dane nadawcy, adresy stron www, historię połączeń, etc.). W trakcie zbierania materiałów należy zadbać o bezpieczeństwo osób zaangażowanych w problem.</p>
Identyfikacja sprawcy(-ów)	<p>Identyfikacja sprawcy(ów) często jest możliwa dzięki zebranych materiałom – wynikiem rozmów z osobą zgłaszającą, z ofiarą, analizie zebranych materiałów. Ofiara często domyśla się, kto stosuje wobec niego cyberprzemoc.</p> <p>Jeśli ustalenie sprawcy nie jest możliwe, a w ocenie kadry pedagogicznej jest to konieczne, należy skontaktować się z Policją. Bezwzględnie należy zgłosić rozpowszechnianie nagich zdjęć osób poniżej 18 roku życia (art. 202 par. 3 KK)</p>
Aktywności wobec sprawców zdarzenia ze szkoły/ spoza szkoły	<p>Gdy sprawca cyberprzemocy jest znany i jest on uczniem szkoły, pedagog szkolny powinien przeprowadzić z nim rozmowę o jego zachowaniu. Rozmowa taka ma służyć ustaleniu okoliczności zdarzenia, jego wspólnej analizie (w tym np. przyjrzeniu się przyczynom), a także próbie rozwiązania sytuacji konfliktowej (w tym sposobów zadośćuczynienia ofiarom cyberprzemocy).</p> <p>Cyberprzemoc powinna podlegać sankcjom określonym w wewnętrznych przepisach szkoły (m. in. w statucie, kontrakcie, regulaminie). Szkoła może tu</p>

	<p>stosować konsekwencje przewidziane dla sytuacji „tradycyjnej” przemocy. Warto jednak rozszerzyć repertuar dostępnych środków, np. o czasowy zakaz korzystania ze szkolnej pracowni komputerowej w czasie wolnym i przynoszenia do szkoły akcesoriów elektronicznych (PSP, mp3) itp.</p>
<p>Aktywności wobec ofiar zdarzenia</p>	<p>W pierwszej kolejności należy udzielić wsparcia ofierze. Musi się ona czuć bezpieczna i zaopiekowana przez dorosłych. Na poczucie bezpieczeństwa dziecka wpływa fakt, że wie ono, iż szkoła podejmuje kroki w celu rozwiązania problemu.</p> <p>Podczas rozmowy z uczniem – ofiarą cyberprzemocy – należy zapewnić go, że nie jest winny zaistniałej sytuacji oraz że nikt nie ma prawa zachowywać się w ten sposób wobec niego, a także podkreślić, że dobrze zrobił ujawniając sytuację. Należy okazać zrozumienie dla jego uczuć, w tym trudności z ujawnieniem okoliczności wydarzenia, strachu, wstydu. Trzeba podkreślić, że szkoła nie toleruje przemocy i że zostaną podjęte odpowiednie procedury interwencyjne. Należy poinformować ucznia o krokach, jakie może podjąć szkoła i sposobach, w jaki może zapewnić mu bezpieczeństwo.</p> <p>Należy pomóc ofierze (rodzicom ofiary) w zabezpieczeniu dowodów (to może być dla niej zadanie trudne zarówno ze względów technicznych, jak i emocjonalnych), zerwaniu kontaktu ze sprawcą, zadbaniu o podstawowe zasady bezpieczeństwa on-line (np. nieudostępnianie swoich danych kontaktowych, kształtowanie swojego wizerunku etc).</p> <p>Pomoc ofierze nie może kończyć się w momencie zakończenia procedury. Warto monitorować sytuację, „czuwać” nad jej bezpieczeństwem, np. zwracać uwagę czy nie są podejmowane wobec niej dalsze działania przemocowe, obserwować, jak sobie radzi w grupie po ujawnionym incydencie cyberprzemocy.</p> <p>W działania wobec ofiary należy także włączyć rodziców/opiekunów ofiary – trzeba na bieżąco ich informować o sytuacji, pamiętając przy tym o podmiotowym traktowaniu dziecka – mówiąc mu o tym i starając się uzyskać jego akceptację dla udziału rodziców. Jeśli dziecko nie wyraża zgody, należy omówić z nim jego obawy, a jeśli to nie pomaga powołać się na obowiązujące nas zasady i przekazać informację rodzicom.</p> <p>W trakcie rozmowy z dzieckiem i/lub jego rodzicami/opiekunami, jeśli jest to wskazane, można zaproponować pomoc specjalisty (np. psycholog szkolny, poradnia psychologiczno-pedagogiczna) oraz przekazać informację o możliwości zgłoszenia sprawy Policji.</p>
<p>Aktywności wobec świadków</p>	<p>Należy zadbać o bezpieczeństwo świadków zdarzenia, zwłaszcza, jeśli byli oni osobami ujawniającymi cyberprzemoc. W trakcie rozmowy ze świadkami należy okazać zrozumienie i empatię dla ich uczuć – obawy przed przypięciem łątki „donosiela”, strachu przed staniem się kolejną ofiarą sprawcy itp.</p>
<p>Współpraca z Policją i sądami rodzinnymi</p>	<p>Samo wystąpienie zjawiska cyberprzemocy nie jest jednoznaczne z koniecznością zaangażowania Policji i sądu rodzinnego – procedura powinna umożliwiać rozwiązanie sytuacji problemowej na poziomie pracy wychowawczej szkoły. Szkoła powinna powiadomić odpowiednie służby (np. sąd rodzinny), gdy wykorzysta wszystkie dostępne jej środki wychowawcze (rozmowa z rodzicami, konsekwencje z statutu i/lub regulaminu wobec ucznia) i interwencje pedagogiczne, a ich zastosowanie nie przynosi pożądanych rezultatów (np. nie ma zmian postawy ucznia).</p> <p>Kontakt z Policją wymagają wszelkie sytuacje, w których zostało naruszone prawo (np. groźby karalne, świadome publikowanie nielegalnych treści, rozpowszechnianie nagich zdjęć z udziałem małoletnich). Za zgłoszenie powinien odpowiadać dyrektor szkoły.</p>

Współpraca z dostawcami Internetu i operatorami telekomunikacyjnymi	Kontakt z dostawcą usługi może być wskazany w celu usunięcia z sieci kompromitujących lub krzywdzących materiałów. Do podjęcia takiego działania stymuluje administratora serwisu art. 14 Ustawy z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną (Dz.U. z 2019 r. poz. 123).
--	--

2.3 Naruszenia prywatności dotyczące nieodpowiedniego lub niezgodnego z prawem wykorzystania danych osobowych lub wizerunku dziecka i pracownika szkoły - procedura reagowania

2.3	NARUSZENIA PRYWATNOŚCI DOTYCZĄCE NIEODPOWIEDNIEGO BĄDŹ NIEZGODNEGO Z PRAWEM WYKORZYSTANIA DANYCH OSOBOWYCH LUB WIZERUNKU DZIECKA I PRACOWNIKA SZKOŁY
Podstawy prawne uruchomienia procedury	Kodeks Karny (art. 190a), RODO ²³
Rodzaj zagrożenia objętego procedurą	Zagrożenie to polega na naruszeniu prywatności dziecka lub pracownika szkoły poprzez nieodpowiednie lub niezgodne z prawem wykorzystanie danych osobowych lub wizerunku dziecka i pracownika szkoły. Należy zwrócić uwagę, iż podszywanie się pod inną osobę, wykorzystywanie jej wizerunku lub danych osobowych w celu wyrządzenia jej szkody osobistej lub majątkowej jest w świetle polskiego prawa przestępstwem. Najczęstszymi formami wyłudzenia lub kradzieży danych jest przejęcie profilu na portalu społecznościowym w celu dyskredytacji lub naruszenia dobrego wizerunku ofiary (np. publikacja zdjęć intymnych bądźfotomontaż), szantażu (w celu uzyskania korzyści finansowych w zamian za niepublikowanie zdjęć bądź treści naruszających dobry wizerunek ofiary), dokonania zakupów i innych transakcji finansowych (np. w sklepach internetowych na koszt ofiary) Często naruszenia prywatności łączy się z cyberprzemocą.
SPOSÓB POSTĘPOWANIA W PRZYPADKU WYSTĄPIENIA ZAGROŻENIA	
Przyjęcie zgłoszenia i ustalenie okoliczności zdarzenia	Gdy sprawcą jest uczeń - kolega ofiary ze szkoły czy klasy, uczniowie lub rodzice winni skontaktować się z dyrektorem szkoły, wychowawcą. lub Szkolnym Mentorem Bezpieczeństwa Cyfrowego. W przypadku, gdy do naruszenia prywatności poprzez kradzież, wyłudzenie danych osobowych wykorzystanie wizerunku dziecka dochodzi ze strony dorosłych osób trzecich, rodzice winni skontaktować się bezpośrednio z Policją i powiadomić o tym szkołę (zgodnie z Kodeksem Karnym ściganie następuje tu na wniosek pokrzywdzonego). Istotne dla ścigania sprawcy będzie uzyskanie dowodów, że sprawca zmierzał do wyrządzenia ofierze szkody majątkowej lub osobistej.
Opis okoliczności, analiza, zabezpieczenie dowodów	W pierwszej kolejności należy zabezpieczyć dowody nieodpowiedniego lub niezgodnego z prawem działania - w formie elektronicznej (e-mail, zrzut ekranu, konwersacja w komunikatorze lub sms). Równoległe należy dokonać zmian tych danych identyfikujących, które zależą od ofiary, tj. haseł i loginów lub kodów

²³ ROZPORZĄDZENIE PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych), Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej.

	<p>dostępu do platform i portali internetowych, tak aby uniemożliwić kontynuację procederu naruszania prywatności - w działaniu tym ucznia powinna wspierać osoba dorosła. Jeśli wykradzione dane zostały wykorzystane w celu naruszenia dobrego wizerunku ofiary, bądź w innych celach niezgodnych z prawem należy dążyć do wyjaśnienia tych działań i usunięcia ich skutków, także tych widocznych w Internecie. Likwidacja stron internetowych czy profili w portalach społecznościowych, która wymagać będzie interwencji w zebrane dowody musi odbywać się za zgodą Policji (o ile została powiadomiona). Szczególnej uwagi wymagają incydenty kradzieży tożsamości w celu posłużenia się nią np. podczas zakupu towarów <i>online</i> lub dokonania transakcji finansowych. W tym przypadku należy skontaktować się ze sklepem lub pożyczkodawcą i wyjaśnić charakter zdarzenia. O czynach niezgodnych z prawem należy powiadomić Policję.</p>
Identyfikacja sprawcy(-ów)	<p>W przypadku, gdy dowody jasno wskazują na konkretnego sprawcę oraz na spełnianie przesłanki, iż sprawca zmierzał do wyrządzenia ofierze szkody majątkowej lub osobistej należy je zabezpieczyć i przekazać Policji. W przypadku, gdy trudno to ustalić, identyfikacji dokonać winna Policja.</p> <p>W przypadku znanego sprawcy, który jednak nie działał z powyższych pobudek, szkoła powinna dążyć do rozwiązania problemu w ramach działań wychowawczo –profilaktycznych uzgodnionych z rodzicami.</p>
Aktywności wobec sprawców zdarzenia ze szkoły/ spoza szkoły	<p>Gdy sprawcą incydentu jest uczeń szkoły, należy wobec niego – w porozumieniu z rodzicami – podjąć działaniaprofilaktyczne , zmierzające do uświadomienia nieodpowiedniego i nielegalnego charakteru czynów, jakich dokonał. Jednym z elementów takich działań powinno być zadośćuczynienie osobie poszkodowanej.</p> <p>Celem takich działań winno być nie tylko nabycie odpowiedniej wiedzy przez ucznia na temat wagi poszanowania prywatności w codziennym życiu, ale trwała zmiana jego postawy na akceptującą szacunek dla wizerunku i prywatności. Działania takie szkoła winna podjąć niezależnie od powiadomienia Policji/ sądu rodzinnego.</p> <p>Dyrekcja szkoły winna podjąć decyzje w sprawie powiadomienia o incydencie Policji, biorąc pod uwagę rodzaj czynu oraz wiek sprawcy, jego dotychczasowe zachowanie, postawę po odkryciu incydentu , opinie wychowawcy i pedagoga. Dobrym rozwiązaniem jest uzyskanie interpretacji prawnej radcy prawnego.</p>
Aktywności wobec ofiar zdarzenia	<p>Nieletnią ofiarę incydentów należy otoczyć – w porozumieniu z rodzicami/opiekunami prawnymi - opieką pedagogiczno-psychologiczną i powiadomić o działaniach podjętych w celu usunięcia skutków działania sprawcy (np. usunięcie z Internetu intymnych zdjęć ofiary, zablokowanie dostępu do konta w portalu społecznościowym). Jeśli kradzież tożsamości, bądź naruszenie dobrego wizerunku ofiary jest znane tylko jej i rodzicom, szkoła winna zapewnić poufność działań, tak aby informacje narażające ofiarę na naruszenie wizerunku nie były rozpowszechniane.</p>
Aktywności wobec świadków	<p>Gdy kradzież tożsamości, bądź naruszenie dobrego wizerunku ofiary jest znane szerszemu gronu uczniów szkoły, należy podjąć wobec nich działania wychowawcze, zwracające uwagę na negatywną ocenę naruszania wizerunku ucznia – koleżanki lub kolegi oraz odpowiedzialność prawną..</p>
Współpraca z Policją i sądami rodzinnymi	<p>Gdy naruszenie prywatności, czy wyłudzenie lub kradzież tożsamości skutkują wyrządzeniem ofierze szkody majątkowej lub osobistej, rodzice ucznia winni o tym powiadomić Policję.</p>

Współpraca ze służbami placówkami specjalistycznymi	W przypadku konieczności podejmowania dalszych działań pomocowych wobec ofiary, można skierować ucznia, za zgodą i we współpracy z rodzicami/opiekunami prawnymi, do placówki specjalistycznej, np. terapeutycznej.
--	---

2.4 Zagrożenia dla zdrowia dzieci w związku z nadmiernym korzystaniem z Internetu – procedura reagowania

2.4	ZAGROŻENIA DLA ZDROWIA DZIECI W ZWIĄZKU Z NADMIERNYM KORZYSTANIEM Z INTERNETU
Podstawy prawne uruchomienia procedury	Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. - Prawo oświatowe
Rodzaj zagrożenia objętego procedurą (opis)	Infoholizm (siecioholizm) – nadmierne, obejmujące niekiedy niemal całą dobę korzystanie z zasobów Internetu i gier komputerowych (najczęściej sieciowych) i portali społecznościowych przez dzieci. Jego negatywne efekty polegają na pogarszaniu się stanu zdrowia fizycznego (np. choroby oczu, padaczka ekranowa, choroby kręgosłupa) i psychicznego (irytacja, rozdrażnienie, spadek sprawności psychofizycznej, a nawet depresja), zaniedbywaniu codziennych czynności, oraz osłabianiu relacji rodzinnych i społecznych.
SPOSÓB POSTĘPOWANIA W PRZYPADKU WYSTĄPIENIA ZAGROŻENIA	
Przyjęcie zgłoszenia i ustalenie okoliczności zdarzenia	W przypadku nadmiernego korzystania z komputera lub podejrzenia infoholizmu konieczne jest podejmowanie działań pomocowych - głównie skierowanie ucznia, za zgodą i we współpracy z rodzicami/opiekunami prawnymi, do placówki specjalistycznej, np. terapeutycznej. Kluczowe są tutaj pozostałe objawy wskazane wyżej. Nauczyciele w szkole także powinni zainteresować się przypadkami dzieci nieangażujących się w życie klasy, a poświęcającymi wolne chwile na kontakt <i>online</i> lub przychodzącymi do szkoły po nieprzespanej nocy. Rzadziej zgłoszeń można się spodziewać od rówieśników dziecka nadmiernie korzystającego z sieci.
Opis okoliczności, analiza, zabezpieczenie dowodów	Reakcja szkoły powinna polegać w pierwszych krokach na ustaleniu skutków zdrowotnych i psychicznych, jakie nadmierne korzystanie z zasobów Internetu wywołało u dziecka (np. gorsze oceny w nauce, niedosypianie, niedojadanie, rezygnacja z dawnych zainteresowań, załamanie się relacji z rodziną czy rówieśnikami). Celem tych ustaleń jest wybór odpowiedniej ścieżki rozwiązywania problemu - z udziałem specjalistów (lekarzy, terapeutów) lub bez - wyłącznie w szkole.
Aktywności wobec ofiar zdarzenia	Osoba, której problem dotyczy, powinna zostać otoczona zindywidualizowaną opieką pedagoga/psychologa szkolnego. Pierwszym jej etapem będzie rozmowa (rozmowy) ze specjalistą, która pozwoli zdiagnozować poziom zagrożenia, określić przyczyny popadnięcia w nałóg (np. sytuacja domowa, brak sukcesów edukacyjnych w szkole, izolacja w środowisku rówieśniczym) i ukazać specyfikę przypadku. Każde dziecko, u którego podejrzewa się nałóg korzystania z Internetu powinno zostać profesjonalnie zdiagnozowane za zgodą rodziców/opiekunów prawnych przez psychologa szkolnego lub. Poradnię Psychologiczno-Pedagogiczną.

	<p>Dziecku w trakcie wsparcia należy zapewnić komfort psychiczny - o jego sytuacji i specyfice uwarunkowań osobistych powinni zostać powiadomieni wszyscy uczący go i oceniający nauczyciele.</p> <p>Z rodzicami/opiekunami prawnymi dziecka należy omówić wspólne rozwiązania trudnej sytuacji. Tylko synergiczne współdziałanie rodziców i szkoły może zagwarantować powodzenie podejmowanych działań wspierających dziecko.</p>
Aktywności wobec świadków	Jeśli świadkami problemu są rówieśnicy dziecka, należy im w rozmowie zwrócić uwagę na negatywne aspekty nadmiernego korzystania z zasobów Internetu oraz zaapelować o wsparcie dla dziecka dotkniętego problemem.
Współpraca ze służbami i placówkami specjalistycznymi	W przypadku zdiagnozowania przez psychologa uzależnienia od korzystania z zasobów Internetu dziecko powinno zostać skierowane we współpracy z rodzicami/opiekunami prawnymi, do placówki specjalistycznej oferującej program terapeutyczny.

2.5 Nawiązywanie niebezpiecznych kontaktów w Internecie - uwodzenie, zagrożenie pedofilią – procedura reagowania

2.5	NAWIĄZYWANIE NIEBEZPIECZNYCH KONTAKTÓW W INTERECIE - UWODZENIE, ZAGROŻENIE PEDOFILIĄ
Podstawy prawne uruchomienia procedury	Kodeks Karny, art. 200, 200a par 1 i 2, art. 286 par.1
Rodzaj zagrożenia objętego procedurą (opis)	Zagrożenie obejmuje kontakty osób dorosłych z małoletnimi w celu zainicjowania znajomości prowadzących do wyłudzenia poufnych informacji, nawiązania kontaktów seksualnych, skłonienia dziecka do zachowań niebezpiecznych dla jego zdrowia i życia lub wyłudzenia własności (np. danych, pieniędzy, cennych przedmiotów rodzinnych).
Telefony alarmowe krajowe	<p>Telefon Zaufania dla Dzieci i Młodzieży - 116 111, https://116111.pl/</p> <p>Telefon dla Rodziców i Nauczycieli w sprawie Bezpieczeństwa Dzieci - 800 100 100, https://800100100.pl/</p> <p>Zgłaszanie nielegalnych treści: dyzurnet.pl, dyzurnet@dyzurnet.pl, 801 615 005</p>
SPOSÓB POSTĘPOWANIA W PRZYPADKU WYSTĄPIENIA ZAGROŻENIA	
Przyjęcie zgłoszenia i ustalenie okoliczności zdarzenia	<p>Osobami najczęściej zgłaszającymi omawiany problem są rodzice/opiekunowie prawni dziecka lub osoby zajmujące się „poszukiwaniem pedofili”. W pierwszym przypadku informacja trafia najpierw do szkół, w drugim - na Policję. Zdarza się, że informacja uzyskiwana jest ze środowiska rówieśników ofiary.</p> <p>Kluczowe znaczenie w działaniach szkoły ma czas reakcji - szybkość przeciwdziałania zagrożeniu ze względu na niezwykle szkodliwe konsekwencje realizacji kontaktu <i>online</i>, przeradzającego się w zachowania w świecie rzeczywistym: uwiedzenie i wykorzystanie seksualne, kidnaping, a także wyłudzenie pieniędzy czy przedmiotów dużej wartości. W przypadkach niebezpiecznych kontaktów inicjowanych w Internecie może dochodzić do</p>

	zagrożenia życia i zdrowia dziecka, szantażu i przymusu realizacji czynności seksualnych.
Opis okoliczności, analiza, zabezpieczenie dowodów	Należy zidentyfikować i zabezpieczyć w szkole, w formie elektronicznej dowody działania dorosłego sprawcy uwiedzenia (zapisy rozmów w komunikatorach, na portalach społecznościowych; zrzuty ekranowe, zdjęcia, wiadomości e-mail). Jednocześnie – bezzwłocznie - należy dokonać zawiadomienia na Policji o wystąpieniu zdarzenia.
Identyfikacja sprawcy(-ów)	Ze względu na bezpieczeństwo nie należy podejmować samodzielnych działań w celu dotarcia do sprawcy, lecz udzielać wszelkiego możliwego wsparcia organom ścigania, m.in. zabezpieczyć i przekazać zebrane dowody. Identyfikacja sprawcy wykracza poza kompetencje i możliwości szkoły w większości przypadków uwodzenia przez Internet.
Aktywności wobec sprawców ze szkoły/ spoza szkoły	Nie należy podejmować aktywności zmierzających bezpośrednio do kontaktu ze sprawcą. Zadaniem szkoły jest zebranie dowodów i opieka nad ofiarą i ew. świadkami.
Aktywności wobec ofiar zdarzenia	W każdym przypadku próby nawiązania niebezpiecznego kontaktu – np. w celu werbunku do sekty lub grupy promującej niebezpieczne zachowania, a także werbunku do grupy terrorystycznej należy przed wszystkim zapewnić ofierze opiekę psychologiczną i poczucie bezpieczeństwa. Podobne wsparcie winno być udzielone w przypadku zaobserwowania antyzdrowotnych i zagrażających życiu zachowań uczniów (samookaleczenia, zażywanie substancji psychoaktywnych), bowiem zachowania te mogą być inicjowane i wzmacniane poprzez kontakty w Internecie. O możliwym związku takich zachowań dzieci z inspiracją w Internecie należy powiadomić rodziców. Pierwszą czynnością w ramach reakcji na zagrożenie jest otoczenie ofiary pomocą psychologiczno-pedagogiczną we współpracy szkoły z rodzicami/opiekunami prawnymi. W trakcie rozmowy z dzieckiem prowadzonej w warunkach komfortu psychicznego przez wychowawcę/pedagoga/psychologa/osobę ze szkoły, do której dziecko ma szczególne zaufanie, należy uzyskać wszelkie możliwe informacje o sprawcy i przekazać je Policji. Należy upewnić się, że kontakt ofiary ze sprawcą został przerwany, a dziecko odzyskało poczucie bezpieczeństwa. Towarzyszyć temu powinna analiza sytuacji domowej (rodzinnej) dziecka, w której tkwić może źródło poszukiwania kontaktów w Internecie. Dziecku należy udzielić profesjonalnej opieki terapeutycznej i/lub lekarskiej. Wszelkie działania szkoły wobec dziecka winny być uzgadniane z rodzicami/opiekunami prawnymi i inicjowane za ich zgodą.
Aktywności wobec świadków	Jeżeli zgłaszającym zagrożenie był rówieśnik ofiary, należy docenić jego prospołeczną postawę.
Współpraca z Policją i sądami rodzinnymi	W przypadkach naruszenia prawa – szczególnie w przypadku uwiedzenia dziecka do lat 15 – obowiązkiem szkoły jest powiadomienie Policji lub sąd rodzinny
Współpraca ze służbami społecznymi i placówkami specjalistycznymi	W przypadkach uwiedzenia nieletnich przez osoby dorosłe rekomenduje się – w porozumieniu z rodzicami/opiekunami prawnymi – skierowanie ofiary na terapię do placówki specjalistycznej opieki psychologicznej.

2.6 Seksting, prowokacyjne zachowania i aktywność seksualna jako źródło dochodu osób nieletnich – procedura reagowania

2.6	SEKSTING, PROWOKACYJNE ZACHOWANIA I AKTYWNOŚĆ SEKSUALNA JAKO ŹRÓDŁO DOCHODU OSÓB NIELETNICH
Podstawy prawne uruchomienia procedury	Kodeks Karny (art. 191a i 202)
Rodzaj zagrożenia objętego procedurą	Seksting to przesyłanie drogą elektroniczną w formie wiadomości MMS lub publikowanie np. na portalach (społecznościowych) prywatnych treści, głównie zdjęć, o kontekście seksualnym, erotycznym.
SPOSÓB POSTĘPOWANIA W PRZYPADKU WYSTĄPIENIA ZAGROŻENIA	
Przyjęcie zgłoszenia i ustalenie okoliczności zdarzenia	Zgłoszeń przypadków sekstingu dokonują głównie rodzice lub opiekunowie prawni dziecka - ofiary. Czasami informacja dociera do szkoły bezpośrednio od ucznia lub z grona bliskich znajomych dziecka. W rzadkich wypadkach nauczyciele i inni pracownicy szkoły sami identyfikują takie zdarzenia w sieci. Delikatny charakter sprawy, a także odpowiedzialność karna sprawcy, wymagają zachowania daleko posuniętej dyskrecji i profesjonalnej reakcji. Niekiedy zgłoszenia dokonują ofiary lub osoby je znające.
Opis okoliczności, analiza, zabezpieczenie dowodów	Wyróżniamy 3 podstawowe rodzaje sekstingu, które skutkują koniecznością realizacji zmodyfikowanych procedur reagowania: Rodzaj 1. Wymiana materiałów o charakterze seksualnym następuje tylko w ramach związku między dwojgiem rówieśników. Materiały nie uległy rozprzestrzenieniu dalej. Rodzaj 2. Materiały o charakterze seksualnym zostały rozesłane większej liczbie osób, jednak nie dochodzi do cyberprzemocy na tym tle. Młodzież traktuje materiał jako formę wyrażenia siebie. Rodzaj 3. Materiały zostały rozesłane większej liczbie osób w celu upokorzenia osoby na nich zaprezentowanej – lub zostają rozpowszechnione omyłkowo, jednak są zastosowane jako narzędzie cyberprzemocy.
Identyfikacja sprawcy (-ów)	Identyfikacja sprawcy będzie możliwa przede wszystkim dzięki zabezpieczeniu dowodów - przesyłanych zdjęć, czy zrzutów ekranów portali, w których opublikowano zdjęcie(-a). Jako, że seksting jest karalny, skrupulatność i wiarygodność dokumentacji ma duże znaczenie. Należy przy tym przestrzegać zasad dyskrecji, szczególnie w środowisku rówieśniczym ofiary.
Aktywności wobec sprawców zdarzenia ze szkoły/ spoza szkoły	Zidentyfikowani małoletni sprawcy sekstingu winni zostać wezwani do dyrekcji szkoły, gdzie zostaną im przedstawione dowody ich aktywności. Niezależnie od zakresu negatywnych zachowań i działań wszyscy sprawcy powinni otrzymać wsparcie pedagogiczne i psychologiczne. Konieczne są także rozmowy ze sprawcami w obecności ich rodziców zaproszonych do szkoły. Rodzaj 1. Dalsze działania poza zapewnieniem wsparcia i opieki psychologiczno-pedagogicznej nie są konieczne, jednak istotne jest pouczenie sprawców zdarzenia, że dalsze rozpowszechnianie materiałów może być nielegalne i będzie miało ostrzejsze konsekwencje, w tym prawne.

	<p>Rodzaj 2. Niektóre tego typu materiały mogą zostać uznane za pornograficzne, w takim wypadku na dyrektorze placówki ciąży obowiązek zgłoszenia incydentu na Policję. Rozpowszechnianie materiałów pornograficznych z udziałem nieletnich jest przestępstwem ściganym z urzędu (art. 202 Kodeksu Karnego), dlatego też dyrektor placówki jest zobowiązany do zgłoszenia incydentu na Policję i/lub do sądu rodzinnego. Wszelkie działania wobec sprawców incydentu powinny być podejmowane w porozumieniu z ich rodzicami lub opiekunami prawnymi.</p> <p>Rodzaj 3. W sytuacji zaistnienia znamion cyberprzemocy, należy dodatkowo zastosować procedurę: Cyberprzemoc.</p>
Aktywności wobec ofiar zdarzenia	Pierwszą reakcją szkoły i rodziców, obok dokumentacji dowodów, winno być otoczenie opieką psychologiczną - pedagogiczną ofiary oraz zaproponowanie odpowiednich działań wychowawczych, w przypadku upublicznienia przypadku sekstingu w środowisku rówieśniczym. Rozmowa na temat identyfikacji potencjalnego sprawcy powinna być realizowana w warunkach komfortu psychicznego dla dziecka – ofiary sekstingu, z szacunkiem dla niego.
Aktywności wobec świadków	Jeśli przypadek sekstingu zostanie upowszechniony w środowisku rówieśniczym – np. poprzez media społecznościowe czy MMS do uczniów tej samej szkoły lub klasy lub publikację w portalu społecznościowym, należy podjąć działania wychowawcze, uświadamiające negatywne aspekty moralne sekstingu oraz narażanie się na dotkliwe kary.
Współpraca z Policją i sądami rodzinnymi	W przypadku publikacji lub upowszechniania zdjęć o charakterze pornografii dziecięcej (co jest wykroczeniem ściganym z urzędu) kierownictwo szkoły jest zobowiązane do powiadomienia o tym zdarzeniu Policji lub sądu rodzinnego.
Współpraca ze służbami społecznymi i placówkami specjalistycznymi	Kontakt ofiar z placówkami specjalistycznymi może okazać się konieczny w indywidualnych przypadkach. O skierowaniu do nich decyzję powinien podjąć psycholog/pedagog szkolny wspólnie z rodzicami/opiekunami prawnymi ofiary.

2.7 Bezkrytyczna wiara w treści zamieszczone w Internecie, nieumiejętność odróżnienia treści prawdziwych od nieprawdziwych, szkodliwość reklam – procedury reagowania

2.7	BEZKRYTYCZNA WIARA W TREŚCI ZAMIESZCZONE W INTERNECIE, NIEUMIEJĘTNOŚĆ ODRÓŻNIENIA TREŚCI PRAWDZYWYCH OD NIEPRAWDZYWYCH, SZKODLIWOŚĆ REKLAM
Podstawy prawne uruchomienia procedury	Ustawa z 14 grudnia 2016 r. – prawo oświatowe
Rodzaj zagrożenia objętego procedurą (opis)	Brak umiejętności odróżniania informacji prawdziwych od nieprawdziwych publikowanych w Internecie, bezkrytyczne uznawanie za prawdę też publikowanych w forach internetowych, kierowanie się informacjami zawartymi w reklamach. Taka postawa dzieci prowadzić może do zagrożeń życia i zdrowia (np. stosowania wyniszczającej diety, samookaleceń), skutkować rozczarowaniami i porażkami życiowymi (w efekcie korzystania z fałszywych informacji), utrudniać lub uniemożliwiać osiągnięcie dobrych wyników w edukacji

	(korzystanie z upraszczających i zawężających temat „ściągi” i „bryków”), a także utrwalenia się u ucznia ambiwalentnych postaw moralnych.
SPOSÓB POSTĘPOWANIA W PRZYPADKU WYSTĄPIENIA ZAGROŻENIA	
Przyjęcie zgłoszenia i ustalenie okoliczności zdarzenia	Uczniowie nie umiejący odróżniać prawdy od fałszu informacji publikowanych w Internecie winni być identyfikowani przez nauczycieli i wychowawców w trakcie lekcji wszystkich przedmiotów. Często taka postawa ujawnia się podczas przygotowania prac domowych i jest stosunkowo łatwa do zidentyfikowania przez oceniającego je nauczyciela.
Opis okoliczności, analiza, zabezpieczenie dowodów	Posługiwanie się nieprawdziwymi informacjami zaczerpniętymi z Internetu w procesie dydaktycznym – podczas lekcji lub w zadaniach domowych, każdorazowo winno być zauważone przez nauczyciela, przeanalizowane i sprostowane.
Aktywności wobec sprawców zdarzenia ze szkoły/ spoza szkoły	Wystarczającą reakcją jest opublikowanie sprostowania nieprawdziwych informacji i - w miarę możliwości - rozpowszechnienie ich w Internecie, w portalach o zbliżonej tematyce.
Aktywności wobec ofiar zdarzenia i świadków	Szkoła powinna prowadzić działania profilaktyczne - edukację medialną (informacyjną), np. w trakcie zajęć nieinformatycznych (np. historii, języka polskiego,) przez wszystkie lata nauki ucznia w szkole lub lekcji ukierunkowanych na zdobywanie przez dzieci i młodzież kompetencji informatycznych. Edukacja medialna może być prowadzona również na zajęciach pozalekcyjnych.

2.8 Łamanie prawa autorskiego - procedura reagowania

2.8	ŁAMANIE PRAWA AUTORSKIEGO
Podstawy prawne uruchomienia procedury	Kodeks Karny
Rodzaj zagrożenia objętego procedurą (opis)	Ryzyko poniesienia odpowiedzialności cywilnej lub karnej z tytułu naruszenia prawa autorskiego albo negatywnych skutków pochapnego spełnienia nieuzasadnionych roszczeń (tzw. <i>copyright trolling</i>)
SPOSÓB POSTĘPOWANIA W PRZYPADKU WYSTĄPIENIA ZAGROŻENIA	
Przyjęcie zgłoszenia i ustalenie okoliczności zdarzenia	<p>W zależności od okoliczności oraz zaawansowania problemu, w którym doszło do ujawnienia sprawy, zdarzenie może zostać zgłoszone w sposób nieformalny (ustnie, telefonicznie, pocztą elektroniczną, na zamkniętym lub publicznym forum internetowym, na piśmie w postaci wezwania podpisanego przez domniemanego uprawnionego lub jego pełnomocnika) lub formalny (w postaci doręczenia odpisu pozwu lub innego pisma urzędowego np. wezwania z Policji lub prokuratury). Przyjęcie zgłoszenia dokonanego w sposób nieformalny powinno zaowocować powstaniem bardziej formalnego śladu, w postaci np. notatki służbowej, zakomunikowania przełożonemu itd. w zależności od wagi sprawy.</p> <p>Na wstępnym etapie należy przede wszystkim unikać wdawania się w argumentację, pochapnego przyznawania roszczeń lub spełniania żądań, piętnowania</p>

	<p>domniemanych sprawców itd. bez ustalenia wszystkich okoliczności sprawy, w razie potrzeby w konsultacji z prawnikiem. Prawo autorskie jest regulacją skomplikowaną, a sądy decydują w sprawach o naruszenie praw autorskich często w bardzo odmienny sposób, dlatego w większości przypadków uzyskanie fachowej pomocy prawnej jest wysoce wskazane.</p> <p>Najczęstszym przypadkiem, w którym szkoła może zetknąć się z problemem naruszenia praw autorskich jest użycie materiałów prawnie chronionych na stronach internetowych szkoły, poza zakresem dozwolonego użytku, przez jej pracowników bądź uczniów. W przypadku naruszeń dokonanych przez uczniów szkoła nie może występować w roli sędziego - dochodzenie roszczeń należy pozostawić osobom uprawnionym. Szkoła powinna na każdym etapie skupić się na swojej roli edukacyjno-wychowawczej poprzez organizację lekcji na temat praw autorskich, zwracając przy tym uwagę, że powinny one rzeczowo i konkretnie informować, jakie czyny są dozwolone, a jakie zabronione prawem.</p>
<p>Opis okoliczności, analiza, zabezpieczenie dowodów</p>	<p>Należy zebrać informacje przede wszystkim o:</p> <ul style="list-style-type: none"> osobie dokonującej zgłoszenia, czy jest do tego uprawniona (czy faktycznie przysługują jej prawa autorskie do danego utworu, czy posiada ważne pełnomocnictwo itd.) wykorzystanym utworze (czy faktycznie jest chroniony przez prawo autorskie, w jakim zakresie został wykorzystany i czy zakres ten mieści się w zakresie posiadanych licencji lub dozwolonego użytku) <p>Należy zweryfikować wszystkie informacje podawane przez zgłaszającego lub inne osoby. Jeżeli np. powołuje się on na toczące się w sprawie postępowanie karne, należy podjąć kontakt z odpowiednimi służbami celem ustalenia, czy takie postępowanie faktycznie się toczy, czego dokładnie dotyczy i jaka jest w nim rola poszczególnych osób. Taki kontakt najlepiej przeprowadzać za pośrednictwem adwokata lub radcy prawnego.</p> <p>Należy sprawdzić, czy okoliczności podane w zgłoszeniu faktycznie miały miejsce i czy powoływane tam dowody nie zostały zmanipulowane.</p>
<p>Identyfikacja sprawcy(-ów)</p>	<p>Dochodzenie naruszeń praw autorskich realizowane jest, co do zasady, z inicjatywy samego uprawnionego przed sądami, a w przypadku naruszeń stanowiących przestępstwo dodatkowo zaangażowane mogą być Policja i prokuratura. Szkoła nie powinna wyręczać tych organów w ich rolach ani też wkraczać w ich kompetencje. Szkoła powinna skupić się na swojej roli wychowawczej i edukacyjnej, wykorzystując otrzymanie zgłoszenia rzekomego naruszenia do przekazania zaangażowanym osobom (a być może i wszystkim uczniom, nauczycielom i opiekunom) wiedzy na temat tego, jak faktycznie prawo reguluje tę konkretną sytuację.</p>
<p>Aktywności wobec sprawców zdarzenia ze szkoły/ spoza szkoły</p>	<p>Zasadniczo o dochodzeniu roszczeń wobec sprawcy decyduje sam uprawniony (tzn. autor lub inna osoba, której przysługują prawa autorskie). Szkoła powinna natomiast podjąć działania o charakterze edukacyjno-wychowawczym, polegające na obszernym wyjaśnieniu, na czym polegało naruszenie oraz przekazaniu wiedzy, jak do naruszeń nie dopuścić w przyszłości.</p>
<p>Aktywności wobec ofiar zdarzenia</p>	<p>Jeżeli osobą, której prawa autorskie naruszono, jest uczeń należy rozważyć możliwość wystąpienia w roli mediatora, aby stosownie do okoliczności ułatwić stronom ugodowe lub inne kompromisowe zakończenie powstałego sporu. Np. w przypadku, gdy ofiarą jest osoba ze szkoły, autorytet szkoły może pomóc w skłonieniu sprawcy do zaprzestania naruszeń. Z kolei w przypadku, gdy ofiarą jest osoba spoza szkoły, szkoła może pomóc sprawcy w doprowadzeniu do zaniechania naruszeń i naprawienia ich skutków bez niepotrzebnej eskalacji sporu.</p>

Aktywności wobec świadków	Stosownie do okoliczności, należy samodzielnie zebrać ich zeznania lub zadbać, aby zostały one zebrane przez uprawnione organy.
Współpraca z Policją i sądami rodzinnymi	Ponieważ, co do zasady dochodzenie roszczeń z tytułu naruszeń zależy od decyzji uprawnionego, to uprawniony musi samodzielnie zdecydować czy zawiadamić Policję lub składać powództwo. Stosownie do wskazanej wyżej roli mediatora, szkoła powinna zaangażować się natomiast przede wszystkim w ułatwienie zakończenia sporu bez takiej eskalacji.
Współpraca ze służbami społecznymi i placówkami specjalistycznymi	Warto rozważyć zorganizowanie szkoleń lub warsztatów z zakresu prawa autorskiego w internecie dla wszystkich zainteresowanych osób w szkole. ²⁴
Współpraca z dostawcami Internetu i operatorami telekomunikacyjnymi	Zależnie od okoliczności, może być wskazana asysta sprawcy bądź ofiary przy kontakcie z tego typu podmiotami, np. w celu zablokowania dostępu do utworu umieszczonego w Internecie z naruszeniem prawa. Ponadto, stosownie do przepisów prawa, tego typu usługodawcy mogą zostać zobowiązani do przekazania szczegółów dotyczących naruszenia dokonanego z użyciem ich usług (do czego jednak może być potrzebne postanowienie sądowe).

2.9 Zagrożenia bezpieczeństwa technicznego sieci, komputerów i zasobów online – procedura reagowania

2.9	ZAGROŻENIA BEZPIECZEŃSTWA TECHNICZNEGO SIECI, KOMPUTERÓW I ZASOBÓW ONLINE
Podstawy prawne uruchomienia procedury	Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. - Prawo oświatowe Statut szkoły, Regulamin szkoły
Rodzaj zagrożenia objętego procedurą (opis)	Kategoria technicznych zagrożeń bezpieczeństwa cyfrowego obejmuje obecnie szerokie spectrum problemów: (1) ataki przez wirusy, robaki i trojany, (2) ataki na zasoby sieciowe (hakerstwo, spyware, crimeware, exploit, ataki słownikowe i back door, skanowanie portów, phishing, pharming, sniffing, spoofing, ataki Denial of service (DoS, DDoS, rootkit) i ataki socjotechniczne. Na styku z zagadnieniami technicznymi lokalizują się zagrożenia wynikające z nieprawidłowych i szkodliwych zachowań użytkowników np. używanie łatwych do odgadnięcia haseł, pozostawianie komputerów włączonych bez opieki, czy brak zabezpieczeń na wypadek braku energii elektrycznej.
SPOSÓB POSTĘPOWANIA W PRZYPADKU WYSTĄPIENIA ZAGROŻENIA	
Przyjęcie zgłoszenia i ustalenie	W przypadku wystąpienia incydentów zagrożenia bezpieczeństwa cyfrowego pracownik szkoły zobowiązany jest do zgłoszenia go osobie odpowiedzialnej za

²⁴ Można skorzystać m.in. z materiałów edukacyjnych (scenariusze zajęć, podręczniki) dostępnych na stronach <http://prawokultury.pl/>, <http://edukacjamedialna.edu.pl> oraz <http://www.legalnakultura.pl/pl>. Fundacja Nowoczesna Polska prowadzi nieodpłatną pomoc w sprawach prawno-autorskich - w każdy poniedziałek w godz. 15-17 pod numerem tel. +48 739 231 233 oraz przez Internet <https://prawokultury.pl/pierwsza-pomoc/pytanie/>

okoliczności zdarzenia	infrastrukturę cyfrową szkoły oraz dyrekcji. Kluczowe znaczenie ma zebranie i zabezpieczenie przez specjalistę dowodów w formie elektronicznej.
Opis okoliczności, analiza, zabezpieczenie dowodów	Szczegółowy opis procedur reagowania na wystąpienie w szkole różnorodnych zagrożeń bezpieczeństwa cyfrowego powinien zostać zawarty w dokumencie „ polityka bezpieczeństwa cyfrowego ” danej szkoły stanowiącej element Szkolnego Planu Zapewnienia Bezpieczeństwa Cyfrowego . W części przypadków szkoła poradzi sobie we własnym zakresie, w niektórych konieczne będzie skorzystanie z zewnętrznego wsparcia wyspecjalizowanych firm.
Identyfikacja sprawcy(-ów)	Identyfikację sprawców ataku należy pozostawić specjalistom – informatykom. W sytuacji, gdy incydent spowodował szkole straty materialne lub wiązał się z utratą danych należy powiadomić Policję, aby podjęła działania na rzecz zidentyfikowania sprawcy.
Aktywności wobec sprawców zdarzenia ze szkoły/ spoza szkoły	Jeśli sprawcami incydentu są uczniowie danej szkoły, o zaistniałej sytuacji należy powiadomić ich rodziców, zaś wobec nich podjąć działania wychowawcze. Jeżeli skutki ataku mają dotkliwy charakter, doprowadziły do zniszczenia mienia lub utraty istotnych danych (np. gromadzonych w e-dzienniku szkoły), należy taki przypadek zgłosić na Policję.
Aktywności wobec świadków	O incydencie należy powiadomić społeczność szkolną (uczniów, nauczycieli, rodziców) i zaprezentować podjęte sprawnie działania, tak przywracające działanie aplikacji i sieci komputerowej w szkole, jak i wychowawczo-edukacyjne wobec dzieci.
Współpraca z Policją i sądami rodzinnymi	W przypadku wystąpienia strat materialnych oraz utraty danych (szczególnie danych wrażliwych) należy zgłosić incydent na Policji.
Współpraca ze służbami społecznymi i placówkami specjalistycznymi	W przypadkach zaawansowanych awarii (np. wywołanych przez trojany) lub strat (np. utrata danych z e-dziennika) konieczne jest skorzystanie z zewnętrznego wsparcia eksperckiego, kontakt z serwisem twórcy oprogramowania lub zamówienie usługi w wyspecjalizowanej firmie.

Rozdział VI

Dobre praktyki cyfryzacji szkół i zapewnienia im bezpieczeństwa cyfrowego

Dobre praktyki systemowej cyfryzacji szkoły		
1.	Samorządowa Szkoła Podstawowa nr 6 we Wrześni (woj. wielkopolskie)	http://www.ssp-6.wrzesnia.pl
2.	Szkoła Podstawowa nr 3 im. Małego Powstańca w Ząbkach (woj. mazowieckie)	http://sp3zabki.pl
3.	XI Liceum Ogólnokształcące w Olsztynie (woj. warmińsko-mazurskie)	http://gimnazjum3.olsztyn.pl/szkola